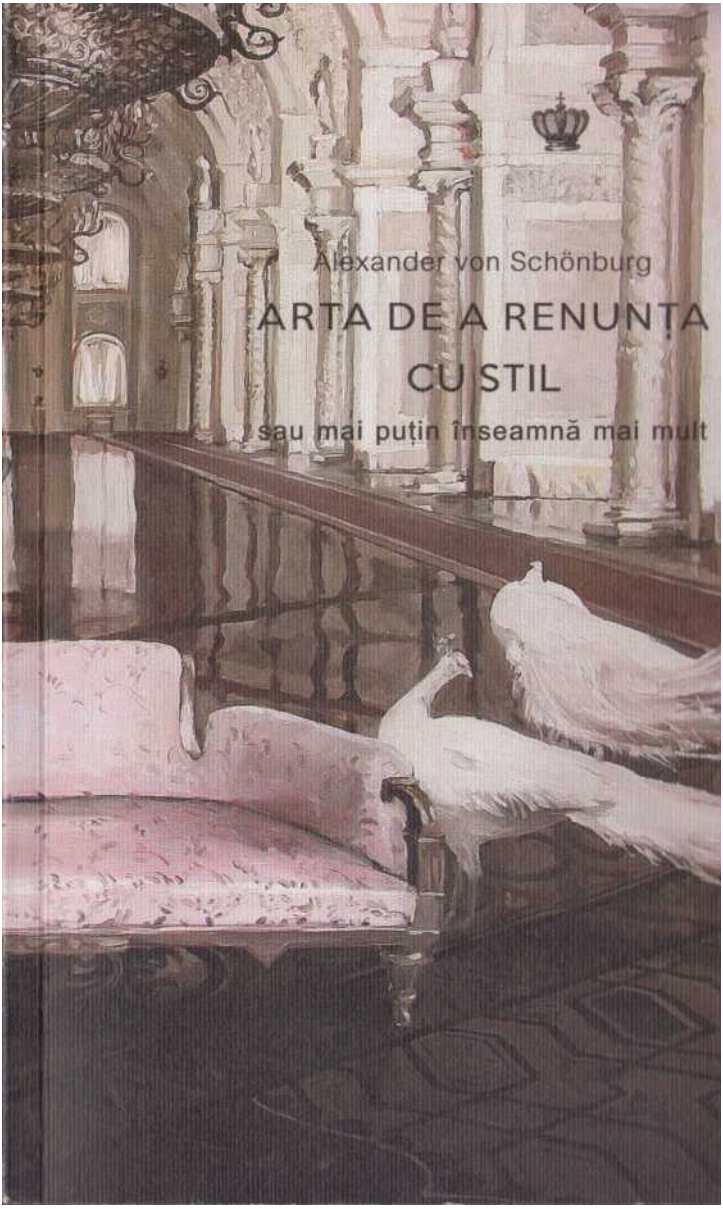
Alexander von Schönburg
ARTA DE A RENUNȚA
CU STIL
sau mai puțin înseamnă mai mult

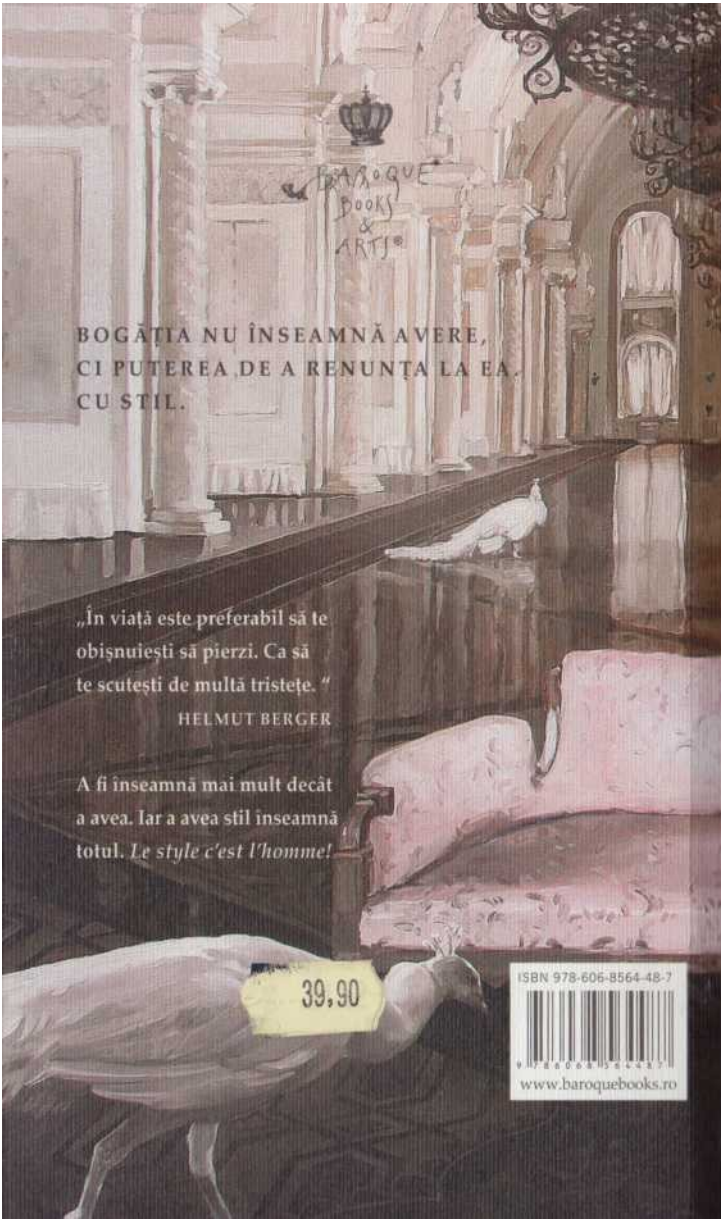

ISBN 978-606-8564-48-7

www.baroquebooks.ro

NOBLESSE®

Creat cu pasiune şi savoir-faire. Un volum Baroque Books & Arts®.

Alexander von Schönburg

ARTA DE A RENUNȚA CU STIL

sau mai puțin înseamnă mai mult

traducere din limba germană de
MIHAI MOROIU

NOBLESSE®

Colecţie coordonată de Dana MOROIU Alexander von Schönburg

DIE KUKtă T DES STILVOLLEN VERARMENS: Wie man ohne Geld reich wird Copyright © 2005 by Rowohit Berlin Verlag GmbH, Berlin, Germany

e Baroque Books & Artse, 2016

Imaginea copertei: Gheorghe FIKL Concepţie grafică e Baroque Books & Artse

Lector: Ines HRISTEA
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României SCHÖNBURG, ALEXANDER VON Arta de a renunţa cu stil / Alexander von Schönburg trad.: Mihai Moroiu.
— Bucureşti: Baroque Books & Arts, 2016 ISBN 978 – 606 – 8564 – 48 – 7 I. Moroiu, Mihai (trad.)
821.112.2 – 32 = 135.1
PARTEA I

SITUAŢIA INIŢIALĂ

„În viaţă, este preferabil să te obişnuieşti să pierzi. Astfel, eşti scutit să te mâhneşti prea tare/7
HELMUT BERGER
DESPRE NECESITATEA DE A ECONOMISI

În vremurile economiei prospere, ocupam un birou elegant, aveam în buzunar cărţi de vizită care demonstrau că eram angajatul uneia dintre cele mai cunoscute companii media din Germania şi, după parcurgerea unei anumite perioade, potrivit Codului Muncii, perspectiva de a beneficia pe durată nelimitată de postul meu. Acasă, păstram undeva, în bibliotecă, un contract de muncă frumos îndosariat, care prevedea o creştere periodică a retribuţiei. Cam cu aproximativ o mie de mărci, în fiecare an. Astfel m-aş fi îmbogăţit – încet, dar sigur. Patronul mi-ar fi luat de pe umeri şi povara grijilor pentru viitor – de care eu habar n-aveam pe atunci, de altfel – plătindu-mi contribuţiile care se ridicau la o sumă aproape egală cu leafa mea – la asigurări de pensie, sănătate, şomaj şi asistenţă socială.

Dar lucrurile aveau să se desfăşoare cu totul altfel, din cauză că patronul a trebuit să tragă frâna de siguranţă, după ce Osama bin Laden a schimbat cursul istoriei la New York, şi firma la care lucram a realizat dintr-odată că enormele investiţii în noul ***human capital*** fuseseră făcute, privind retrospectiv, în speranţa oarecum naivă, însă foarte răspândită pe atunci, că epoca de aur de la finalul anilor

nouăzeci va dura veşnic. Iar frâna aceea bruscă i-a aruncat peste bord pe toţi cei care veniseră în ultimii doi ani.

La vremea când am fost noi angajaţi, ziarul la care lucram era aşa de încărcat de publicitate, încât curierul nici nu mai reuşea să strecoare ediţia de weekend prin fanta cutiei de scrisori. Când se pregăteau de lectura numerelor de sâmbătă, cititorii neinteresaţi de piaţa locurilor de muncă se descotoroseau mai întâi de secţiunea de anunţuri, pentru care, de-a lungul anilor, se va fi defrişat cu siguranţă o pădure de foioase şi conifere de suprafaţă considerabilă, pentru transportul căreia se va fi consumat energie fosilă acumulată vreme de mai multe milioane de ani. Firesc, redacţiile erau la fel de convinse că starea de fapt nu se va schimba niciodată. Fiecare se temea să nu piardă trenul. De la preşedintele de concern până la pensionarul de rând, care-şi jefuia propriile economii ca să se arunce în jocul de bursă, pe toţi îi stăpânea o singură spaimă: nu care cumva să scape prilejul de a se înfrupta din acest boom. Firmele s-au năpustit în investiţii, iar populaţia, în consumism şi în cumpărarea de „acţiuni populare”.

Firesc, totul s-a soldat cu o migrenă teribilă şi, la fel de firesc, angajaţii din mediile de informare au simţit cei dintâi efectele schimbărilor. Publicitatea este primul capitol la care renunţă o firmă când scad cifrele de afaceri. Diminuarea bugetului destinat reclamei permite economisirea unor sume uriaşe – fără a recurge la măsuri sociale severe, fără cheltuieli administrative şi, cel mai important, efectul se simte imediat. Noi, cei aduşi pentru a concepe suplimentul inovator al unei gazete conservatoare, am fost, logic, cele dintâi victime ale masacrului lansat asupra celor cu venituri peste medie pe piaţa muncii.

În ceea ce mă priveşte, am fost destul de afectat de acest incident, deoarece, ca să poţi să acoperi cheltuielile unei familii, ai nevoie de venituri regulate. Am încercat

totuşi să privesc cu o anume înţelegere reacţia firmei mele – în definitiv e normal ca o firmă să nu-şi permită noi colaboratori în asemenea vremuri. Prin urmare, mi-am întâmpinat demiterea cu umor – negru, ce-i drept – ferm convins că voi traversa o perioadă existenţială căreia, foarte important, va trebui să-i fac faţă cu fruntea sus. În cele câteva săptămâni de preaviz, mă prezentam la birou ostentativ bine dispus, extrem de atent să arăt cât mai împăcat cu toată situaţia. Şi, contrar obiceiului meu, am început să port zilnic cravată, aşa cum procedau numai câţiva colegi mai vârstnici. Iar când am apărut pentru ultima oară în redacţie – într-o zi de toamnă neobişnuit de însorită – am îndepărtat şi cele mai mici urme ale trecerii mele pe acolo, i-am lăsat planta din glastră secretarei-şefe, apoi am mers dintr-un birou într-altul şi mi-am luat rămas-bun, menţionând că am lăsat în urma mea „curat ca lacrima”.

Părerea celor mai mulţi dintre noi, cei demişi, era că fusesem trataţi „murdar” – invitaţi în chip de cireaşă pe tort, pentru ca la scurt timp să fim scuturaţi cu dispreţ, imediat ce situaţia a luat o altă turnură. Acea demitere a rămas pentru mine cea dintâi şi unica, prin urmare nu am cum să fac prea multe comparaţii din propria mea experienţă, dar, din câte mi-am putut da seama, nu consider că s-au purtat foarte murdar cu mine. Concedierile „murdare la nivel uman” arată cu totul altfel. În ţări în care domneşte neoliberalismul, în Marea Britanie, spre exemplu, nu există reglementări asupra modului în care amploiaţii trebuie să ia la cunoştinţă că au fost concediaţi. O firmă londoneză şi-a anunţat angajaţii că sunt pe liber prin SMS. O alta a preferat o variantă şi mai neobişnuită, dar cât se poate de eficientă pentru a subţia rândurile personalului. Astfel, a declanşat sirena de alarmă în caz de incendiu, pentru ca funcţionarii să iasă în faţa clădirii. De intrat au mai putut să intre doar cei cărora le-au mai funcţionat cartelele de acces. O bancă de investiţii

americană s-a gândit chiar să organizeze o loterie în cadrul sucursalei ei de la Londra: cine trăgea zero era obligat să plece.

Desigur, nu poţi fi niciodată entuziasmat că ai fost demis, dar dacă ar fi să existe cu adevărat modalităţi simpatice de concediere, atunci a mea se numără, fără îndoială, printre cele mai civilizate. Şedeam într-un fotoliu de piele, negru şi comod, într-un birou de pe etajul conducerii, iar şeful direct m-a asigurat că plecarea mea reprezintă o mare pierdere pentru firmă, iar în săptămânile care au urmat am fost tratat cu atâta atenţie de colegii care nu primiseră aceeaşi lovitură, de parcă aş fi suferit de o boală incurabilă. Şi m-am bucurat de aceeaşi compasiune surprinzătoare chiar şi în afara cercului de colegi. Cu prilejul serbării estivale a preşedintelui federal – unul dintre ultimele evenimente la care am participat ca trimis al ziarului, când am avut prilejul să mănânc încă o dată pe săturate – chiar şi primarul în exerciţiu, care până atunci nu mă învrednicise nici măcar cu o privire, a străbătut o distanţă considerabilă ca să-mi împărtăşească personal regretul său.

Toţi berlinezii clarvăzători trebuie să fi înţeles limpede în acel moment că avea să urmeze un val de concedieri, în ferestrele tuturor palatelor de sticlă proiectate de stelele arhitecturii şi răsărite din pământ în mijlocul entuziasmului din anii nouăzeci trona anunţul „birouri de închiriat”. Şi nu rareori era menţionat dedesubt – cu litere mai discrete – „în condiţii avantajoase”. S-a aflat curând şi în ce constau aceste condiţii avantajoase: unii proprietari întâmpinau asemenea greutăţi să-şi umple cât de cât spaţiile goale, încât puneau birouri gratis la dispoziţia întreprinzătorilor faliţi. Friedrichstraße, care, potrivit aşteptărilor nestăvilite, avea să se transforme într-un soi de Bond Street ori Faubourg St Honoré, unde bijutierii, hotelurile de lux, croitoriile de firmă pentru bărbaţi şi magazinele haute-couture ar fi trebuit să se bată

pentru cele mai bune vaduri, a rămas pustie până şi în sezonul de vârf, în timp ce oriunde, la Ulm sau la Villingen-Schwenningen, hoarde de cumpărători îndârjiţi se agită prin zonele pietonale, cărând pungile lor mari de hârtie. Vânzătoarele din magazinele Chanel, Hermès sau Louis Vuitton nu vedeau vreun client la faţă zile întregi, iar dacă se întâmpla cumva să intre cineva, vreun grup oarecare de ruşi rătăciţi, rămâneau atât de surprinse, încât în cerul gurii lor căscate se putea distinge spectrul crizei economice. Cu cât plăteau concerne ca Volkswagen sau Deutsche Bank pentru a-şi asigura un loc pe Unter den Linden şi pe Friedrichstraße la începutul anilor nouăzeci, acum ar putea să se extindă în jumătate din oraş.

Tot aşa de limpede era şi că sistemul social prezintă nereguli, fiind surprinzător ca un bărbat tânăr, sănătos şi educat să poată intra în categoria celor care necesită asistenţă. Oricum, din momentul concedierii, o bună parte din salariul meu a fost plătită de stat, iar după o anumită perioadă aş fi avut dreptul la o alocaţie regulată, calculată pornind de la ultimele mele venituri, altfel considerabile. Ca alternativă, m-aş fi putut declara persoană fizică autorizată şi aş fi reuşit astfel să încasez lunar venitul anual al unui pilot indian.

Cu adevărat remarcabil mi se pare cazul unei cunoştinţe concediate cam în aceeaşi perioadă cu mine. Fusese redactor la o televiziune şi, cu toate că tatăl ei este preşedintele unui mare concern, a considerat de la sine înţeles să beneficieze de aşa-numita alocaţie temporară, după concediere. La volanul BMW-ului său seria 5, dăruit de tati, se pornea spre Grünwald, mahalaua celor mai bogaţi din München, ca să se plângă părinţilor din palatul din suburbia capitalei bavareze de soarta ei grea. S-a bucurat de alocaţie temporară fără nicio mustrare de conştiinţă, pentru că, aşa cum mi-a explicat, „era dreptul ei”, iar ceea ce e drept nu poate fi strâmb.

Şi eu am încasat ajutorul de şomaj pentru început, o

sumă deloc de neglijat, ceea ce m-a împins să consider că e rezonabil să debutez în noul meu rol temporar de cap de familie şomer cu o călătorie de lungă durată. La întoarcere, am găsit în mormanul de corespondenţă o circulară de la agenţia forţelor de muncă: deoarece am neglijat să mă prezint personal la o dată anume, s-a dispus încetarea plăţilor; aveam însă dreptul să fac recurs împotriva respectivei măsuri. Dar eu am preferat să nu profit de dreptul oferit.

Minunat, trăim într-o ţară care „promite prosperitate la patru cincimi din locuitorii ei", după cum spune Peter Sloterdijk. Cu adevărat interesant devine când ne întrebăm dacă stabilitatea proverbială a Republicii Federale rezistă şi când laptele şi mierea ajutoarelor şi subvenţiilor de stat nu mai curg la fel de generos şi nu mai acoperă toate dezechilibrele sociale, după cum prevedea etosul fondator al ideologiei lui Ludwig Erhard – „bunăstarea pentru toţi". Majoritatea experţilor, din păcate şi cei serioşi, sunt de părere că masivele concedieri de acum anunţă altele, şi mai mari. În acest an se vor înregistra din nou circa o sută de mii de insolvabilităţi ale întreprinderilor şi persoanelor particulare, iar migraţia unităţilor industriale în ţările cu salarii scăzute va creşte în continuare. Potrivit unor estimări prudente, până în 2010, în Germania vor fi restrânse o pătrime din locurile de muncă din industrie şi o treime din cele din comerţul cu amănuntul. La care se vor adăuga, din câte se pare, şi serii de fuziuni. În Germania există peste patru sute de mii de funcţionari bancari. Câţi vor mai rămâne, după ce numărul băncilor va ajunge la jumătate din cel existent astăzi? Apoi, presiunea globalizării asupra sistemului nostru de remuneraţie capătă o asemenea forţă, încât nici cei care nu sunt puşi pe liber nu vor mai putea să-şi menţină nivelul de trai din prezent.

În ziua în care se va deschide cel din urmă butoi de petrol se va prăbuşi şi capitalismul, spunea Max Weber în

celebrul său dialog cu Werner Sombart. Şi cei mai mulţi vom apuca să trăim şi ziua aceea. Colin Campbell, o autoritate necontestată în domeniul rezervelor de ţiţei, afirma în 2004: „S-ar părea că vom atinge cifrele maxime în anul viitor”. Acest ***peak,*** pe care Campbell îl prevedea până de curând în jurul lui 2010, fiind de aceea considerat pesimist, reprezintă „un punct nevralgic al întregii economii mondiale”. Mai departe, va funcţiona pe rezervă, cum s-ar spune. Şi asta în condiţiile în care consumul continuă să crească.

Dacă este adevărat că mărirea preţului la petrol echivalează cu declanşarea cursei finale dinaintea epuizării resurselor, ne aflăm înaintea unei schimbări epocale, iar criza economică mondială din 1929 va arăta ca o simplă aniversare de copii, în comparaţie cu cea care ne aşteaptă. Curând ne vom aminti de anii în care făceam, fără grijă, cumpărături pentru Crăciun, de maşina de spălat rufe pusă în funcţiune pentru două perechi de şosete, de cea de-a doua locuinţă şi de cea de-a treia maşină, de excursiile de weekend în Tunisia… ca de o epocă îndepărtată, aproape imaginară. Preţurile la curent electric, încălzire, apă, transport şi prin urmare costurile pretinse de toate industriile şi de activităţile noastre casnice vor exploda, şi atunci va fi inutil să mai devenim conştiincioşi, să spălăm borcane de iaurt sau să folosim becuri economice. Nu există o comparaţie mai valabilă decât cea dintre stabilitatea economiei noastre şi cea a căsniciilor lui Joschka Fischer.

Anii de prosperitate s-au dus pe vecie, ***let’s face it.*** Dar pentru noi, cei loviţi în plin, există şi o parte bună: zeci şi zeci de ani, capitalismul a vrut să ne convingă că sărăcia ar fi un lucru de ruşine. Sărăcia însemna „a pierdut trenul”, idiotul, leneşul. Iată, mitul capitalismului, care încerca să ne vâre bine în cap că „Oricine poate!”, s-a dovedit neîntemeiat. Nu oricine e capabil să dea lovitura! O carieră îşi poate opri oricând avântul, peste tot există

învingători şi învinşi, iar numărul celor din urmă e în permanentă creştere. Dar cine sărăceşte astăzi nu mai are de ce să se simtă un ratat – totul se petrece în cadrul unui proces extins şi, la scară istorică, va fi demn şi de compătimire.

Eşecul întregii epoci, al întregii clase sociale, este mult mai suportabil decât eşecul personal. Aşa se explică şi calmul, şi detaşarea multora dintre cei alungaţi din castelele şi de pe domeniile lor, în 1945, care s-au împăcat şi cu noua condiţie. Un bătrân conte din ţările baltice mi-a spus odată, vorbind în comicul lui dialect peltic: „Prhoprhietatea, drhagul meu, prho-prhie-tatea este o întâmplarhe. Am pierhdut totul, în schimb ne-am măspândit în lumea larhgă. Parhis, Madrhid, Amerhica de Sud. Să mămâi merheu în prhovincie, la noi în Estonia, ce plictiseală de moarhte!”

Propria mea experienţă îmi permite să afirm că pauperizarea relativă, abordată cu o atitudine cuvenită, poate prezenta chiar şi avantaje stilistice. Familia mea sărăceşte de multe secole şi de aceea mi se pare de la sine înţeles, la asemenea vremuri, să vin în ajutor cu o serie de sfaturi despre cum, sărăcind, să te poţi simţi tot mai bogat.

Ascensiunea familiei mele s-a petrecut cu mult timp în urmă. Pe atunci, oamenii se mai temeau de bandele de hoţi care bântuiau peste tot locul, şi i-au rugat pe câţiva bandiţi, consacraţi în branşă, să-i apere de cei mai puţin consacraţi. Cu taxele de protecţie adunate din belşug, am construit castele semeţe. Schönburg, cel dintâi castel al nostru, a fost înălţat în secolul al X-lea pe Saale, în Thuringia. Pe vremea împăratului Barbarossa, la mijlocul veacului al XII-lea, ne-am extins în Muldenland şi am construit noua noastră reşedinţă la Glauchau. Şanţurile acestui castel nu erau umplute cu apă chioară, ca la cele ordinare, nu, în şanţurile noastre urşii bruni îi ţineau la distanţă pe nepoftiţi. Până în secolul al XVIII-lea, am stăpânit partea sud-vestică a actualei Saxonii. Casa Wettin,

ai cărei reprezentanţi au ajuns până la rangul de principe elector, s-a străduit, generaţie după generaţie, să ne conteste supremaţia în Muldenland. Şi cu cât deveneau mai puternici, cu atât intenţiile lor se transformau în reuşite.

În 1803, Regatul Saxoniei a anexat definitiv teritoriul nostru. Chiar dacă abia cu o sută cincizeci de ani mai târziu comuniştii ne-au alungat din propriile castele, chiar şi din Wechselburg, unde tatăl meu şi-a petrecut copilăria, prin al cărui parc nesfârşit îşi întinde meandrele râul Mulde, bazele puterii şi bogăţia familiei dispăruseră de mult. Exproprierea declanşată în zona de ocupaţie sovietică nu a fost decât o consecinţă logică a unui proces de lungă durată: coborârea de la rangul de casă domnitoare mică şi independentă la cel de „nobil de apartament”. Dar mai târziu avea să se dovedească un mare avantaj că învăţasem să pierdem.

Părinţii mei merită titlul de specialişti cu înaltă calificare în sărăcire. Amândoi au trecut prin experienţa refugiului, asemenea altor mii de reprezentanţi ai generaţiei lor. Tatăl meu avea şaisprezece ani când a adus-o în Occident pe bunica şi pe cinci dintre fraţii şi surorile lui mai mici, după care s-a întors în Muldenland, neconsiderând că ar avea de ce să se teamă de ocupanţii ruşi, dar, în cele din urmă, a evitat arestul retrăgându-se tot în Vest. Sunt interesante priorităţile pe care şi le-a stabilit când s-a hotărât ce anume să salveze din castelul părintesc. În loc de bijuterii şi tacâmuri de argint, a luat trofeul primului căprior pe care avusese voie să-l doboare, mergând la vânătoare alături de tatăl său.

Mama s-a refugiat din Ungaria în Occident în 1951, în cea mai neagră perioadă a stalinismului, la douăzeci şi unu de ani. Când a ajuns pe malul austriac al Lacului Neusiedl, plină de lipitori, în urma ei, în Ungaria, nu mai rămăsese nimic – cel puţin nicio valoare materială – deoarece fusese de mult deposedată de orice avere. Fiind

considerată o duşmancă a poporului, i s-a refuzat până şi postul de femeie de serviciu pentru care făcuse cerere.

Părinţii mei s-au căsătorit în plin miracol economic german, fără să dispună de nimic altceva decât strictul necesar. S-au mutat într-o locuinţă minusculă din cartierul muncitoresc berlinez Tempelhof, unde a venit pe lume sora mea cea mare, Maya, apoi la Stuttgart, unde s-a născut sora mea Gloria, după care, într-un final, tata a acceptat să devină corespondent al postului Deutsche Welle în Africa. De la mijlocul până la sfârşitul anilor şaizeci, familia mea a locuit în Africa, mai întâi la Lomé (Togo), unde s-a născut fratele meu mai mare, apoi la Mogadishu (Somalia), ambele locuri în care puteai să trăieşti regeşte cu venitul modest de corespondent al Deutsche Welle.

Când am venit pe lume la Mogadishu, în anul aselenizării, în Somalia a izbucnit revoluţia, silindu-i pe părinţii mei să se întoarcă în Germania. Astfel a luat sfârşit pentru ei episodul african lipsit de griji – cel puţin din perspectivă financiară. Şi-au creat din nou o bază în Germania, cât despre bunăstarea care domnea aici în acea vreme, eu nu am profitat prea mult în copilărie. Stilul de viaţă al părinţilor mei era cât se poate de cumpătat. În vreme ce frigiderele colegilor de şcoală gemeau de bunătăţi şi fiecare copil părea să se bucure de dreptul fundamental de liber consum al Nutellei, în frigiderul nostru, cel puţin aşa mi se pare privind retrospectiv, abia dacă găseai câte o sticlă cu lapte, iar de hrănit ne hrăneam, practic invariabil, cu ouă-ochi şi cartofi prăjiţi. „Plecările în vacanţă” sau „banii de buzunar” au rămas concepte pe care le-am cunoscut doar din relatările altora. În schimb, casa noastră, fapt remarcabil, a fost întotdeauna aranjată mai cu gust decât cele în care locuiau majoritatea prietenilor cu părinţi mai înstăriţi. Reuşita se datora ingeniozităţii mamei mele, care recurgea la ***nouveau pauvre chic:*** rafturi din placă aglomerată ascunse sub falduri de stofe fine, mobilă Ikea sub perne şi

cuverturi frumoase. În vreme ce toţi cei din jur se înconjurau de simbolurile statutului lor, părinţii mei perfecţionau arta cumpătării. De regulă, tata purta jachete cârpite în repetate rânduri şi, ca să-şi protejeze pantalonii de stofă, prefera pantaloni de piele. Şi tot de regulă, eu moşteneam hainele de la fratele sau de la verii mei, fiind astfel scutit de ritualul înfricoşător, din câte se pare, când mama îşi ia fiii cei mici de mână şi-i scoate la magazin, să le cumpere îmbrăcăminte.

În afară de corespondent la Deutsche Welle, tata a lucrat şi ca asistent în programe de dezvoltare, a fost ecologist, iar la sfârşitul vieţii sale deputat în Bundestag, ca reprezentant al Muldenlandului, vatra sa strămoşească. Dar pădurea şi vânătoarea au rămas mereu sensul şi autenticul scop al existenţei sale. De aceea, în amintirile mele, îmi asociez copilăria cu o senzaţie de rece şi umed, petrecută în bună măsură într-un hanorac galben, ţipând: „Hop, hop, hop!” la vânătoarea cu gonaci sau aşteptând alături de el sus, în punctul de observaţie, mut şi neclintit, respirând cu prudenţă. Tata conducea întotdeauna cea mai ieftină maşină de pe piaţă. Automobilul Lada, pantalonii din piele şi cămăşile lui roase m-au făcut să mă ruşinez de mii de ori. Abia în ziua de azi realizez cât de distins era. Privind în urmă, cum îşi făcea apariţia în clădirea Parlamentului federal, în costumul său închis la culoare, puţin ponosit, arăta mai bine decât mulţi dintre colegii săi îmbrăcaţi la patru ace.

Cumpătarea părinţilor mei, asta am descoperit mai târziu, respecta nu numai un principiu practic, ci în primul rând unul estetic. Aisaku Suzuki descrie în Zen ***şi arta trasului cu arcul*** idealul wabi al samurailor, care se confundă cu frumuseţea celor puţini, cu estetica economiei. Excesul era pentru samurai o adevărată oroare, din pricina hidoşeniei lui – şi pentru că risipa este „nesimţită”, şi pentru „nesimţirea” risipei. Părinţii mei întruchipau varianta europeană a idealului wabi. Pentru

tata, o ceaşcă de ceai era cu adevărat frumoasă numai dacă avea o spărtură sau fusese lipită cel puţin o dată, iar o jachetă o purta cu plăcere doar din momentul în care alţii ar fi lăsat-o deoparte.

Când sora mea mai mare Gloria s-a căsătorit cu prinţul Thum und Taxis, viaţa familiei nu a luat-o razna numai datorită capacităţii noastre perfecte de a interpreta rolul rudelor sărace ale unor oameni foarte bogaţi. Începând cu perioada postbelică, familia mea s-a aflat permanent în apropierea unor rude mai avute. După refugiu, bunica şi copiii ei de vârstă fragedă şi-au găsit adăpost la sora bunicului, căsătorită cu prinţul Maximilian zu Fürstenberg, unul dintre cei mai bogaţi proprietari de păduri ai Europei.

Cu o mărinimie neobişnuită chiar şi pentru acele vremuri, el i-a pus la dispoziţie bunicii o aripă a castelului său Heiligenberg, de lângă Lacul Constance, unde să locuiască împreună cu cei şapte copii. Mult mai târziu, când părinţii mei au avut o casă a lor, ea s-a mutat la noi. Astfel, ne-am petrecut jumătate din copilărie prin castelele şi pădurile rudelor noastre înstărite. Şi în acelaşi timp am fost educaţi să nu ne confundăm viaţa cu a lor. Odată, am îndrăznit să-i cer servitorului o cola sau ceva de acest gen, şi am dat de bucluc – cât eşti mic, nu-ţi este permis să comanzi personalului de serviciu.

Prin urmare, convieţuirea dintre scăpătaţi şi avuţi a fost ceva cât se poate de firesc, dar demarcaţia a rămas mereu cât se poate de prezentă. Chiar dacă la vânătorile şi marile serbări ale nobilimii domneşte întotdeauna cel mai pestriţ amestec – rudele sărace sunt doar rareori agreate. Modelul secret al puţinilor nobili care şi-au păstrat averea rămâne acel baron din Westfalia, care după război a pus să fie dărâmată o aripă a castelului său, ca să evite asaltul celor egali în rang, dar ajunşi la sapă de lemn, în căutare de ajutor. S-a stins de mult generaţia şefilor de clan pentru care era cel mai normal lucru să susţină financiar

permanent ramuri nevoiaşe ale familiei; fiii lor au curmat orice operă caritabilă – ceea ce nu i-a făcut deloc populari în rândul rudelor scăpătate.

Amestecul de săraci şi bogaţi în sânul nobilimii devine un fenomen tot mai rar şi din cauză că tot mai puţini reprezentanţi cu stare sunt dispuşi să ţină aşa-numite „case mari „/ cu mult personal angajat, ceea ce face să nici nu se mai pună problema vizitelor îndelungate. Au apus vremurile în care te invitai la un ceai şi puteai rămâne musafir treizeci de ani. Până şi cele mai bogate familii princiare, care acum douăzeci de ani mai locuiau în castele întregi, s-au restrâns de un deceniu într-o aripă mai mică, şi în prezent locuiesc în căsuţa din parc, pe care o consideră mult mai practică. Trăiesc cu toţii în stil modern şi, în acest context, lumea celor bogaţi vine mai rar în contact cu cea a săracilor. Nouăzeci la sută din aristocraţi trăiesc în apartamente închiriate sau, în cel mai bun caz, în căsuţe obişnuite din provincie, se tem să nu-şi piardă slujba, asta dacă nu au fost deja concediaţi, şi se mulţumesc cu maşini de ocazie. Când am rămas fără serviciu, un coleg mi-a spus: „Nu trebuie să vă faceţi griji!” – de parcă oricine care are un „von” în nume dispune de moşii dincolo de Volga, unde se poate retrage. Cu riscul de a discredita un clişeu atât de drag multora, afirm că nobilimea germană s-a integrat de mult în realitatea socială a Republicii Federale Germania, desigur, cu excepţia celor câtorva mari proprietari de terenuri.

Am devenit un navetist încercat între lumea pauperităţii ruşinate şi cea a belşugului neruşinat, pentru că soţului surorii mele, acum defunct, prinţul Johannes von Thum und Taxis, îi făcea plăcere să mă ştie în preajma sa. Drept urmare, trebuia să reuşesc ca într-o zi să stau alături de regi ai petrolului, maharajahi şi magnaţi, pentru ca dimineaţa următoare să mă prezint din nou la şcoală, ca să învăţ sau să-mi croiesc o carieră de jurnalist independent. Toată viaţa mea am fost silit să mă lupt cu „sindromul

chelnerului de la Ritz”, acel virus al extravaganţei, care-i chinuie în mod tipic pe chelnerii de la Ritz, care nu se vor împăca niciodată ca, la sfârşitul programului, să sară din luxul şi opulenţa care îi înconjoară direct în locuinţa lor cu două camere în care picură robinetul.

Dorind să mă delimitez de sobrietatea părinţilor mei şi să imit extravaganţa celor din jur, mi-am ticluit, spre exemplu, slăbiciunea pentru călătoriile la clasa I. Când mama mă conducea pe peronul gării din München, urcam în vagonul de clasa a II-a şi aşteptam până ce ieşea din raza vizuală, după care mă mutam într-un compartiment de clasa I, păstrând, desigur, secretul înclinaţiilor mele, ca să nu ajung de râsul familiei. Odată, când mama a descoperit dintr-o factură că făcusem comandă pentru hârtie de corespondenţă scumpă la Prantl, în München, a crezut că era vorba de o neînţelegere. Iar când a aflat de la o verişoară care lucra la Brenner’s Park Hotel din Baden-Baden că într-o noapte m-am cazat acolo, nu s-a îndoit că la mijloc era o confuzie.

După ce m-am mutat din casa părintească şi am împărţit un apartament cu câţiva prieteni, la Londra, deşi erau perioade în care câştigam cu adevărat foarte bine, cheltuiam banii cu mult mai repede decât eram în stare să-i adun. Nu ştiu cum se făcea că ei continuau să curgă din bancomat, ca prin minune, la fel ca apa din conductă sau curentul electric din priză. Abia când am băgat de seamă că nu mai eram în stare să plec dintr-o benzinărie sau dintr-un chioşc de gară fără plase pline de cumpărături, că lăsam apa să curgă cât mă spălam pe dinţi, pentru simplul motiv că nu mă puteam lipsi de susurul ei, că nu mă aplecam după mărunţişul căzut din buzunare sub scaunul pasagerului, am început să pricep că risipa la care mă dedam era doar o ridicolă revoltă împotriva cumpătării maniacale de acasă. Încetul cu încetul am înţeles că arta renunţării, desăvârşită de părinţii mei, este nobilă pe lângă mania risipei – nu numai din raţiuni estetice, ci, mai mult

de atât, deoarece serveşte unui scop cât se poate de practic: optimizarea desfătării.

Descoperitorul acestui principiu a fost Epicur: evită desfătarea, nu pentru că plăcerile simţurilor ar fi rele, ci din cauza mahmurelii provocate de supradoză. Pentru Epicur, abstinenţa temporară duce la creşterea capacităţii de desfătare. Cine o ţine într-un ospăţ nu se mai bucură nici măcar de cele mai delicioase bucate. În ştiinţele economice, fenomenul poartă numele de „scăderea ratei profitului”: dincolo de o limită, creşterea abundenţei îşi pierde orice semnificaţie. Viaţa nu se mai îmbunătăţeşte cu nimic dacă îţi atârni tablouri de Picasso în closetul pentru oaspeţi, ca Heini Thyssen, sau îl aduci pe Nick Faldo săptămânal cu avionul, pentru o partidă de golf de câteva ore, ca fiul unui şeic din Emirate.

În societatea abundenţei, consumatorii rămân inevitabil dezamăgiţi. Economia de piaţă a încercat să ne insufle, prin ***brainwashing*** tot mai rafinat, că fericirea ar putea fi cumpărată cu bani. Ceea ce s-a dovedit o iluzie. Prin oferta de ***wellness***, de la ceai āyurvedic până la budincă de ciocolată pentru fitness, industria încearcă să ne alunge gândurile, dar acum nu se mai poate tăgădui: avem nevoie de o nouă concepţie în ceea ce priveşte luxul! Bunăstarea nu depinde de câţi bani şi câte lucruri reuşeşti să aduni, ci se poate dobândi doar printr-o atitudine corectă.

O atitudine care înseamnă capacitatea de a putea renunţa la tot ceea ce îi atrage pe ceilalţi, independenţa faţă de stilul de viaţă al celor din jur, care nu trebuie să devină etalon, şi înţelepciunea de a înţelege că declinul economic nu trebuie văzut ca o calamitate absolută, ci poate ca un prilej de rafinare a existenţei. Potrivit lui Max Frisch, criza este o stare profund productivă, cu condiţia să îi fie înlăturat gustul amar al catastrofei.

Într-o epocă a omogenizării totale şi a standardizării depline, o criză poate reprezenta şi o şansă de a da mici

lovituri alinierii, chiar dacă totul se reduce doar la evitarea câte unui tertip de marketing. Iar dacă lanţurile de cafenele urmăresc cu tot dinadinsul să bei Super Grande Supremo nu este un motiv să nu-ţi comanzi pur şi simplu o cafea mare, fără lapte şi fără zahăr. Ce, dacă vreunui departament de marketing, după câteva doze de ecstasy, i-ar veni ideea să boteze o cafea Mega-Cup-Superfraier, ar trebui să o şi consume cineva? Sau să luăm „cazul rucola”: rucola nu-şi găsea locul nici în cele mai îndrăzneţe salate, pentru că oamenii o considerau pur şi simplu prea amară. Atunci, cuiva i-a venit ideea să-i zică, în loc de ruchetă, rucola, iar de atunci, în Germania, aproape totul se serveşte doar „pe „sau „cu „rucola. De la Hamburg-Eppendorf până la München-Grünwald s-a înregistrat o asemenea cerere de rucola în toiul lui New Economy Boom, încât doar regiunile Brandenburg şi Mecklenburg-Pomerania Inferioară au dispus de suprafeţe suficiente pentru a acoperi cererea.

Poţi să te îmbogăţeşti, fără să câştigi mai mulţi bani, doar dacă nu îţi treci în revistă toate necesităţile fără de care oricum ieşi în avantaj. Ca să alegem un simplu exemplu dintr-o mie, ai nevoie de celular? Sau să fi ajuns oare inaccesibilitatea un privilegiu pe care nu şi-l pot permite decât oameni ca Osama bin Laden? Şi de Internet? Preşedintele Băncii Mondiale, James Wolfensohn, a afirmat că săracii săracilor ar avea nu numai dreptul la aprovizionare cu apă potabilă, dar şi la liberul acces la superautostrada de date.

Altfel, ar fi izolaţi şi de revoluţia economică, încadrându-se, prin urmare, în adevăratul strat defavorizat al noii epoci digitale. Să fie oare o necesitate vitală sau un lux posibilitatea de a intra pe chat sau de a juca solitaire online cu tovarăşii de convingeri din toată lumea? Sau să fie un lux posibilitatea de a renunţa? în Grecia antică, prin „idiot” se înţelegea o persoană neimplicată în viaţa publică. Dar, ca urmare a interconectivităţii totale, este

posibil să asistăm la o răsturnare de situaţie. Idiot ar putea însemna astăzi o persoană incapabilă să se sustragă interconectivităţii.

Când suntem siliţi să facem ordine, să revizuim obiceiurile existenţei noastre, ni se oferă şansa să învăţăm să preţuim adevărata nobleţe. Pauperizarea ne poate învăţa şi cum să stabilim priorităţi sau, mai simplu, cum să ne dăm seama ce este important. Folosind limbajul managerilor eficienţi, cei care ţin lumea noastră sub control, trebuie să ne concentrăm în sfârşit asupra afacerilor centrale şi să trecem la ***lean management.*** Asemenea economiei, reacţionăm apăsând pe frâna costurilor. Iar această carte vă dezvăluie ce trebuie să facem ca, în urma noului proces, calitatea vieţii noastre să aibă numai de câştigat.

Mai întâi de toate, cititorul trebuie să ştie că nu intenţionăm câtuşi de puţin să atacăm plăcerea consumului, nu, nici măcar printre rânduri. Dar ne putem permite să ne întrebăm de la bun început dacă nu există ceva mai tentant decât febra actuală a călătoriilor de scurtă durată. Sau dacă nu cumva „mâncarea curată" este cumplit de neapetisantă. Însă toate astea servesc căutării unei vieţi bune, şi nu negării ei. Plăcerea reprezintă condiţia legăturii cu viaţa şi în lipsa ei se instalează dezolarea. Să întorci spatele ***materialului***, să refuzi plăcerea şi să devii ascet… este calea aleasă de laşi şi de rigorişti. Odată ce ai ales de bunăvoie, ca Diogene, butoiul copleşit de duhoare, hotărât să-ţi repugne tot ceea ce ţine de confort, nici nu mai poate fi vorba de arta renunţării. Adevărata artă este capacitatea, ergo***, de*** a recunoaşte ceea ce este cu adevărat frumos şi, secu***ndo, de*** a doza totul astfel încât să rămână cât mai mult bine în urmă. Arta renunţării este premisa esenţială a plăcerii.

Aş dori să anticipez un principiu important pentru cine îşi doreşte să simtă cu adevărat o plăcere în viaţă şi să fie fericit: cu cât suntem mai capricioşi, cu alte cuvinte, cu

cât ne facem mai dependenţi de obiecte, cu atât devenim mai săraci. De aceea mulţi bogaţi sunt extrem de săraci, fiind veşnic nemulţumiţi de ceva – cămaşa de mătase nu a fost bine călcată, şi nici nu s-a oprit cancelarul federal să-i salute, iar şoferul miroase a usturoi. În rândul celor avuţi există un mare număr de nefericiţi, ceea ce ar trebui să ne dea de gândit tuturor, fiind, la rândul nostru, avuţi în comparaţie cu alţii. Singurii bogaţi care mai dau cât de cât impresia că ar fi fericiţi sunt cei care ştiu să se limiteze. În cele din urmă, este totuna dacă mai există lucruri inofensive – un cappuccino, spre exemplu, de care avem „absolută nevoie" dimineaţa, sau tacâmurile de argint personale, fără de care nu ne putem hrăni, ca prinţul de Wales; orice „necesitate" recunoscută înseamnă o capitulare. În lupta împotriva vulgarităţii atotputernice a culturii de masă putem avea doar triumfuri mărunte şi personale, încercând să ne descurcăm fără lucruri de care nu am crezut vreodată că ne-am putea lipsi.

Cartea de faţă vă va oferi câteva sugestii de apărare a artei de a trăi în faţa delirului consumist. Iar cine va învăţa la timp să facă faţă oricărei situaţii cu cât mai puţini bani va deveni curând parte a unei elite demne de invidiat, căci urmează vremuri cu adevărat incomode pentru cei avuţi. Şi se vor teme pentru averile lor, zi şi noapte. Dar cu cât ai mai puţin, cu atât ai mai puţin de pierdut. Iar cine ajunge la nivelul de cunoaştere de sine al unui Vladimir Nabokov nu trebuie să aibă nimic pentru a fi cineva.

Coborârea pe scara socială e o artă. Şi popoare întregi au stăpânit-o, cu toată demnitatea. Iar uneori se întâmplăca abia declinul să scoată la iveală adevărata strălucire. În capitolul următor vom întâlni, pentru început, câteva modele, care stăpânesc în mare măsură arta despre care vorbim.

EROI AI PAUPERITĂŢII

„Succesul înseamnă să sari din eşec în eşec, fără să-ţi pierzi entuziasmul".

WINSTON CHURCHILL

CUM SĂ FACI FIGURĂ FRUMOASĂ FĂRĂ UN SFANŢ

Dacă ar fi să existe un panteon al eroilor pauperităţii, mulţi şi-ar găsi locul în el; iar dacă ar fi să-i menţionăm pe toţi, nu ne-ar mai ajunge acest volum. Şi ne gândim nu numai la oameni, ci chiar la oraşe şi civilizaţii întregi.

La secţiunea de contemporani, locul de onoare din panteon i se cuvine unui domn pe care mi-a fost dat să-l tot întâlnesc de-a lungul anilor, din timp în timp, şi cel mai recent cu puţin înainte să împlinească şaizeci de ani, pentru a-i lua un interviu: unul dintre cei mai mari actori din istoria filmului, Helmut Berger.

Pentru mine a fost unul dintre cele mai dificile interviuri pe care a trebuit să le iau. Mai întâi de toate, omul îmi place foarte mult şi ne considerăm prieteni, dar în ceea ce-l priveşte, ştirea relevantă din punct de vedere jurnalistic poate să sune doar aşa: Helmut Berger, odinioară stea de primă mărime în galeria actorilor europeni şi probabil cel mai frumos bărbat din lume, care a avut la picioarele sale atât întregul Hollywood, cât şi Cinecittà, a coborât din Olimpul super vedetelor printre muritorii de rând. Banii săi au zburat, şi-a pierdut apartamentul de la Roma, iar în prezent locuieşte din nou cu mama sa, la Salzburg. Cum declinul social este considerat o ruşine în vremurile noastre, presa vieneză, în lipsa ei de respect, se amuzase de mai multe ori pe seama lui Berger, descriindu-l ca pe un actor decăzut, care apare beat la petreceri.

Stabilisem să ne întâlnim la Österreichischen Hof, care acum se numeşte Sacher Salzburg. Şi-a făcut apariţia un domn cu aspect de ***clochard,*** însă care radia o asemenea distincţie, încât toţi cei care se aflau în holul hotelului s-au dat instinctiv la o parte, pentru a asista de la o distanţă plină de respect la spectacolul oferit de orice intrare în scenă a lui Helmut Berger. Când Berger a deschis uşa batantă, de sticlă, a hotelului, cu părul răvăşit,

aruncându-şi cu eleganţă şalul Pashmina peste umăr, în ochii şefului de recepţie se putea citi panica, dar şi sentimentul că oaspetele său este cel mai renumit fiu al oraşului, după Mozart, prin urmare cu un statut inviolabil. Doar câţiva turişti japonezi l-au privit înfricoşaţi când s-a strâmbat la ei şi le-a scos limba, cu o figură demonică, în timp ce arhiducelui Karl von Österreich, înveşmântat în haine tradiţionale, care conversa cu cineva în recepţie, nu i s-a clintit niciun muşchi de pe faţă când Helmut Berger a trecut, făcând gesturi obscene.

Apoi a început prânzul, în vederea căruia conducerea hotelului avusese înţeleaptă precauţie să pregătească un separeu în seră. Cum Berger însuşi fusese chelner în anii tinereţii, ştia ce locuri îi pot fi rezervate, ca oaspete.

„Aş putea să vă recomand homarul, Herr Berger?” a întrebat prevenitor unul dintre chelneri.

„Desfăcut?”

„Bineînţeles, cu câteva tagliatelle cu puţin unt şi trufe albe”.

„Sunteţi nebuni!? Fără tăieţei, fără sos de unt! Neruşinare! Pe homarul meu, cel mult câţiva stropi de vinegretă! Aveţi aşa ceva? Sau lămâie?”

Mi-ar fi greu să redau amănuntele conversaţiei noastre, în mare parte abia schiţate, poate şi din cauza hotărârii stupide, privind în urmă, de a comanda vin. Berger şi-a păstrat integral repertoriul fantomatic de gesturi teatrale, pe care le aruncă în joc magistral când hotărăşte pe neaşteptate că nu mai vrea să vorbească despre ceva anume – ceea ce i se întâmplă foarte des – şi se preface obosit, într-un registru la fel de spectaculos: te priveşte în ochi şi descrie cu degetul, în aer, mişcarea unui ştergător de parbriz şi dacă tot nu are efect şi vede că insişti, în vreme ce te străduieşti să reformulezi ultima întrebare, se prăbuşeşte cu toată greutatea peste farfurie, ridicându-se apoi cu şalul plin de bucăţi de homar la grătar cu vinegretă.

Aş dori să las posterităţii numai câteva observaţii legate de acel prânz extenuant, dar fermecător: Helmut Berger, simbolul promiscuităţii şi al bisexualităţii, care, în autobiografia sa publicată doar cu puţini ani în urmă, afirmase că totuşi cel mai bun sex este cel practicat din „plăcere pură, fără vorbe dulci înainte şi după", acum, în ajunul celei de-a şaizecea aniversări, epuizat, turnându-şi puţină vinegretă pe homar, spunea: „Ştii, sexul fără iubire e... Pah!... c'est rr***rrien! mai bin***e o laşi baltă!" Cu ceva vreme în urmă, susţinuse într-un alt interviu că suferise toată viaţa din cauza moralei sexuale catolice din copilărie, deoarece orice gând legat de sex era însoţit de sentimente de vinovăţie. În timpul prânzului nostru mi-a mărturisit: „Sentimentele de vinovăţie, pe care la vremea aceea mi le-am înăbuşit cu greu... erau îndemnuri, venite, poate, de la îngerul meu păzitor. I decided no***t to listen". Şi i-a ve***nit tot mai greu să depăşească excesele celor din jur. Când toţi membrii înaltei societăţi de la Roma din anii şaptezeci căzuseră în patima cocainei şi trăgeau pe nas permanent ascunşi prin toalete, ca să se vadă limpede spiritul filistin al companiei, lui Berger nu i-a rămas decât să consume cantităţi considerabile de otravă absolut la vedere. Şi-a comandat la Bulgari un mic pai din aur, pe care îl purta la gât, atârnat pe un lanţ, şi avea mereu la îndemână şi o lamă de ras aurită, pentru sfărâmarea cristalelor.

Pentru el trecuse vremea celor mai mari roluri, dar trebuie spus: acele roluri au fost cu adevărat mari – tânărul moştenitor Martin von Essenbeck din ***Căderea zeilor*** al lui Luchino Visconti (1968), tânărul ftizie, descendent al unei bogate familii din ***Grădinile Finzi-Contini*** al lui Vittorio de Sica, şi, în fine, ***Ludwig.*** Când împlinea treizeci de ani, Helmut Berger era cel mai căutat tânăr actor al generaţiei sale. Consecvent viziunii, a început să perceapă lumea shakespearian, ca pe o scenă pe care să-şi joace rolul. La moartea marelui său protector Visconti, în 1976, Helmut Berger a ales partitura care avea

să devină rolul vieţii sale: aceea a văduvului care îşi pierde minţile, dar nu şi firea, nici măcar în culmea excesului. Astfel, la Balul Trandafirului, organizat de familia Grimaldi la Monte Carlo, a prizat atâta cocaină, încât şi-a pierdut controlul asupra sfincterului şi şi-a murdărit în asemenea hal spatele smochingului său alb, încât nu s-a mai mişcat niciun milimetru şi a rămas ţintuit în scaun până la sfârşitul amar al petrecerii, pe la şase dimineaţa.

Berger a devenit o întruchipare a ideii de exces. Cea de-a cincizecea aniversare şi-a sărbătorit-o în casa Contesei d'Estenville. S-ar putea spune că acea petrecere a fost un final târziu, o ultimă revoltă a decadenţei nepăsătoare a anilor şaptezeci, apogeu al eliberării de convenţii şi simultan maiestuos acord final al prăbuşirii. Mulţi dintre invitaţii de atunci din saloanele palatului baroc al patricienilor romani au dispărut dintre noi sau doar de pe marele ecran, şi niciodată nu se vor mai consuma asemenea cantităţi colosale de cocaină, caviar şi şampanie.

Dintre supravieţuitorii acelei seri fac parte, oricum, Jack Nicholson, Roman Polański – şi, în felul său, şi Helmut Berger. Deşi de multă vreme nu i se mai oferise niciun rol remarcabil, Berger a continuat în anii optzeci să ducă o viaţă de prinţ roman aflat în călătorie în jurul lumii, mereu însoţit de un secretar particular, risipindu-şi averea la tot pasul. În esenţă, frecventa doar cele mai bune hoteluri, cu singura mare problemă că acestea îi interziceau, rând pe rând, accesul. La Vier Jahreszeiten din München preţioasele obiecte de inventar dintr-un apartament au ajuns să servească drept recuzită pentru o ***jungle party*** spontană, în care el şi invitaţii săi au folosit goblenurile de pe pereţi pentru costumaţie, iar lustrele pe post de liane. La plecare, Berger a plătit ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat cele nouăzeci de mii de mărci germane de pe notă, pe care apărea şi următoarea menţiune: „Vă rugăm să nu ne mai vizitaţi".

Reporterul de scandal Michael Graeter susţine că Helmut Dietl prevăzuse iniţial filmul său, ***Kir Royal***, cu Berger în rolul reporterului de scandal münchenez Baby Schimmerlos, dar renunţase de teama ieşirilor excentrice ale „old”-starului, care căpătase încet alura unei figuri importante de pe vremea filmului mut, şi a preferat să îl aleagă pe Franz Xaver Kroetz. Berger a mai apărut în câteva producţii de artă, în ***Pulp Fiction*** al lui Quentin Tarantino a ieşit pe ecran ca un simplu citat, i s-a mai oferit un rol în serialul ***Dinastia***, dar a fost dat afară de regizor, deoarece nu a acceptat interdicţia de a-l vizita pe Jack Nicholson în timpul filmărilor ***(I told them to go and fuck themselves!).*** În toamna lui 1992, în fine, când nu mai avea nici secretar particular, i-a ars apartamentul de la Roma. În incendiu au fost distruse tablouri de Miro, Chagall şi Schiele, o piesă ceramică de Picasso, o colecţie de vaze şi mobilă Jugendstil, nenumărate scrisori şi suvenire. Helmut Berger a pierdut atunci, de fapt, toate obiectele de valoare care îi mai rămăseseră. Mutarea în Via Nemea a însemnat pentru el despărţirea definitivă de o epocă.

A învăţat să se împace cu situaţia, şi-a cheltuit ultimii bani pe cadouri pentru prieteni şi, în ziua în care i s-a anunţat expirarea contractului pentru locuinţa din Via Nemea, a împachetat puţinele lucruri de care se mai simţea legat şi s-a mutat la mama sa, în Salzburg. Pe cei doi îi lega o relaţie profundă, de complicitate, încă din vremea tinereţii sale, din clipa în care s-a văzut limpede că Helmut era puţin „altfel”. Ea a înţeles şi că trebuia să se refugieze din atmosfera sufocantă a berăriei părinteşti în „lumea largă”. Iar acum, iată, micuţul se întorcea acasă – nici fiul, nici mama nevăzând nicio catastrofă în asta. Helmut Berger iese uneori în oraş, cumpără câte o cutie întreagă de ţigări, şterpeleşte câte un file de somon de la Lidi, iar dacă este prins, lumea îl tratează cu cel mai mare respect cu putinţă. Locuitorii Salzburgului sunt oameni

pătrunşi de cultură.

În timpul întâlnirii noastre, şi-a vârât în buzunar o brichetă ieftină, din plastic, şi o carte poştală ilustrată dintr-un chioşc, după ce înainte cheltuise aproape o sută de euro pe ţigări. O face pentru a corespunde rolului pe care i l-a atribuit lumea: acela de mare senior decrepit, ajuns un biet ***clochard.*** Cât ne-am plimbat prin Salzburg, m-a avertizat la fiecare pas că în orice moment ar putea suferi o criză de vărsături, iar când am ajuns lângă o stivă de cartoane vechi, în faţa Casei Mozart, s-a aruncat imediat în mijlocul lor, în chip de ***homeless***, cu incomparabilă siguranţă stilistică. Nu încape îndoială, omul acesta o să-şi joace impecabil şi rolul de mort.

Rolurile noi nu îl atrag, zice el, odată ce s-a aflat pe piscul Olimpului nu mai are chef să-i bântuie văile: „Am văzut totul. Paris, Madrid, Monte Carlo, New York, Roma, Milano”. Pronunţă toată seria ca şi cum ar trimite la un singur oraş mondial enorm, cu nume mai scânteietor ca un briliant.

În plimbarea noastră prin Salzburg avea la el un scenariu, trimis de un regizor englez împreună cu o scrisoare unde îl implora pe Berger să joace rolul unei stafii care i se arată mereu lui Alexandru cel Mare. Onorariul oferit ar fi fost fenomenal, din câte spunea Helmut Berger, dar lui scenariul i se părea oribil: „Nu vreau să joc în filmul lor! Basta! ***] e ne veux pas. I will tell them ce soir. Fuck em!”***

Înainte să-şi cheme un taxi, a cumpărat cu ultimii bani din buzunar – trei bancnote de câte douăzeci de euro făcute ghem – un pachet enorm de ciocolată, cadou pentru mama sa, şi un tort Sacher pentru Irina, soţia mea, pe care o cunoscuse la vremea călătoriei noastre de nuntă. (Atunci, la sfârşitul unui dineu cu Harvey Keitel – după ce păstrase toată seara o atitudine rezervată, oarecum spre dezamăgirea tuturor – ne făcuse frumoasa surpriză să se ridice de la masă în aşa fel, încât să alunece şi să dea peste

cap întregul restaurant.)

Când ne-am luat rămas-bun, m-a întrebat dacă nu vreau să vin la cină. „Mama pregăteşte cele mai gustoase clătite din lume”.

PISA

Aşa cum printre oameni există săraci vechi şi bogaţi vechi, săraci recenţi şi bogaţi recenţi, la fel se întâmplă şi cu oraşele. Spre exemplu, Berlinul este considerat un parvenit, în societatea oraşelor. Dacă Berlinul şi-ar face apariţia la un cocktail-party alături de München, Köln, Hamburg sau Frankfurt, ar fi tratat de sus. Aşa cum se vorbeşte pe la colţuri, la Berlin nu există cărămidă mai veche de o sută cincizeci de ani, iar majoritatea clădirilor noi sunt copie a copiei unei copii. Ceea ce ar putea fi corect, privit în ansamblu, deşi şi münchenezii şi-au reamenajat centrul doar cu vreo sută de ani înaintea berlinezilor. În zona din jurul reşedinţei regale a apărut atunci replica palatelor florentine, în stil Las Vegas, care astăzi arată atât de şarmant-autentic. Şi, dacă e să vorbim despre întâietate, ce ar avea de zis Augsburg? Ori Regensburg? Ori Worms şi Köln? Faţă de Köln, Münchenul este un parvenit. La fel, Köln faţă de Roma. Şi Roma faţă de Atena. Şi putem merge aşa tot mai departe, până ajungem la Bagdad sau oricum undeva în Mesopotamia, unde trebuie să se fi întins Edenul, potrivit Cărţii Genezei.

Dacă vrem să stabilim o ierarhie în distincţia oraşelor, nu este suficient să luăm în considerare vechimea lor. Cu adevărat elegant înseamnă o înflorire trecută. Cu cât mai policromă înflorirea şi mai mare discrepanţa în comparaţie cu starea actuală, cu atât mai sublimă distincţia. Potrivit acestor criterii, Pisa merită probabil întâiul loc printre oraşe.

În secolul al VIII-lea, educaţia ajunsese la un asemenea nivel, încât Carol cel Mare a insistat să înveţe scrierea cu un profesor din Pisa. Iar o şcoală de drept a fost înfiinţată la Pisa încă din veacul al XII-lea. Dar cea

dintâi epocă de strălucire s-a consumat cu mult înainte ca Roma să-şi înceapă existenţa. De-a lungul secolelor, Pisa a rămas singurul port important pe Coasta Occidentală a Peninsulei Italice. Odată cu dezvoltarea Romei, ca urmare a furiei nivelatoare a imperiului, a devenit oraş colonial, fiind supus concurenţei Genovei, situate mai la nord şi dotate cu port mai modern.

După prăbuşirea Imperiului Roman, sub asaltul „barbarilor”, în toată Europa au rămas doar câteva insule de civilizaţie: mănăstirile şi Pisa însăşi. Vechiul oraş-port a devenit metropolă a educaţiei şi putere maritimă, iar graţie vidului apărut prin absenţa unei mari puteri, a conceput planuri ambiţioase de dominaţie asupra „lumii”, ceea ce pe atunci echivala cu Marea Mediterană, unde Pisa a reuşit cu adevărat să-şi impună puterea începând de la mijlocul secolului al XII-lea, vreme de două sute de ani. Statul creat a cuprins în momentul de maximă extindere Calabria, smulsă din mâinile piraţilor, Corsica şi Insulele Baleare. Odată cu întemeierea Imperiului Franc, Pisa a devenit scaun al guvernării imperiale. Pe la anul 1200, în perioada de apogeu a cavalerilor, Pisa a fost punctul de întâlnire a înalţilor dregători, aristocraţi, învăţaţi şi negustori, dar şi confluenţa între Orient şi Occident. Domul, care reuneşte elemente specifice ale moscheii şi sinagogii, stă mărturie şi impresionează prin spiritul multicultural care trebuie să fi dominat Pisa, cel mai temerar oraş-port european al vremii.

Dar epoca medievală a trebuit să facă loc lumii moderne, imperiul Hohenstaufenilor s-a prăbuşit, împăratul Barbarossa a murit în 1190 (făcând baie, în timp ce se afla în cruciadă). În vreme ce nepotul său Frederic al II-lea cârmuia fără griji Sfântul Imperiu Roman din Sicilia, certându-se uneori câte puţin cu papa, asupra Europei s-au năpustit mongolii, epoca Staufenilor s-a încheiat, iar Pisa şi-a pierdut însemnătatea. Oraşele din vecinătate, Genova, Lucea şi Florenţa, care invidiaseră dintotdeauna civilizaţia

pisană, au profitat de prilej să contribuie la căderea mândrei cetăţi, reuşind să se alieze şi să o cucerească. În 1392, Pisa a fost vândută familiei Visconti din Milano, care, la rândul ei, a cedat-o florentinilor. Revoltele cetăţenilor Pisei împotriva Florenţei, urâtul oraş negustoresc, au fost mereu înăbuşite prin metode eficiente. În secolul al XVI-lea, când

Galileo Galilei preda acolo, Pisa schimbase de mult rolul de metropolă cu cel de localitate provincială.

Dacă un oraş ar fi capabil de simţăminte omeneşti, Pisa ar suferi desigur din cauza umilinţei de a fi rămas vestită doar pentru tumul înclinat din zilele noastre. Dar Pisa se mulţumeşte să asiste calm la apariţia zilnică a mii de turişti pe Campo dei Miracoli, ca să-i fotografieze turnul înclinat, ignorând clădirile cu mult mai impozante din stânga – domul abia amintit şi baptisteriul extraordinar. Pisa şi locuitorii ei le zâmbesc îngăduitor turiştilor, care vin doar aduşi repede de autocar, îşi fac fotografiile, lasă bani în urmă, dar altfel cruţă centrul vechi şi îşi continuă circuitul la Florenţa, Lucea sau în restul Toscanei.

Majoritatea tinerilor pe care îi întâlneşti la Pisa sunt elevi la Scuola Normale Superioare, singura universitate de elită a Italiei. Într-un anume sens, Pisa a rămas minimetropola elitistă din vremuri străvechi, dar nu mai reprezintă un centm de interes al lumii. Dacă ar fi să se acorde un premiu pentru indiferenţa faţă de pierderea propriei importanţe, atunci Pisa s-ar număra printre cei dintâi candidaţi.

UNGARIA

Este imposibil să vorbim despre decăderea graţioasă fără să amintim cele două ţări în care a fost desăvârşită această artă: Ungaria şi Anglia. Formatul specific, că este vorba de o naţiune, oraş sau persoană, se distinge cel mai bine pe fundalul înfrângerii. Nu e foarte greu să fii un învingător fără cusur, în schimb sunt rari cei care ştiu să piară frumos, care îşi acceptă soarta cu sânge rece,

rectitudine şi, ideal, cu o undă de umor. În drum spre ghilotină, ducele de Charost citea o carte şi, în timp ce urca treptele eşafodului, şi-a pus semn unde rămăsese cu lectura. Niciun popor european nu este mai înzestrat cu asemenea umor negru decât ungurii.

Umor există peste tot acolo unde oamenii îşi ţin fruntea sus, indiferent ce s-ar întâmpla. Puţine culturi au fost mai des umilite şi, cu toate astea, Ungaria ar profita de pe urma unui enorm surplus al balanţei de plăţi, dacă s-ar ţine seama şi de exportul de umor. Hollywoodul, întreaga industrie a filmului, reprezintă invenţia unui mic grup de emigranţi unguri, printre care Vilmos Fox, inventatorul automatelor Nickelodeon, Adolph Zukor, fondatorul studiourilor Paramount, şi regizorii Michael Curtiz ***(Casablanca),*** George Cukor (***My Fair Lady)*** şi Alexander Korda ***(Henric al VIII-lea).***

Ungurii au dominat industria filmului americană şi britanică atâta vreme, încât se pare că într-unul din marile studiouri de la Hollywood ar fi existat un afiş: „Aici nu e suficient să fii ungur ca să primeşti de lucru!” în filmul lui Korda, ***Scarlet Pimpernel***, din 1934, Leslie Howard joacă rolul aristocratului englez Sir Percy, devenind astfel prototipul englezului din ***upperclass,*** deşi iniţial purta numele de László Steiner şi venea de la Budapesta. ***Scarlet Pimpernel*** a fost inspirat de romanul ieşit de sub pana baroanei unguroaice Orezy, scenariul scris de Lajos Biró, muzica Miklós Rózsa, iar echipa de filmare era alcătuită tot din unguri, cu puţine excepţii. Alexander Korda ajunsese de altfel renumit pentru felul în care îşi susţinea financiar compatrioţii scăpătaţi şi amicii actori pe care îi ocolea succesul, decenii la rând. Lista celor ajutaţi de el este mai lungă decât propria sa filmografie, care oricum cuprinde nu mai puţin de cincizeci de titluri. Astfel, Korda întruchipează acel model de binefăcător care, până în ziua de astăzi, rămâne de găsit aproape numai în Ungaria, şi pentru care mărinimia dusă până aproape de

nebunie face parte din ceea ce ei consideră un stil de viaţă onorabil.

În afara pasiunii ungurilor pentru distracţie, a slăbiciunii lor pentru tot ceea ce ţine de spirit, a bucuriei de-a dreptul nesăbuite pentru joc, „misterul ungar" pare să fie constituit şi dintr-un alt ingredient esenţial: ungurul consideră important să-şi ţină firea şi să nu-şi piardă umorul tocmai în situaţiile fără ieşire.

Între 1848 şi 1849, a părut posibil, vremelnic, ca Ungaria să-şi câştige independenţa faţă de Austria. Dar Viena l-a chemat în ajutor pe ţarul Rusiei, iar rebeliunea ungurilor a fost înăbuşită într-un mod neobişnuit de brutal pentru vremurile acelea. Ca şi cum ne-am fi aflat deja în teribilul secol XX, prim-ministrul Schwarzenberg a obţinut din partea împăratului Franz Josef, pe atunci în vârstă de doar nouăsprezece ani, permisiunea de a-i executa pe aproape toţi ofiţerii maghiari, de la gradul de ofiţer de stat-major în sus. Măsura respectivă a produs o reacţie de oroare în întreaga Europă şi a înteţit pornirile revoluţionare. Ofiţerii, care, în mod caracteristic, au urcat pe eşafod fără să clipească şi fără să ceară îndurare, au devenit eroi naţionali ai Ungariei. Doar conducătorul revoltei, Lajos Kossuth, s-a refugiat în Turcia, deghizat ca valet al unui conte polonez.

Următoarea lovitură grea suferită de naţiunea ungară a fost Tratatul de la Versailles, la încheierea Primului Război Mondial. Ţara a fost redusă la o suprafaţă corespunzătoare mai degrabă Budapestei Mari, comparativ cu întinderea Ungariei istorice. Peste trei milioane de unguri au intrat sub suveranitatea altor state, iar ţara era ruinată, din punct de vedere economic. Pe 4 iunie 1920, când a trebuit ca guvernul şi Parlamentul să semneze Dictatul de la Versailles, pe toate clădirile fuseseră arborate drapele în bernă, iar ziarele au apărut cu chenar negru. Cea de-a treia lovitură a fost eşecul rebeliunii împotriva dominaţiei sovietice. Vreme de o sută cincizeci

de ore de extaz, din toamna anului 1956, Ungaria a fost o ţară liberă. Atunci trebuie să fi domnit un optimism ireal; pe 29 octombrie, prim-ministrul comunist Nagy s-a mutat demonstrativ, în fruntea biroului său, din sediul partidului în cel al Parlamentului, măsură întâmpinată de populaţie cu entuziasm. Într-o zi rece de noiembrie, duminică, la ora patru dimineaţa, s-a declanşat asaltul general al armatei sovietice. Mii de unguri au pierit în luptele de stradă împotriva forţelor covârşitor superioare ale Armatei Roşii.

După reinstaurarea „ordinii”, sovieticii i-au promis lui Nagy liberă trecere, în care el a crezut, cu admirabilă naivitate, pentru a fi desigur executat după arestare, împreună cu alţi două sute douăzeci şi nouă de revoluţionari. Ungurii şi ruşii nu au mai reuşit niciodată o colaborare frăţească, după lovitura din 1848 şi baia de sânge din 1956. Faptul că ţara a avut în 1989 şansa de a distruge imperiul mondial sovietic demonstrează încă o dată ironia de care este capabilă istoria: deschiderea graniţelor ungare, împotriva dorinţei exprese a conducătorilor din RDG şi de la Moscova, a dus la prăbuşirea Blocului Sovietic şi a Uniunii Sovietice. Ungaria este astăzi ţara din fostul Bloc Răsăritean care înregistrează cele mai mari succese economice şi politice.

Istoria Ungariei arată că înfrângerile se pot transforma şi în victorii. În cele din urmă, învingătorii se dovedesc adesea păgubaşi, iar învinşii nu pot fi împiedicaţi să-şi impună o imagine favorabilă.

Aş dori să-l dau exemplu pentru această atitudine, bine cunoscută de unguri, pe stră-străbunicul meu, contele Stephan Széchenyi. El practica altruismul vecin cu nebunia, crezând cu tărie că ar fi preferabil să renunţi la lucruri înainte de a-ţi fi luate. Ca economist şi politician, pe de altă parte, propovăduia cumpătarea. „Dacă ai trei sute de oi, gospodăreşte-te ca şi cum ai avea doar treizeci”, suna unul dintre preceptele sale. A fost cel mai progresist reformator economic şi social al Ungariei de până în

prezent, conducând-o pe calea devenirii unei ţări moderne, încrezătoare în sine. Înaintea „Erei reformei”, iniţiate de el, ţara era un imperiu feudal, medievalo-bizantin, ale cărui clase dominante risipeau la cursele de cai bogăţia adunată de şerbi pe domeniile lor la Viena. Averile unor prinţi maghiari atingeau asemenea dimensiuni, încât căpătau trăsături orientale. Soarta Ungariei depindea de un strat extrem de subţire, care dispunea de sufragiu. Posesorii de domenii erau protejaţi de o lege veche de şase secole, care interzicea ipotecarea terenurilor şi a pământurilor.

Széchenyi a pregătit sfârşitul privilegiilor de care se bucura starea nobilimii, din care făcea şi el parte. Şi, ca să ofere un bun exemplu, a cedat întregul venit anual al domeniilor sale de aproape cincizeci de mii de hectare spre finanţarea unei Academii a Ştiinţelor. A pus capăt scutirii de taxe pentru aristocraţi, a făcut porturi la Dunăre, a regularizat Tisa şi a dispus construirea primei legături stabile dintre Buda şi Pesta, podul cu lanţuri. Criticile dispreţuitoare la adresa îngâmfării clasei conducătoare ungare şi propunerile sale îndrăzneţe au iscat aprinse controverse. În provincie, micii nobili şi-au adunat forţele şi au dat foc cărţilor sale.

Alături de rivalul lui politic, Lajos Kossuth, şi de poetul Petőfi, Széchenyi s-a aflat în centrul mişcării de dezvoltare a conştiinţei naţionale ungare. Dar viziunea sa se limita la evoluţia Ungariei în cadrul monarhiei dunărene, fără a lua în considerare eventualitatea unei separări revoluţionare. Revoluţionarii l-au ignorat şi au ales calea confruntării armate cu Austria. Széchenyi s-a retras din politică şi s-a mutat din castelul său din Nagycenk într-o „casă de nebuni”, după cum declara el însuşi. Printre însemnările sale, adesea spirituale şi pătrunse de un umor negru, se găseşte următoarea formulare laconică: „În viaţă, îţi rămâne sau să fii ciocan, sau să rămâi nicovală. După cum mi s-a întâmplat şi mie…”

Aşa cum se poate constata din notele sale zilnice din perioada petrecută la „casa de nebuni”, stră-străbunicul meu nu a încetat nicio clipă să-şi considere eşecul politic o victorie morală. Abia după dispariţia lui a ajuns şi istoriografia la aceeaşi concluzie. A devenit un adevărat erou naţional, cu însemnătate de-a dreptul mitologică pentru Ungaria, statut pe care Lajos Kossuth, cel care l-a înfrânt din punct de vedere politic, nu l-a atins niciodată.

ENGLEZUL (ÎN SINE ŞI ÎN SPECIAL)

Englezii prezintă cele mai multe afinităţi cu ungurii. Ca şi ungurii, englezii îşi consideră ţara buricul pământului.

Fără nicio rea intenţie, îi etichetează sălbatici sau barbari pe toţi cei care nu provin din insula lor, cu care trebuie să te porţi cât mai prietenos cu putinţă şi, la o adică, să-i educi sau chiar să-i subjugi puţin. Şi fac asta fără aroganţă – îşi asumă pur şi simplu gloria apusă şi inevitabila înălţime de la care soarta i-a făcut să se prăbuşească.

Tratatele despre decăderea Marii Britanii de la rangul de superputere la cel de asistat social umplu biblioteci întregi, insuficient studiat rămâne însă motivul pentru care aroganţa englezilor nu a avut cu nimic de suferit. Să fie oare din cauză că, asemenea ungurilor, au fire de împătimiţi ai jocului? Cine joacă trebuie să ştie şi să piardă, şi să aştepte până când se întoarce norocul. În Ungaria circulă o anecdotă care exprimă perfect felul în care atât ungurii, cât şi englezii privesc lumea: un ungur vrea să cumpere un glob pământesc. Vânzătorul îi prezintă un model. „Şi Ungaria unde se află?”, vrea să afle ungurul. Vânzătorul caută minuscula ţară şi o arată, cu vârful unghiei mici. „Atunci, aş vrea un glob pe care să nu se afle decât Ungaria”.

Căderea Angliei s-a făcut simţită încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, iar de pe la 1900 declinul celei mai puternice şi mai bogate ţări a lumii s-a accelerat,

însă fără ca englezii înşişi să înţeleagă prea bine ce se petrece. Sentimentul lor de încredere în sine le-a permis, graţie folosirii abile a autosugestiei, să ignore situaţia în care se găseau. Exemplul concludent rămâne regresul economic al ***upperclass-***ului. Potrivit manualelor de istorie, totul ar fi început cu marea lege a reformei din 1832, care a pus capăt supremaţiei sale politice. Cincizeci de ani mai târziu, s-a instaurat ruina economică, atunci când agricultura a intrat în criză profundă în întreaga Europă, din cauza industrializării care a marginalizat activitatea economică a ţăranilor, dar şi a importului din toate ţările lumii, care a umplut piaţa cu produse ieftine. În 1894, în Anglia a intrat în vigoare o legislaţie fiscală succesorală care silea fiecare generaţie să vândă părţi importante din proprietăţi pentru a plăti taxele, după decesul capului familiei. Cei încă rămaşi cu bani i-au pierdut în marea criză mondială din 1929, iar în 1946, când India şi-a dobândit independenţa, a dispărut şi ultima posibilitate de a trăi din sinecuri.

Este interesant de constatat că, pe termen lung, cel mai mult au avut de câştigat, inclusiv din punct de vedere financiar, tocmai domnii şi doamnele din fosta clasă dominantă care s-au lăsat puţin impresionaţi de noile circumstanţe. Familiile care şi-au pierdut cele dintâi cumpătul în criza de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi-au vândut domeniile mult sub valoarea lor, în perioada în care câte un Rubens sau Van Dyck îşi schimba proprietarul pe doar câteva sute de lire. În schimb, cine şi-a impus să nu bage de seamă că îi plouă în reşedinţa de la ţară, cine a izbutit să-şi salveze o parte din avere, până a început miracolul economic al secolului XX, a reuşit să-şi revină în toiul avântului general reflectat în creşterea preţurilor terenurilor şi, în special, ale operelor de artă. Contele de Derby rezistase cu încăpăţânare, vreme de douăzeci de ani, tentaţiei de a se despărţi de ***Ospăţul împăratului Belşaţar*** de Rembrandt. Abia în 1964 s-a hotărât să o

facă, putând să ceară o sută şaptezeci de mii de lire sterline, ceea ce în prezent înseamnă cinci sute de mii de euro. Ducele de Devonshire a aşteptat până pe la mijlocul anilor şaptezeci. Atunci s-a ales cu un preţ-record pentru Rembrandtul său, fiind astfel pe deplin răsplătită răbdarea sa de multe decenii.

Dar familiile care se lăsaseră prea uşor pradă panicii nu mai aveau nimic de vânzare şi s-au văzut silite să-şi câştige existenţa prin activitate profesională. Aristocraţii englezi nu lucrează doar în bănci sau case de licitaţie, ci îşi câştigă pâinea şi în postura de şoferi de autobuz, ca lordul Teviot. Vicontele Boyle şi lordul Blackford au fost chelneri, atunci când nu votau legi în House of Lords, baroneasa Sharpies a condus un pub din provincie, iar Lady Diana Spencer a fost educatoare într-o grădiniţă.

Urmaşii nobili ajunşi în situaţia de a conduce autobuzul sau de a trage berea în pahare şi-au câştigat renumele pentru entuziasmul zglobiu cu care îşi îndeplineau munca lor burgheză şi proletară. Se vedea limpede că nu îi deranjează că nu câştigă cine ştie ce, poate deoarece fuseseră crescuţi în spiritul sănătos al dispreţului faţă de bani. Cu cât o familie adună mai multă experienţă în ceea ce înseamnă scăpătatul, cu atât rezistă mai bine progeniturile cu sânge albastru ajunse cu adevărat la ananghie. O familie ca a regelui Faruk al Egiptului, care nu s-a adaptat nici la putere, nici la pierderea ei, nu a făcut faţă detronării. Faruk a risipit la ruletă ultimele rămăşiţe ale averii sale din străinătate, iar sora sa, principesa Fathia, a ales America, unde a muncit ca femeie de serviciu, fără nicio tragere de inimă, şi s-a căsătorit în cele din urmă cu un angajat, care mai târziu a împuşcat-o, într-un motel din Los Angeles.

Lordul Kingsale, în schimb, ai cărui strămoşi au marcat istoria Irlandei de-a lungul secolelor, este împăcat cu soarta. Familia sa era considerată sărăcită încă de pe vremea lui Cromwell, iar el nu suferă deloc că umblă cu

haina ruptă în coate. Kingsale susţine că de vină pentru ruinarea familiei sale ar fi fost Henric al VII-lea, „cu războaiele lui idioate”. Astăzi trăieşte într-un ***cottage*** la ţară, proprietatea strămoşilor săi, odinioară, fiind un domn vârstnic şi îndrăgit de toată lumea, care i se adresează, respectuos, cu „Sir”. Iar când la pub se înfundă vreo ţeavă, proprietarul îl cheamă pe Sir, care acceptă, în schimbul serviciilor sale meşteşugăreşti, să fie răsplătit cu bere. Tot ceea ce poartă lordul Kingsale, cu excepţia pantofilor, s-ar potrivi bine la colecţia de haine vechi. Singura sa jachetă îngrijită o scoate numai când este invitat în oraş, la câte o cină sau la vreo serbare. Odată a fost întrebat dacă pentru el reprezintă un avantaj că poartă rangul de lord, chiar şi scăpătat, şi a răspuns cu autoironia de care sunt capabili numai britanicii: „Da, absolut. Dacă trag o băşină în timpul unui dineu, toţi mă consideră excentric, ba chiar puţin amuzant. Dacă ar face-o altul, ar fi considerat dezgustător şi vulgar”.

Majoritatea snobilor englezi scăpătaţi pe care îi cunosc insistă de altfel cu încăpăţânare să-şi păstreze o persoană de serviciu, chiar atunci când propriul lor venit este mai mic decât salariul servitoarei. Iar cei care nu-şi mai permit sub niciun motiv să plătească serviciile cuiva se mulţumesc să ignore starea locuinţei şi se poartă ca şi cum totul ar fi în perfectă ordine. Iar oaspeţii trebuie să fie pregătiţi: pe mobilă praful e de un deget, iar la bucătărie zac generaţii de vase nespălate.

Dar există şi gentlemani englezi săraci pe care îi amuză să-şi facă lună locuinţa, o dată pe săptămână. îşi suflecă mânecile, îşi pun mănuşile de cauciuc şi se joacă de-a personalul de serviciu, adică se străduiesc să intre cât mai convingător în pielea propriilor angajaţi imaginari.

Unul dintre prietenii mei a atins o adevărată măiestrie în acest joc. Prăbuşirea societăţii de asigurare Lloyd’s i-a înghiţit cele din urmă rezerve, apoi l-a părăsit şi soţia, care s-a mutat la un margraf putred de bogat, pe

domeniul său de la ţară. Într-o bună zi, el s-a hotărât să-şi păcălească soarta şi să devină propriul său servitor. De atunci, îşi lustruieşte pantofii, şi o face desăvârşit, iar când are nevoie de ţigări, se trimite singur la chioşcul de tabac din colţ. îşi comandă hârtia pentru scrisori de la Smythson's, locuinţa sa minusculă se prezintă întotdeauna în perfectă ordine, iar hainele arată mereu impecabil, deşi sunt mai bătrâne decât el. Pe biroul său, piesă moştenită, se adună teancuri de somaţii de la British Gas, care îl ameninţă că îi taie încălzirea, şi din când în când nu poate fi contactat telefonic în perioadele în care i se suspendă postul. Dincolo de asemenea calamităţi banale, menţine consecvent obişnuinţele cotidiene ale unui vlăstar bogat al înaltei societăţi. Stilul său de viaţă nu se deosebeşte cu nimic de cel dintotdeauna. Doar că nu-i mai funcţionează cardul de credit. Altminteri, pare destul de sigur pe sine, chiar şi în comparaţie cu cei cărora le mai funcţionează cardul de credit.

Unul dintre meritele modelului social britanic constă probabil în faptul că, deşi există un sistem de clase, barierele dintre ele rămân permeabile şi pot fi depăşite nu neapărat cu susţinere financiară. Cele mai importante diferenţe rămân cele de comportament şi limbaj, care se pot rezolva prin educaţie. Margaret Thatcher vorbea în tinereţe cu totul altfel decât mai târziu, după ce a urcat în ierarhia Partidului Conservator. Orice membru al clasei muncitoare poate accede la clasa mijlocie, asumându-şi un stil de viaţă burghez, prin urmare optând, spre exemplu, pentru cursele de trap în defavoarea sălii de jocuri, şi oricine, odată stabilit în clasa mijlocie, poate, într-o bună zi, să adopte formula de viaţă, limbajul şi comportamentul înaltei societăţi, preferând, spre exemplu, cursele de galop celor de trap. Altfel spus, englezii sunt un popor de domni; sunt domni, nu în sensul german – „a fi domn" presupune şi „a fi stăpân" – ci în sensul acceptat de fiecare ungur şi de fiecare britanic – „care se stăpâneşte", care este „domn

peste lumea sa”, fie ea şi himerică.

Ungurii şi englezii sunt mândri de naţionalitatea lor nu din aroganţă, ci în special pentru că preferă să-şi poată păstra, în momentele amare, cel puţin sentimentul că aparţin unei comunităţi deosebite. Prietenul meu Kevin, cu care am împărţit multă vreme acelaşi apartament la Londra, l-a oprit într-o noapte pe un sătul de viaţă, care se pregătea să sară de pe Battersea Bridge, eveniment la care am asistat şi eu. Argumentul cu care l-a convins să renunţe a fost: ***You can be proud to be British!*** Dacă i-ai spune unui german, într-o situaţie asemănătoare, „Poţi să fii mândru că eşti…”, ar sări înainte să apuci să-ţi termini fraza. Putem presupune că pe englezi îi distinge, mai presus de orice, noţiunea de self***-esteem, re***spectul de sine, care le îngăduie să-şi ţină fruntea sus şi în situaţii disperate.

Există un om care a întruchipat ca nimeni altul superioritatea modelului britanic de societate: Charles Benson. Provenea din mediul cel mai de jos, dar a devenit un simbol fără de care societatea londoneză nu ar fi fost de imaginat. Oficial, Benson era corespondentul pentru curse de galop al ziarului ***Daily Express***, în ale cărui birouri, de fapt, nu putea fi niciodată găsit: ori se afla lângă pistele de alergări de la Ascot sau de la Epsom, ori se dedica ocupaţiei sale principale – prezenţa în saloanele prietenilor săi putred de bogaţi. Din cercul personalităţilor foarte apropiate de Benson făceau parte Aga Khan, magnatul crescătorilor de cai Robert Sangster, miliardarul Jimmy Goldsmith, jucătorul de tenis grec Taki Theodorakopoulos şi pilotul de curse Graham Hill.

La moartea lui Benson, Taki a scris în rubrica sa din ***Spectator:*** „Charles nu lipsea nicio zi de la masa de joc, era mereu lefter, dar nimeni nu avea o viaţă mai prosperă ca a lui. Mi-a făcut cunoştinţă cu deprinderile englezeşti (cursele de cai, weekend-urile în marile reşedinţe de la ţară şi cazinouri), în schimb eu l-am iniţiat în deprinderile

continentale (vizitele la bordel, croazierele pe Marea Mediterană şi alte cazinouri)". Benson făcea parte din acea categorie de oameni cu efect de magnet asupra celor din jur. Proprietarul de cazinou John Aspinall subvenţiona patima pentru joc a lui Benson după puterile sale nu numai pentru că îi preţuia prezenţa, dar şi pentru că atrăgea alţi ***big rollers***, care îl urmau întotdeauna când urca treptele de la clubul de noapte Annabel's spre stabilimentul Aspinall.

Spiritul reprezenta tot capitalul lui Benson. Nu se putea lăuda nici cu origini, nici cu bani, ci doar cu rolul de lider al societăţii londoneze. Pentru Charles Benson, trei călătorii marcau ritmul firesc al fiecărui an: după Crăciun, un sejur mai îndelungat la Robert Sangster, în Barbados, pentru a scăpa de odiosul ianuarie londonez; vara, câteva săptămâni pe iahtul lui Aga Khan, pe duneta căruia stătea ca ţintuit, cu paharul de şampanie nedezlipit de mâna dreaptă, ocupându-se zi şi noapte de buna dispoziţie a oaspeţilor; şi, după încheierea sezonului de curse din Anglia, o călătorie împreună cu Sangster, pentru a fi prezent la momentul cel mai important din calendarul australian al curselor de galop, Melbourne Cup. Între aceste voiaje rituale, apăreau mereu doamne trecute de o vârstă, extrem de bogate, care îi preţuiau atât de mult compania, încât ajungea mereu prin Florida sau prin Bahamas, unde, seară de seară, la ora cocteilului, se punea la dispoziţia oaspeţilor, ca un foc de artificii. Deşi probabil că nu a plătit în viaţa lui un bilet de avion, Charles Benson călătorea de regulă la clasa I, ceea ce i-a adus porecla de „I A", aluzie la preferinţa sa în materie de loc.

Secretul modelului de societate britanic constă probabil în faptul că nimeni nu este exclus din capul locului şi oricine poate deveni „lady" ori „gentleman". Probabil că tocmai permeabilitatea sistemului britanic face ca toţi cei implicaţi să-şi dorească menţinerea diferenţierilor între clase. Cine vrea să fie domn trebuie să

se poarte ca atare. ***It's as simple as that.***

RUDELE MELE DIN RUSIA

Locurile frecventate odinioară de ***high society*** au devenit astăzi de neabordat, fiind ocupate de parveniţii ruşi. Nici bogătaşul cel mai lipsit de gust nu se mai poate simţi în largul său la St Moritz. Da, bogăţia ca atare se consideră mai nou vulgară, iar principalii vinovaţi sunt ruşii parveniţi, care au reuşit să împingă limitele prostului-gust, oricum prea generoase, până într-o nouă dimensiune. Există faimoasa fotografie a oligarhului aflat în palatul său aurit, îmbrăcat în pantaloni de trening şi şlapi. Dincolo de ea, nu mai e nevoie de nicio justificare că trupele de elită ruseşti l-au extras cu forţa din jetul său personal ca să îl aducă în faţa instanţei. Un oligarh refugiat din calea lui Putin la Londra şi-a cumpărat o casă în Eaton Place, pe care a decorat-o în aşa fel încât, după cum sunt unanim de acord specialiştii londonezi în ***style***, Notting Hill a ajuns ultimul loc în care să te laşi văzut.

Exportul de ruşi bogaţi din ultimii ani a avut un efect devastator asupra ***style-uhii*** european, spre deosebire de bieţii ruşi care au fost nevoiţi să se refugieze după Revoluţia din 1917 şi au rafinat bunul-gust occidental. Înflorirea boemei pariziene a anilor douăzeci a fost posibilă în special datorită afluxului de ruşi originali. Atunci putea fi văzut câte un prinţ scăpătat, în exil, conducând taxiul sau îmbrăcat în frac de chelner. Aristocraţii refugiaţi din Rusia erau foarte căutaţi ca angajaţi, deoarece, graţie vastei lor experienţe, funcţionau perfect în rol de valet sau de şofer. Nenumăraţi ruşi exilaţi şi-au schimbat brusc traiul de vis, plin de belşug şi de privilegii, trezindu-se peste noapte pribegi în Occident, obligaţi să ia totul de la zero – pentru a descoperi acolo, de fapt, ceva mult mai plăcut, după cum îmi povestea în copilărie un unchi, rudă îndepărtată, care ajunsese valet la Paris şi, după cum mi-a mărturisit, a dus o viaţă mult mai interesantă decât ar fi dus vreodată la Sankt Petersburg.

Un exemplu strălucit este şi Vladimir Nabokov, menţionat şi mai devreme, fiul de patrician, care în perioada sa de refugiat la Berlin a scris chiar şi într-o cameră de baie, deoarece locuia într-un spaţiu atât de mic, încât în dormitor nu avea loc. Dar, cu toate că pe atunci habar n-avea când va mai prinde vreo masă caldă, poemele, povestirile şi proiectele sale de roman transmit sentimentul unei fericiri năvalnice. „Când hoinăresc pe străzi, prin pieţe şi de-a lungul canalului", scria el, „simt difuz buza umezelii prin tălpile găurite – şi îmi port cu mândrie norocul inexplicabil". Tot atunci se gândea să scrie chiar şi un ghid practic, intitulat ***Cum să ajungi la fericire.***

După ce a câştigat bine din publicarea ***Lolitei,*** deşi se lamenta că succesul se lăsase atât de mult aşteptat, afirma în continuare că nici lipsurile, nici vremurile grele nu reuşiseră să îl copleşească. Încă din primele scrieri vorbea cu dispreţ despre acei exilaţi ruşi care-şi jeleau averile pierdute.

Categoric au existat asemenea regrete, dar cei mai mulţi dintre aristocraţii refugiaţi şi-au acceptat decăderea cu o asemenea graţie, încât pot fi consideraţi modele eterne ale demnităţii. Marea ducesă Xenia, spre exemplu, sora ţarului Nicolae al II-lea, a trăit într-o căsuţă din Windsor Park, pusă la dispoziţie de vărul ei George, regele, şi Queen Mary. Era considerată o persoană timidă, modestă şi, după cum se povesteşte, refuza ca servitorii să-i sărute mâna, aşa cum se obişnuia în Rusia. Queen Mary o invita uneori la ceai. Odată, regina i-a arătat o casetă Fabergé, pe care tocmai o cumpărase, şi a întrebat-o dacă ştie cumva semnificaţia iniţialei „K" de pe capac. Desigur… ştia: prenumele ei începea, în rusă, cu litera „K"; soţul ei i-o dăruise la naşterea primului lor copil. Dar marea ducesă nu a lăsat să se ghicească adevărul, spunând că iniţială provine probabil de la „Kristóf", şi ar fi preferat să o înghită pământul decât să-i dezvăluie istoria casetei, poate

şi pentru simplul motiv că regina s-ar fi văzut pusă într-o situaţie dificilă şi ar fi trebuit să i-o ofere. Şi este extrem de nepoliticos să pui o regină într-o situaţie dificilă.

Bunica mea din partea mamei, prinţesa Maya Galiţin, împreună cu sora ei făceau parte din cercul cunoştinţelor apropiate ale marii ducese Xenia; şi nu au rămas cu nimic mai prejos în privinţa demnităţii cu care şi-au acceptat soarta. Au crescut nu departe de Sankt Petersburg, la castelul Marino, construit de străbunica lor Sophie Stroganoff la începutul secolului al XIX-lea. Iama, familia Galiţin locuia nu departe, la Novgorod. În absenţa lor, de Marino se îngrijea un bătrân. Principala lui obligaţie era să încălzească tot castelul, pentru ca pereţii să nu sufere de pe urma iernilor grele. Administratorul moşiei îl tot prevenea în fiecare an pe străbunicul meu, Pavel Galiţin, că bătrânul începuse să-şi piardă memoria, riscând să nu îşi mai facă bine toată treaba, dar pe el nu îl lăsa inima să-l mâhnească şi îi dădea voie să lucreze în continuare. Până când, într-o zi, s-a întâmplat ce trebuia să se întâmple: castelul a ars. Unul dintre coşuri s-a înfundat şi scânteile din cămin au declanşat incendiul. Castelul Marino a fost reconstruit cu mari sacrificii.

În acest punct, cititorul va spune: ce prostie! Sau: e numai vina lor! Dar acest gen de nesăbuinţă era tipic pentru Pavel Galiţin şi, după cum avea să se dovedească, exista şi o latură cât se poate de pozitivă.

Multă vreme, străbunicul şi străbunica mea, Alexandra Mesteerskaia, nu au putut avea copii. Când în sfârşit a venit pe lume Aglaida, sora cea mare a bunicii mele, în semn de mulţumire Pavel a construit în „satul său” un mic spital; au fost angajate trei infirmiere, iar un medic venea în vizită în fiecare săptămână – fapt senzaţional pentru o asemenea aşezare. Până atunci, toţi cei care aveau nevoie de medic mergeau la străbunicul. De cele mai multe ori îi îngrijea chiar el, cum se pricepea mai bine, iar în situaţii cu adevărat serioase, punea să se înhame caii

şi îi ducea la oraş.

La izbucnirea Primului Război Mondial, când în Rusia au început să se agite spiritele, chiar infirmiera-şefă a micului spital a fost cea care a pornit revolta împotriva familiei mele – cu destul de puţin succes. Venea de la Sankt Petersburg, unde o angajase nimeni altul decât străbunicul. Bolşevicii se bucurau de susţinători doar în oraşe, în timp ce la ţară nu putea să-i sufere nimeni. Cele dintâi nelinişti au fost potolite imediat şi nemilos, iar conducătorii au fost arestaţi şi spânzuraţi. Infirmiera-şefă s-a refugiat la străbunicul, i-a căzut în genunchi şi i-a cerut îndurare – după ce, cu doar câteva săptămâni în urmă, îi spusese plină de cutezanţă cât tânjeşte după ziua în care îl va vedea spânzurat, împreună cu toată familia. Oricine, oricât de puţină pricepere la oameni ar fi avut, ar fi predat-o imediat autorităţilor. Dar nu şi Pavel Galiţin: i-a strecurat ceva bani în palmă şi a dus-o cu trăsura până la gară, unde femeia s-a urcat în tren, pentru a nu se mai întoarce niciodată.

Străbunicul meu nu a mai trebuit să asiste la Revoluţie şi la dispariţia lumii sale. A murit cu toată demnitatea, fără dureri şi pregătit pentru acel moment, chiar în anul izbucnirii războiului. Coşciugul cu rămăşiţele sale a fost purtat de bărbaţii din sat, cale de cincisprezece kilometri, până la Marino, unde a fost înmormântat în parcul pe care îl iubise atât de mult.

Toată viaţa sa, străbunicul meu a avut porniri de mărinimie. După cum se spune, aşa ceva poate să aibă valoare pentru cine crede că va fi răsplătit în viaţa de apoi, pentru că, în viaţa pământească, nu trebuie să te aştepţi la nimic. Nu există ceva mai demn decât o doză de nebunie onestă, iar purtarea lui Pavel Galiţin avea să fie răsplătită chiar şi pe lumea asta: soţia şi copiii săi au supravieţuit cu toţii

Revoluţiei. Au reuşit să se pună la adăpost în Caucaz, de unde s-au refugiat la Constantinopol. Una dintre

surorile sale a ajuns în cele din urmă la Londra, cealaltă la New York, bunica mea la Budapesta, unde a devenit soţia contelui Balint Széchenyi, iar Tante Aga, care mi-a rămas bine întipărită în memorie, la Salzburg. Parcă o văd în faţa ochilor, într-o garsonieră minusculă, servind ceaiul în ceşti vechi, puţin ciobite, şi povestind întâmplări de demult. Tot spaţiul era ocupat până la refuz de cele mai diverse lucruri, scrisori, fotografii înrămate, cărţi, dar, graţie prezenţei sale, părea un salon dintr-un măreţ castel. Degaja acea distincţie la care pot ajunge doar cei care au pierdut odată totul şi apoi au reuşit să se împace cu gândul, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

S-a dovedit că străbunicul fusese totuşi un om cu judecată, poate chiar în sensul eticii utilitariste, aşa cum o înţelegem noi, pentru că s-a imunizat pe sine şi pe ai săi împotriva ataşamentului exagerat faţă de valorile materiale. Firea lui Tante Aga era, rămânând în spiritul lui Erich Fromm, absolut desprinsă de ideea de a avea. Dobândise bogăţia care nu le va fi niciodată hărăzită lacomilor.

PARTEA A II-A

Una dintre cele mai minunate lecţii pe care le putem învăţa de la eroii sărăciei este să evităm contabilizarea succesului, dar şi a eşecului. Oamenii care păstrează atitudinea verticală chiar şi în situaţii dezagreabile au, mai presus de orice, o particularitate caracteristică: acţionează şi la vreme de criză. îşi păstrează demnitatea indiferent de împrejurări şi sunt adesea capabili să privească eşecul ca pe o şansă.

Blestemul norocului este că uneori norocul se înfăţişează camuflat, cât se poate de veridic, sub aparenţa ghinionului, la fel cum ghinionul apare când şi când sub masca ademenitoare a norocului. Şi nu trebuie neapărat ca evenimentele să se precipite, ca în cazul bucătarului de treizeci şi şapte de ani din Illinois, care a suferit un infarct

la doar câteva zile după ce câştigase la loto un pot de 3, 6 milioane de dolari, din cauză că nu a suportat stresul. Sau ca „Lotto-Lothar”, cel care în urmă cu câţiva ani a ţinut prima pagină a ziarelor. Şomer fiind, câştigase vreo 3, 9 milioane de mărci; a trecut de la berea ieftină, la cutie, la cele mai scumpe mărci pils, şi-a cumpărat un Lamborghini şi s-a lăsat cu totul în voia alcoolului, a petrecerilor şi a femeilor. Şi după cinci ani, „Lotto-Lothar” a murit. Nu în puţine situaţii norocul, aşa cum ni-l imaginăm noi, se dovedeşte exact opusul său. Oscar Wilde a rezumat cât se poate de expresiv această realitate: „Când vrea Dumnezeu să-l pedepsească pe om, îi împlineşte ruga”.

Putem chiar să facem un pas şi mai departe şi, oricât de paradoxal ar părea, să considerăm eşecul un secret al succesului. Dacă Vladimir Nabokov nu ar fi ajuns în exil, scăpătat, ar fi murit ca mărunt poet şi mare colecţionar de fluturi. Spre norocul nostru, al tuturor, dar probabil şi spre norocul său, a avut şansa să piardă totul. Nu numai că triumfurile măreţe şi eşecurile răsunătoare merg umăr la umăr, ci uneori paguba şi nereuşita, ori ghinionul, netezesc calea triumfului.

De fapt, cine vânează clişee de fericire îşi pregăteşte garantat dezamăgirea. Sărăcia pură trezeşte omul la realitate nu prin lipsurile îndurate, ci prin dorinţa sa de perfecţiune, indiferent unde ar căuta-o, în sănătate, frumuseţe sau abundenţă. Cine învaţă să preţuiască viaţa înfruntându-i toate încercările va reuşi până la urmă să îşi conceapă şi un stil de existenţă fericită.

Mai direct, există două modalităţi de a te îmbogăţi: Modalitatea 1: Te străduieşti să-ţi poţi îndeplini toate dorinţele pe care le târăşti după tine; şi, între timp, te frământi şi visezi la lucruri pe care nu ţi le poţi încă permite, iar când vei reuşi să le obţii, vei constata că nu te fac fericit. Modalitatea 2: Îţi schimbi dorinţele.

Pe cititorii care se aşteaptă ca în următoarele capitole să găsească instrucţiuni precise pe care să le

poată pune în aplicare pas cu pas pentru a ajunge direct la fericire, copleşiţi de glorie şi bogăţie, trebuie să-i dezamăgesc de la bun început. Intenţionez, prin tot ceea ce urmează, să-i fac să-şi treacă atent în revistă toate poftele stârnite de industria noastră de consum – în realitate, lucruri iritante şi lipsite de gust. Cine se lasă pradă lor, pot dezvălui încă de pe acum, nu se va simţi niciodată bogat. Bogat va fi doar cine reuşeşte să se ţină departe de ele.

Prima regulă a scăpătatului în stil mare: Stabileşte-ţi priorităţile! Dai o grămadă de bani ca să petreci două săptămâni pe an înfulecând costiţă crudă de porc în cine ştie ce hotel de fiţe din Alicante – sau mai bine îţi petreci vacanţa la tine în oraş, te plimbi prin parc şi faci excursii la lacurile din împrejurimi? Abonamente la presă şi plăţi lunare la furnizorii de programe de televiziune excesive, o cale sigură spre năuceală – sau mai bine o carte interesantă?

Luxul autentic nu este de găsit nici la Hermès, nici la KaDeWe şi nici în lumea idilică de la Manufactum. Luxul înseamnă afirmarea propriei personalităţi, respingerea ademenirilor vane, care nu fac viaţa mai frumoasă, ci pur şi simplu o umplu de gunoaie. Cine caută adevărata bogăţie trebuie să-şi adune curajul să redevină propriul său stăpân, concentrat doar asupra plăcerilor curate, eliberat de consumul generalizat şi de frustrări.

Poţi fi bogat şi fără bani sau doar cu foarte puţini bani. Nu îţi trebuie decât ***lifestyle.*** Vreme îndelungată acesta a fost un concept de atac al industriei bunurilor de consum – pe viitor, stilul suveran va fi secretul unei vieţi mai bune.

BANII SAU VIAŢA!

„What's the use of money, if you have to work for it?"
GEORGE BERNARD SHAW
WORK LESS, LIVE MORE!

Primele săptămâni ale noii mele existenţe de ne-

angajat au fost neobişnuite. Evit să spun „şomer”, deoarece aveam treburi suficiente acasă. Soţia mea s-a adaptat cel mai repede, renunţând să-l mai vadă în mine pe jurnalist, ci pe mult râvnitul menajer vorbitor de limba germană. Pe la petreceri, preferam să răspund întrebării obligatorii „Şi cu ce vă ocupaţi?” recunoscând direct că sunt şomer, chiar şi numai pentru a da un răspuns pe măsură la o asemenea curiozitate. Odată mi-am propus să cronometrez, în diverse ambianţe, cât durează până ce ţi se pune întrebarea. În cazul celor care îşi câştigă banii din îndeletniciri practice şi al celor cu bună creştere poate să treacă şi o bună bucată de vreme, iar în ceea ce-i priveşte pe liber-profesionişti nici nu se pune problema; procurorii şi medicii devin curioşi după doar un minut sau două, iar angajaţii din domeniul publicităţii şi mass-media se interesează unde lucrezi după maximum treizeci de secunde.

„Şi cu ce vă ocupaţi?” este o întrebare pe cât de mărginită, pe atât de desuetă; au trecut vremurile în care lumea putea fi categorisită după criteriul ocupaţiei, chiar şi pentru simplul motiv că în zilele noastre există tot mai mulţi şomeri. Iar cine nu a fost concediat încă ar face bine să nu mai privească activitatea sa profesională ca pe singura modalitate de a da un sens vieţii. Munca a fost originar gândită ca pedeapsă pentru îndrăzneala Evei din Paradis: „Prin sudoarea frunţii să vă…” şi aşa mai departe. Apoi a devenit necesitate şi, prin Luther şi Calvin, poruncă etică. Dar în ceea ce priveşte rais***on d’être, mun***ca are cea mai mică însemnătate, căci în majoritatea cazurilor echivalează cu refugiul din viaţa propriu-zisă, iar dacă ar fi să dispară, împreună cu recunoaşterea, respectul şi statutul pe care le conferă, în urma ei ar rămâne doar o profundă horr***or vacui.***

Potrivit unei opinii preţuite de multă vreme, în lumea economică inclusiv, chiar dacă viaţa particulară a multor

workaholici este o jale, la serviciu îşi dau deplina măsură a valorii: pot fi abordaţi în legătură cu problemele firmei la orice oră din zi şi din noapte, se identifică total cu ea şi îi dedică toate forţele. O opinie de mult depăşită. În cele mai importante Business Schools din lume, la Harvard sau la INSEAD, se învaţă mai nou că un asemenea tip de angajat reprezintă un risc de cost şi de productivitate pentru orice întreprindere. De cele mai multe ori el este o bombă cu ceas, fiind de presupus că, la un moment dat, performanţele lui vor scădea, împingându-l spre colaps. În condiţiile de astăzi, când eşti conectat practic permanent cu locul de muncă – prin telefon mobil, Blackberry şi laptop – dacă nu reuşeşti să-ţi creezi un refugiu, în care să-ţi găseşti liniştea şi să te regenerezi, să îţi faci ordine în cap şi să te gândeşti la cu totul altceva, îţi pui în pericol mintea şi sănătatea, dar şi randamentul. Apoi, multe studii din ultimii ani au demonstrat că persoanele cu ambiţie exacerbată sunt afectate de stări de nemulţumire şi melancolie, mergând până la depresie.

Foarte interesant este faptul că unul dintre riscurile majore pentru sănătate nu îl reprezintă munca în sine, ci teama de a o pierde. S-a demonstrat, spre exemplu, că în întreprinderile în care s-au practicat, pe perioade îndelungate, reduceri masive de costuri, numărul absenţelor din motive medicale a crescut sensibil. Pare evident că teama şi stresul afectează nemijlocit vitalitatea şi sistemul imunitar. Un studiu întreprins în Finlanda a arătat că, după patru ani de monitorizare, riscul de infarct pentru angajaţii din întreprinderi în care se fac reduceri repetate de personal creşte de cinci ori în comparaţie cu cel dinaintea valului de concedieri.

Oamenii de ştiinţă reuşesc să stabilească tot mai riguros ce anume este „stresul”, termen care până nu de mult servea drept un fel de denumire generică pentru surmenaj fizic şi intelectual, fără să existe cu adevărat o circumscriere medicală. „Stres” nu înseamnă numai simpla

creştere a secreţiei celor doi „hormoni de stres”, cortizolul şi adrenalina, care serveau strămoşilor noştri drept sisteme de alarmă naturale. Problema apare atunci când aceşti hormoni, în loc să fie eliberaţi în şoc, sunt secretaţi vreme îndelungată, în doze mici – spre exemplu, pentru a face faţă perioadelor de muncă intensă, telefoanelor care sună şi încordării cronice – şi operează aidoma unui sistem de avertizare rămas blocat în poziţia centrală: nici destins şi nici încordat la maximum, ci suspendat într-o interfază; când durează vreme îndelungată, intervine efectul de demoralizare, oboseală şi frustrare.

În America tot mai multe firme cheltuiesc mult pentru a combate „proactiv”, după cum ar spune Jürgen Klinsmann, stresul angajaţilor. În nenumărate birouri californiene, angajaţii se ridică în picioare cu toţii o dată pe zi şi fac exerciţii de respiraţie şi de relaxare – participarea fiind obligatorie. Sau îşi fac apariţia maseuri specializaţi în zona cervicală, care merg de la birou la birou, oferindu-şi serviciile. Deşi efectul relaxant al masajului a fost constatat până şi la raci, pentru cei mai mulţi angajaţi nu înseamnă decât o întâlnire, atât şi nimic mai mult, iar efectele lui se fac prea puţin simţite.

O singură terapie pare să aibă efect, faţă de care toate celelalte tentative de a învinge stresul par simple escrocherii: cea cognitivă. Trebuie să înţelegem, la nevoie apelând la terapeut, că e necesar ca anumite stiluri şi obişnuinţe de viaţă, precum şi perspectiva asupra muncii, să fie bine examinate pentru păstrarea vitalităţii şi a unei minţi sănătoase. Prin urmare trebuie să te gândeşti bine dacă are sens să te defineşti exclusiv prin muncă, dacă eşti cu adevărat fericit să pleci printre ultimii de la serviciu, sperând astfel să pari mai harnic decât ceilalţi.

Cunosc o mulţime de jurnalişti pursânge de prin redacţii total dedicaţi muncii lor, care nu au nevoie de o viaţă particulară, deoarece ziarul este viaţa şi pasiunea lor. Privit mai de aproape, însă, fericiţii profesionişti cufundaţi

în muncă îşi ascund tristeţea cel mai adesea, refugiindu-se din calea vieţii adevărate care, de fapt, le lipseşte cu desăvârşire.

Am şi eu un asemenea prieten, jurnalist pursânge. Când am venit la Berlin şi m-am angajat la un tabloid, el era acolo redactor-şef al ştirilor diverse. îl vedeam mereu fumând ţigară de la ţigară, agitat, pregătindu-şi pagina atât de bine, încât a ajuns şef al unui mare cotidian, încă înainte să împlinească treizeci de ani. În ciuda relativei sale tinereţi, deţinea una dintre cele mai importante funcţii din oraş, senatorii îi făceau curte, iar colegii mai în vârstă îl invidiau. Într-o dimineaţă de vară s-a trezit cu o senzaţie acută de greutate în piept, ca şi cum ar fi cărat o placă grea, de granit, spunea el. Braţul stâng îl durea crunt, ca la arsură. Infarct miocardic, la treizeci şi trei de ani.

Un alt cunoscut de-al meu a trecut printr-o experienţă oarecum opusă cu a mea, fiind promovat, cam la vremea demiterii mele, partener într-un birou de avocatură. Ca şi mine, este căsătorit şi are doi copii. Între timp a ajuns să muncească spre şaisprezece ore pe zi, în locul celor douăsprezece obişnuite, în weekend îşi revede dosarele şi zboară de două ori pe săptămână la Frankfurt, unde şi-a luat o a doua locuinţă, pentru că acolo se află majoritatea clienţilor săi. S-au mutat din München-Schwabing şi acum, împreună cu familia sa, mai precis familia fără el, locuieşte la sud de München, într-o căsuţă frumoasă, cu grădină („pentru cei mici”). Pe copii nu va avea ocazia să-i cunoască mai devreme de pubertate, iar curând şi soţia îl va privi ca pe un străin când îl va mai întâlni, din întâmplare; în schimb, poate că nu vor avea niciodată griji financiare, cel puţin.

Grijile financiare, să recunoaştem, sunt destul de supărătoare, cu atât mai mult când există şi copii. Dar cred că e mai convenabil ca toate grijile să fie compensate de un pic de viaţă adevărată, de care, altfel, rămâi atât de departe, ca un hamal de lux. În cazul meu, chiar dacă

uneori mă zbat să acopăr cheltuielile curente, deoarece, ca jurnalist „independent”, trebuie să-mi menţin familia pe linia de plutire cu un venit, eufemistic spus, fluctuant, nu mai sunt nevoit să stau, ca înainte, într-un birou plin de fum şi cu climatizare proastă, cu vedere spre o curte interioară acoperită. Acum, când deschid fereastra, în cameră intră aer proaspăt. Ca să mă deplasez la locul de muncă, de la micul dejun până la computer, am nevoie, în funcţie de densitatea traficului, între zece şi douăzeci de secunde, iar înainte petreceam în total două ore în mijloacele de transport în comun. Nu am avut niciodată atât de mult timp pentru lucru ca acum, după ce am fost pus pe liber, în redacţie risipeam uneori ore întregi cu cititul ziarelor, activitate inutilă, până la urmă, cu discuţii nesfârşite şi bârfe mărunte, la care se adăugau pauzele de prânz prelungite, adevărate ritualuri. În sfârşit, am reuşit să scap de toate aceste etape, consumatoare de timp şi de nervi.

Lectura mai ocupă şi acum o parte esenţială din munca mea. Dar măcar acum nu mai citesc într-un birou sufocant, ci, dacă vremea permite, pe balcon. A durat ceva, bineînţeles, până ce soţia mea a început să facă diferenţa dintre momentele în care gândeam intens sau doar moţăiam la soare. Dar singurul refugiu sigur rămâne numai camera mea de lucru. Cât timp uşa este închisă, ca acum – aşa sună o poruncă strictă în familia noastră – nimeni nu are voie să ia legătura cu mine. Nici copiii, nici soţia mea, nici poştaşul, nici executorul judecătoresc, nici cancelarul federal în persoană. Asemenea hotare trebuie neapărat trasate. Altfel nu o scoţi la capăt. („Nu, te rog, nu acum, Laetitia!”) Unde rămăsesem? Cunosc un consultant în investiţii de succes, fost bancher în acelaşi domeniu, care a ales cariera independentă şi, de atunci, lucrează acasă. El („Nu, acum nu-ţi pot citi o poveste, te rog, te rog, dă-mi pace să lucrez şi eu puţin!”) a stabilit regula potrivit căreia, cât timp poartă sacou şi cravată în casă, nimeni nu-

l abordează cu probleme de familie, cu excepţia cazurilor de forţă majoră. Cravata sa funcţionează ca un semnal: „Taţi vrea să nu fie deranjat” („Te rog, Laetitia! Acum nu pot! Promit că am să-ţi citesc. Dar peste zece minute. Lasă-mă să-mi scriu textul până la capăt şi du-te la mami!”). Trebuie să încerc şi eu sistemul cu cravata, sunt sigur că va funcţiona.

Avantajul principal, desigur, rămâne acela că programul zilnic nu-mi este impus de patron, că mă pot bucura de luxul să fac numai ceea ce-mi place, când vreau şi cum vreau. Dacă nu am chef să mă pun la masa de lucru, dar trebuie, mă folosesc de un vechi truc care să-mi uşureze hotărârea: consider munca un joc. Dacă stau în faţă cu un text arid, care trebuie revăzut, nu-mi spun „treci la treabă”, ci mă îndemn să mă joc cu el. În joacă, totul pare mai simplu.

Foarte interesant, ghidurile specializate, care în urmă cu zece ani ne sfătuiau să ne identificăm total cu meseria, ne anunţă astăzi că a sosit timpul să privim munca numai ca pe un simplu mijloc de dobândire a pâinii, iar împlinirea trebuie căutată doar în cadrul familiei şi în timpul liber. Mulţumesc pentru sfat, dar ambele soluţii sunt la fel de neatrăgătoare. Cel care-şi consideră munca un simplu mijloc de trai şi nu investeşte puţină pasiune este la fel de nefericit ca şi cel care o transformă într-un substitut al religiei. Secretul este ca munca să fie abordată cu o atitudine ludică, într-o relaţie uşor relaxată. Să te poţi lăsa absorbit de ea, aşa cum te laşi absorbit de un joc. De fapt, şi un joc poate fi tratat cu toată seriozitatea, nu doar ca o distracţie spre trecerea vremii. Dar odată ce jocul s-a terminat, nu ai voie să cazi în gol. Iar dacă pierzi, trebuie să o iei de la început.

Talentul ludic şi capacitatea de relaxare merg mână în mână. Am fost învăţat de mic că relaxarea este sfântă şi conferă o stare de inspiraţie maximă. Doar atunci când este destins şi amuzat omul devine sclipitor. Albert

Einstein a descoperit teoria relativităţii pe când se afla pe Lacul Capulh, într-o barcă cu vâsle. Becul cu incandescenţă a fost inventat de un bricoler amator, un german de meserie ceasornicar, iar Internetul, de doi pasionaţi ai computerului, care şi-au conectat calculatoarele, din amuzament. În lucrarea sa ***Kulturgeschichte der Neuzeit (Istoria civilizaţiei moderne),*** Egon Friedeil afirmă că trebuie să ne fie cât se poate de limpede că o parte din cele mari invenţii ale omenirii au fost făcute din spirit inventiv ludic, din amuzament – ***diletto –*** cu alte cuvinte de către diletanţi.

Bătrânul meu profesor de latină, doctorul Deutsch – un om extraordinar, deoarece era o relicvă a vremurilor demult apuse, când se mai practica încă pedeapsa corporală, căruia îi făcea plăcere să tragă câte o castană elevului când greşea conjugarea vreunui verb, repetând „nu-i aşa?” la fiecare două vorbe – spunea mereu că există doar două lucruri cu adevărat oribile: lenea şi trufia. Pentru mulţi dintre noi, nobilii scăpătaţi, trufia, de fapt doar un sinonim al mândriei noastre de a face parte din acea clasă, era tot ce ne mai rămăsese. Iar înclinaţia spre destindere, cu alte cuvinte spre „lenevie”, o consideram condiţia esenţială pentru a ne putea bucura de lucrurile pe care le preţuiam cel mai mult.

Priceperea de a mă destinde am deprins-o din fericire din pruncie, la fel şi spiritul ludic. În familia mea, în ultima sută de ani, bărbaţii şi-au petrecut o bună parte din viaţă la vânătoare sau la masa de joc. Dar trebuie să ţinem seama că vânătoarea, pentru un nobil scăpătat, în Republica Federală Germania a anilor optzeci, nu mai reprezenta o ocupaţie feudală. Pentru tatăl meu, vânătoarea însemna trezitul în miez de noapte, un drum străbătut până la terenul unui prieten, al unui cunoscut sau al unei rude, statul la pândă ghemuit şi îngheţat în spatele unor hăţişuri, iar apoi întoarcerea acasă după trei zile, mândru şi zâmbitor, mirosind a conuri de brad, cu o

coţofană moartă în mână, dar fericit de parcă ar fi doborât un rinocer.

După vânătoare, pe scara de valori a bărbaţilor din familie urma un mare gol şi apoi jocul de cărţi. Cum se adunau mai mult de trei membri ai familiei mele lărgite, unchi, mătuşi, veri, imediat se aşezau la masă şi se împărţeau cărţile. Dacă lipsea „al patrulea”, fără nicio scuză participau şi cei mai inapţi membri ai clanului. Tante Eule[1], spre exemplu, din cauza unei afecţiuni neurologice, reuşea să-şi ridice pleoapele doar pentru scurte intervale de timp. Prin urmare, juca numai cu ochii închişi şi clipea din când în când, ca şi cum ar fi fotografiat. Tata a jucat şi într-un stadiu avansat de Parkinson, până în ultimele sale clipe. Cu puţin timp înainte să se stingă, vorbea cu mare greutate şi, aflat în vizită la fratele său mai tânăr, Georg, i-a spus că doreşte să meargă la ***Gartentisch,*** iar unchiul Georg a vrut să-l scoată în grădină. Tatăl meu a reacţionat ţâfnos, căci dorea, desigur, să fie dus la ***Kartentisch[2]”.***

În adolescenţă, mi se părea suspectă pasiunea pentru vânătoare şi joc de cărţi a familiei mele. Între timp, am ajuns să cred că provine dintr-un temei mai adânc, care mie încă nu mi s-a revelat pe deplin, dar despre care presupun că ar putea prezenta un avantaj cultural. Un urmaş sărac al familiei nobililor francezi Montmorency, care pierduse totul în timpul crizei mondiale din 1929, era măturător de stradă la Paris. Anecdotele ţesute în jurul său îl descriu ca pe un om fericit, recunoscător pentru că putea să muncească în aer liber. Se povesteşte că l-ar fi întrebat cineva odată de ce este atât de plin de avânt; doar strada dinaintea sa părea nesfârşită, iar munca plicticoasă şi obositoare. Iar Montmorency i-a explicat ce joc ingenios născocise el: îşi împărţea strada în careuri imaginare, pe care trebuia să le măture într-o anumită ordine, ceea ce îi

---

1 ***Eule*** -bufniţă (n. tr.).

2 ***Gartentisch*** **-** „masă de grădină", ***Kartentisch*** **-** „masă de joc" (n. tr.).

crea mereu noi obiective de etapă, menţinându-i trează atenţia.

Nu încape îndoială, Montmorency era mai fericit decât mulţi dintre colegii săi. Renumitul psiholog ungur Mihály Csikszentmihályi a impus conceptul ***de flow,*** care se referă la momentele în care suntem total absorbiţi de ceea ce facem, când timpul se opreşte în loc şi nu mai avem nicio altă dorinţă. ***Flow-***ul, care induce sentimentul de bucurie, se poate instala în timpul muncii, dar în primul rând în timpul jocului. Şi cu cât avem o dispoziţie mai ludică, şi cu cât o preţuim mai mult, cu atât suntem mai fericiţi în timp ce muncim.

Multă vreme a dominat convingerea că munca trebuie înţeleasă exclusiv ca o îndeplinire solemnă a datoriei. La sfârşitul secolului al XIX-lea, când glorificarea muncii a atins punctul culminant, economistul american Thorstein Veblen, urmaş al unor imigranţi suedezi, a scris cartea sa bine cunoscută, ***The Theory of the Leisure Class (Teoria clasei de lux***, 1899), în care denigrează clasa care se delectează cu jocuri şi alte amuzamente. Dar astăzi ştim că doar înclinaţia spre ludic şi destindere este tot ceea ce ne-a mai rămas.

Acum câţiva ani, Fundaţia Mihail Gorbaciov i-a invitat pe cei mai importanţi economişti, politicieni şi businessmen! ai lumii la o conferinţă intitulată ***Viitorul muncii,*** desfăşurată într-un hotel de lux din San Francisco. Toţi experţii, printre care Margaret Thatcher, Jeremy Rifkin şi mai mulţi laureaţi ai Premiului Nobel, au fost unanim de acord: în secolul XXI, economia mondială va fi susţinută doar de activitatea a douăzeci şi unu la sută din populaţia aptă de muncă. „De mai multă mână de lucru nu este nevoie”.

John Gage, conducător al firmei americane de computere Sun Microsystems, a afirmat că: „Folosim specialişti în funcţie de necesitatea momentului – acum preferăm creiere de valoare din India. Ne angajăm oamenii

prin computer, apoi ei muncesc la computer şi tot prin computer îi concediem. Pur şi simplu ni-i alegem pe cei mai inteligenţi. Datorită eficienţei acestui sistem, am reuşit să urcăm cifra noastră de afaceri de la zero, acum treisprezece ani, la peste şase miliarde de dolari".

Iar vecinul său de la masa rotundă, David Packard, cofondator al concernului high-tech Hewlett-Packard, a întrebat: „Şi de câţi amploiaţi este nevoie cu adevărat, John?"

„Şase, poate opt, fără ei am fi scoşi din joc. Altfel, ne este perfect indiferent unde anume trăiesc ei pe acest pământ".

„Şi câţi oameni lucrează acum la Sun Systems?"

„Şaisprezece mii. Cu excepţia unei minorităţi, sunt doar o rezervă de raţionalizare".

În 1516, când Thomas Morus a scris ***Utopia***, care a dat numele unei întregi specii literare, visa ca oamenii să nu mai fie siliţi să muncească, într-o bună zi. Iată o utopie de care ne desparte un singur pas. Şi cu un singur cusur: când doar o minoritate dispune de venit regulat, doar acea minoritate dispune şi de fonduri pentru consum. În 1958, Hannah Arendt scria în ***Vita Activa***, cu mult înainte să poată fi prevăzută situaţia de astăzi: „Ne aşteaptă perspectiva unei societăţi productive rămase fără muncă, adică fără singura activitate la care s-a priceput vreodată. Se poate imagina ceva mai dezastruos?"

Prin urmare, e neapărată nevoie de o identitate, dar şi de o recunoaştere obţinute în urma unei activităţi – alta decât munca retribuită. Odată exclusă munca, urmează primejdia vidului, o perspectivă deloc roz, în care fiecare va încerca să acţioneze febril, ca şi cum nimic nu s-a întâmplat. Când mă aflu în zona fostului meu birou, între Bahnhof Friedrichstraße şi Boulevard Unter den Linden, pe la prânz văd o mulţime de tineri care se întâlnesc, grăbiţi să meargă la masă, lăsând cu toţii senzaţia că ar avea un job la care trebuie să se întoarcă, dar cel mai

probabil doar simulează pauza de masă şi apoi se întorc acasă.

Se pare că prin Berlin bântuie zece mii de jurnalişti şomeri. Dacă îi adăugăm şi pe cei care au păţit-o când s-a spulberat balonul de săpun cunoscut sub numele de ***new economy***, cu un an înaintea valului de concedieri din mass-media, şi pe toate victimele din branşele înrudite (spre exemplu, agenţiile de publicitate şi cele dubioase, de PR), în sfârşit Berlinul are din nou şansa de a produce un soi de boemă. Cum-necum, în locul figurilor vesele, puţin fanate, care dezvoltau idei grozave prin cafenele, ne vom întâlni doar foştii colegi prost dispuşi, îndureraţi sau doar melancolici, în cel mai bun caz, care îşi deplâng soarta, ocupaţi să ceară prin scrisori abil formulate compensaţii de la oficiul de protecţie socială al artiştilor şi să completeze formulare pentru obţinerea autorizaţiei de persoană fizică. De unde să mai aibă timp să fie şi boemi?

Un fost coleg, de la un ziar care între timp şi-a încetat apariţia, se comportă în continuare ca un jurnalist ocupat până peste cap. îşi pierde după-amiezile în districtul guvernamental şi merge la fiecare conferinţă de presă, dar le preferă pe cele care oferă câteva gustări la sfârşit. Aşa face economie şi cu prânzul. Dacă i se adresează cineva, se străduieşte din răsputeri să nu lase impresia că ar duce lipsă de patroni. Şi Phoenix mai poate fi văzut, înghesuindu-se la conferinţele de presă, luându-şi grăbit notiţe.

Faţade ridicate din falsul considerent că doar munca poate conferi recunoaşterea socială. Din Antichitate până în epoca Reformei, orice om întreg la minte socotea munca drept un obstacol în calea adevăratei vieţi. Cu singurul sens şi singurul scop de a permite destinderea. Şi acolo trebuie să ne întoarcem! Munca va trebui să fie din nou privită ca un rău necesar, şi nu ca un instrument de salvare, chiar dacă astfel vom avea mai puţini bani la dispoziţie. Apoi, mai trebuie să ne reamintim că, de-a

lungul unor întinse perioade din istorie, munca nu a fost considerată o onoare. Mai onorabil era să-i ajuţi pe oameni, să te îngrijeşti de sănătatea lor, să-i înveţi sau să-i aperi. De muncit se muncea doar de nevoie sau din lăcomie. Abia târziu, după Reformă, muncii i s-a atribuit şi o componentă morală. Tot Luther a fost acela care a comis o greşeală cu bătaie lungă, aducând pe lume termenul de „profesie, ocupaţie", ca sinonim al „muncii".

Iar oamenii s-au împotrivit multă vreme să preia noua etică a realizărilor, dar până la urmă au înghiţit-o. Munca şi „dreptul la muncă" – potrivit lui Marx şi Engels, unul dintre drepturile fundamentale ale omului, deci o componentă stabilă a programelor electorale ale tuturor partidelor germane – au devenit tot mai mult un determinant profund semnificativ al cetăţeanului central-european. Şi faptul că ginerele lui Karl Marx, Paul Lafargue, şi-a atras antipatia tatălui soţiei sale când a publicat lucrarea sa ***Das Recht auf Faulheit (Dreptul la lene,*** 1880), în care pretindea tocmai ceea ce spune şi titlul, a rămas din păcate o simplă notă de subsol a istoriei.

IUBEŞTE-ŢI CĂMINUL

„Astăzi, o încăpere pare luxoasă dacă este goală".

HANS MAGNUS ENZENSBERGER

DESPRE VALOAREA LOCUINŢEI

Zicala ***My home is my castle*** a fost citată atât de des, încât sensul ei a devenit cu totul obscur. Ea transmite, pe de o parte, un soi de mentalitate de castel-vizuină, sentimentul că la tine acasă ai fi invulnerabil, însă în primul rând o anume mândrie faţă de căminul propriu. Englezii cred că ***home*** ar fi un cuvânt nepereche şi îşi venerează căminul ca pe un mic imperiu, în care oricine este suveran. Toţi englezii întâlniţi de mine dispuneau de o capacitate pronunţată de a-şi privi locuinţa atât ca pe o vizuină, cât şi ca pe un soi de palat.

Casele-tip din fostele suburbii ale Londrei, acum uzurpate de capitală, au fost într-adevăr ridicate, cel puţin

în secolul al XIX-lea, ca nişte palate în miniatură. Proprietarii de terenuri şi de fabrici au construit pentru muncitori cartiere de locuinţe, pe parcele identice şi care copiau, într-un anume fel, propriile lor reşedinţe: fiecare casă a fost înzestrată cu un miniparc (peticul de verdeaţă din spate), un salon, prin urmare familia nu se mai aduna în bucătărie, lângă cuptor, ci în ***drawing room***, care poartă acest nume pentru că acolo te retragi (***to withdraw).*** Iar în salon s-a construit şi un cămin, ca sus, la castel. Noile aşezări au fost concepute pentru a-i elibera pe muncitori din locuinţele lor cu pivniţă întunecoasă şi curte în spate. Ambiţia de a eleva gustul şi condiţiile de viaţă ale maselor făcea parte din ideologia victoriană.

Astăzi, o sută de ani mai târziu, oricine are posibilitatea de a-şi dota locuinţa cu etaj potrivit unor standarde care în urmă cu un secol rămâneau rezervate unei minorităţi. Şi astfel îţi poţi concepe căminul, indiferent cât de mic ar fi el, ca pe un palat. Iar dacă nu îţi vine la îndemână, priveşte-l ca pe cel mai spaţios apartament de hotel. Dacă te deranjează apartamentul tău de două camere, imaginează-ţi că ai un ***suite*** cu extrabucătărie într-unul din puţinele hoteluri care încă nu au căzut pradă standardizării mondiale. Iar baia o declari zonă balneo. Crede-mă, funcţionează! Joris-Karl Huysmans descrie cât se poate de frumos în romanul său ***în răspăr*** (1884), menţionat în ***Portretul lui Dorian Gray*** de Oscar Wilde drept o misterioasă ***yellow book***, cum poţi să te simţi la tine în baie ca în Mările Sudului, doar cu un strop de creativitate şi de imaginaţie: „Tomi în apa din cadă sare gemă, la care adaugi sare Glauber, clorat de magneziu şi var, scoţi la iveală dintr-un dulăpior ţinut sub cheie un ghemotoc de sfoară sau o bucată de parâmă pe care ai cumpărat-o cu mâna ta dintr-un depozit profesionist, în care spaţiile vaste miros a mare şi a port, apoi inspiri adânc…”

Se poate duce o existenţă respectabilă şi în spaţiul

cel mai meschin. În Manhattan, o persoană singură, cu venit peste cel mediu, va considera un lux apartamentul său de circa treizeci de metri pătraţi. (Potrivit legislaţiei sociale germane, un şomer celibatar are dreptul la patruzeci şi cinci de metri pătraţi, cu finanţare de la bugetul de stat.) Însă o asemenea locuinţă poate fi mult mai frumoasă decât un ***penthouse*** enorm şi lipsit de gust, cu condiţia să renunţi la anumite elemente de confort. Confortul pretinde garnitura de perne, iar eleganţa scaune rezemate de perete. Confortul se dă în vânt după covoare, eleganţa preferă podelele goale, dacă nu parchet masiv, măcar laminat. Confortului îi place să adauge, eleganţei îi place să înlăture. Confortul ţine la strâmtoare, iar eleganţa la spaţii goale.

Unul dintre cei mai mari duşmani ai bunului-gust rămâne teama de frig, care împinge la supraîncărcarea fiecărui cotlon şi la cât mai multe covoare, până la ultimul centimetru pătrat. Dar cele mai hidoase locuinţe sunt, fără îndoială, cele ai căror proprietari consideră că lipsa simţului artistic poate fi compensată cu mobilă scumpă, „de designer”, combinată cu tot soiul de minunăţii ale tehnicii. Locuinţe cu izul respingător al fotoliilor de piele artificială, imitaţie Art Déco. Cu ramele atârnate prea sus de pe coridoare, etalând reproduceri după Miró, cu ecranul enorm tronând în mijlocul salonului, în chip de altar al locului. Şi, cel mai îngrozitor, afişul de Keith Haring, ori fotografia lui Gunter Sachs, ori tabloul lui Rizzi („adus de la New York”).

De când se ştie, banul a fost cel mai de seamă duşman al bunului-gust. Familia mea oferă cel mai bun exemplu, în acest sens. Procesul de sărăcire prin care am trecut de-a lungul ultimelor secole s-a dovedit un beneficiu nepreţuit, în castelele noastre, se obişnuia pe vremuri ca fiecare nouă generaţie să şteargă stilul de amenajare al celei dinainte. Aşa se face că au fost acoperite cele mai frumoase fresce cu picturi noi, că au fost înlocuite cele mai

fermecătoare măsuţe Röntgen cu trufaşe piese Empire sau că au fost abandonate splendide piese de mobilier baroc, cărora le-au luat locul nişte gunoaie fabricate pe principiul istorismului. Nici nu a trecut mult de când şi bogaţii şi-au dezvoltat gustul pentru mobila veche. Doar până acum o sută de ani, se aruncau, pe cât posibil, toate „vechiturile/,.

La vremea când bunul-gust începuse să decadă peste tot, familia mea nu mai era, din fericire, suficient de bogată ca să poată ţine pasul cu noile tendinţe. Prin urmare, s-a păstrat şi s-a folosit în continuare tot mobilierul de la începutul secolului al XVIII-lea, în loc să fie detronat de noile hidoşenii. De fapt, crizele financiare se dovedesc întotdeauna benefice, din punct de vedere cultural. Renumita Frauenkirche din München şi-a păstrat inconfundabilele cupole deoarece oraşul nu a avut banii necesari pentru turlele ascuţite cu care plănuia să le înlocuiască în secolul al XVI-lea. Münchenul se bucură şi astăzi de simbolul său graţie acelei sincope financiare.

Prin urmare, regula empirică sună astfel: cu cât există mai mulţi bani, cu atât pândeşte mai acut primejdia rătăcirii gustului. Deşi efectul veniturilor excesive este, de regulă, achiziţionarea de orori, cine vrea să scapete cu stil ar face bine să evite oraşele în care costul vieţii este prea ridicat – Zürich şi Londra, spre exemplu. Şi München, în spaţiul de limbă germană există doar două mari oraşe în care pauperizarea poate fi îndurată în foarte bune condiţii: Berlin şi Viena.

Berlinul a prezentat dintotdeauna un avantaj pentru studenţi întârziaţi, şomeri, foşti nesupuşi ai încorporării, actualmente jurnalişti independenţi – alimentele de bază (chifteluţele, castraveţii de Spree, mai târziu ***Currywurst*** şi berea fără arome) sunt mai ieftine decât în alte oraşe germane, potrivit tradiţiei. Nenumăratele expoziţii de carte organizate de institutele culturale din toată lumea, conferinţele şi vernisajele desfăşurate permanent la Berlin sunt tot atâtea prilejuri, dacă te îmbraci cum se cuvine, să

te strecori seară de seară, fără bătaie de cap, printre oaspeţi, să bei câteva pahare şi să înghiţi câteva tartine fără să te coste un cent. Este suficient „să arăţi ca toţi ceilalţi” şi nimeni nu-ţi va cere invitaţia. Berlinul prezintă toate condiţiile pentru a fi un adevărat paradis al paraziţilor sau al ***apaşilor***, după cum li se zicea pe vremuri. La Berlin este relativ simplu şi să-ţi faci rost de o invitaţie la o ambasadă: reprezentanţele străine sunt bucuroase de orice oaspete civilizat.

Cum nu intenţionez să public un ghid al ***Berlinului pentru paraziţi***, pot să dezvălui aici sfatul meu pentru orice pierde-vară: nu ezitaţi să vă procuraţi o invitaţie la banchetele preşedintelui federal. În niciuna din capitalele vreunui alt stat G-8 nu este mai uşor să fii oaspete al şefului statului ca în Germania, sediul mondial al egalitarismului. Iată cum se procedează: doritorul se informează despre următoarele vizite de stat şi compune o scrisoare politicoasă, pe hârtie cu antet nu prea pompos, prin care explică, într-un registru plauzibil, de ce ar dori să se afle pe lista invitaţilor tocmai cu acel prilej; va născoci denumirea firmei sale mici sau mijlocii, care doreşte să stabilească relaţii comerciale intense, desigur tocmai cu ţara în cauză, sau va pălăvrăgi ceva despre nişte relaţii culturale (ori, mai bine, caritabile) – garantat se va alege cu o invitaţie, cu condiţia să nu ţină morţiş să fie prezent când vine Puţin sau Elisabeth. Preşedintele Uzbekistanului, al Republicii Chile sau al Sloveniei (ori poate al Slovaciei?), toţi vin în vizită şi efortul protocolar este acelaşi, iar de mâncat se mănâncă foarte bine la preşedintele federal. Doar toasturile cad uneori mai greu la stomac. După masă, se poate conversa aproape cu oricine, fără probleme (în afara ministrului de externe Fischer, care îşi alege cu grijă partenerii de discuţie). Iar când omul va începe să se plictisească, se va putea retrage oricând: staţia de autobuz se află chiar în faţă la Schloss Bellevue.

Scăpătaţii au parte de tratament cât se poate de prevenitor la Berlin, prin tradiţie. Izolarea vreme de mai multe decenii a dus la formarea unei mentalităţi de tipul trebuie-să-ţinem-aproape, amintirea vremurilor în care supravieţuirea era posibilă doar graţie donaţiilor în bani mai are şi acum efect în toate straturile sociale. În niciun alt oraş în care se vorbeşte germana nu există atâţia asistaţi, care primesc bani şi mâncare din fonduri publice, şi nicăieri autorităţile nu se arată într-atât de prietenoase. Ar putea fi vorba de cel mai palpabil succes al generaţiei şaizeci şi opt, care a reuşit să îndepărteze mucegaiul prusac deranjant din birourile administraţiei berlineze.

Pe vremea când mai locuiam în Berlin-Kreuzberg, agenta fiscală din cartier era o tânără foarte atrăgătoare, cu un nume amuzant, alcătuit aproape numai din consoane: Skrzypczakjk; când venea la noi pe stradă, cu avizele de plată în geantă, oamenii o salutau prietenos. Uneori se aşeza la o masă la Giovanni, cafeneaua populară a cartierului, şi sorbea două ***espresso***, contemplându-şi cu bunăvoinţă zona de răspundere. Vizitele ei nu erau niciodată dezagreabile.

Berlinul nu este ostil faţă de săraci nici în ceea ce priveşte spaţiul locativ. Chiriile sunt neobişnuit de convenabile şi, chiar mai important, aproape nimeni nu-şi consideră casa un bun de prestigiu şi nici nu pune mare preţ pe reprezentare; în schimb, totul se concentrează pe stil.

Dacă Berlinul se distinge poate mai degrabă prin pitorescul său, Viena este cu siguranţă un oraş mult mai frumos pentru cei în proces de pauperizare. La Viena, şi de aceea este atât de agreabilă, devii de-a dreptul suspect dacă ai bani. Nimeni nu se vede exclus din societate pentru simplul fapt că a rămas sărac, invitaţii primeşti şi dacă nu mai ai carte de vizită, câtă vreme îţi dai puţin silinţa să-ţi menţii vioiciunea spiritului. La Viena, poţi considera că te bucuri de succes social când personalul de

la Café Hawelka ţi se adresează pe numele mic – precedat, se înţelege, de „Herr”, respectiv „Frau”. Iar parveniţii, în schimb, sunt desconsideraţi chiar şi când sponsorizează Musikverein sau Staatsoper. În aproape oricare alt oraş al lumii occidentale, îţi poţi deschide cu bani drumul spre înalta societate. La Viena, nu funcţionează. Cine vrea să fie acceptat trebuie să lase impresia că nu are bani.

Viena, ca fostă capitală a unei monarhii centraliste, se mai caracterizează şi prin mândria tipică tuturor culturilor de curte faţă de cei patru pereţi ai săi. Şi cum Viena a sărăcit cu repeziciune după prăbuşirea Imperiului Austro-ungar, această relicvă a reprezentării de curte s-a păstrat într-o formă simpatică: cei mai săraci „foşti” stau în clădiri vechi, uriaşe, cu chirii străvechi, minuscule, pe care le-au preluat, împreună cu mobilierul, de la bunica sau de la unchiul, şi nimeni nu gândeşte că lipsa gustului s-ar putea compensa cu bani. De aceea Viena a şi fost scutită de soarta tristă a altor oraşe bogate, cu istorie asemănătoare.

În majoritatea marilor aşezări germane, cu excepţia oraşelor imperiale şi hanseatice libere, reşedinţe princiare şi monarhice, domneşte, aşa ca în toate culturile de curte, snobismul. Fiecare strat social a maimuţărit stilul de viaţă şi obiceiurile celui imediat superior, iar impulsul de a ţine pasul i-a împins întotdeauna pe imitatori, iremediabil, spre datorii. Prototipul tuturor curţilor regale a fost cea de la Versailles. Pentru a înţelege sistemul snob dominant la München sau la Hanovra, la fel ca la Dresda sau Kassel, este suficient să studiem curtea franceză.

În Franţa monarhică a secolului al XVIII-lea domnea o complicată ierarhie, care stabilea cu exactitate cine avea voie să locuiască în ce clădiri şi ce denumire avea voie să le atribuie. Doar regele şi prinţii trăiau în ***palais***, în timp ce cavalerii de rang înalt erau nevoiţi să-şi numească palatul, modest, ***l hôtel***. În cazul burghezilor se vorbea de ***maison.*** Marea masă a clădirilor orăşeneşti o formau aşa-

numitele ***maisons particulières,*** termen doar parţial acoperit de traducerea „case particulare”. Locuitorii lor duceau o ***vie particulière***, o viaţă social nerelevantă. Norbert Elias o denumeşte, puţin brutal, viaţă „marginală”. În culturile de curte, putea lua parte la viaţa publică doar cine era în măsură să se reprezinte; a duce o ***vie particulière*** se considera deplorabil şi înjositor.

Mentalitatea respectivă avea efect până în straturile celei mai mărunte burghezii. La Darmstadt, Bonn sau München, oricine dorea să se vadă că „s-a realizat” trebuia să facă paradă cu propria sa locuinţă – şi aşa a apărut temuta „cameră bună”, în care cel mai bine nu intrai niciodată, unde aveai voie să păşeşti pentru fotografia din ziua confirmării şi în care, altfel, se ştergea praful şi cam atât. Musafirii erau invitaţi numai de două ori pe an, fiind apoi poftiţi să admire fotografiile din ramele de catifea şi bibelourile din vitrine, să mănânce prăjituri şi să bea cafea din serviciul „pentru oaspeţi”, dar cu atenţie, să nu păteze broderiile. Camera bună este, ca să spunem aşa, o implozie a reprezentării de curte.

Din fericire, zilele camerei bune sunt numărate, la serviciul de cafea „pentru oaspeţi” s-a renunţat, iar mobilele, în vremurile noastre, au început să fie folosite, nu doar protejate. Chiar şi pentru simplul motiv că nimeni nu mai vrea să-şi consume timpul cu ştersul prafului, nimicurile dispar din locuinţe, eliberând locul. Peste tot există acum mobilă simplă şi elegantă, care ar fi costat o avere cu câţiva ani în urmă.

Ca să-şi păstreze sau chiar să-şi îmbunătăţească standardul de viaţă în ciuda mijloacelor financiare tot mai scăzute, din ce în ce mai mulţi optează pentru un trai de-a dreptul arhaic: locuinţa în comun. Cea mai mare parte a istoriei lor, oamenii au trăit în cete. Asta trebuie să-i fi uşurat viaţa până şi omului de Neanderthal (o singură legătură la cablu, o singură maşină de spălat vase) şi nu există niciun motiv pentru care să nu ne întoarcem la o

asemenea formă de existenţă extrem de gregară. Nu numai studenţii, ci şi angajaţii, şi pensionarii, şi fraţii, şi prietenii preferă să se mute în gospodării comune, sfidând atomizarea socială şi risipa. Până şi şeful guvernului celui mai mic land al federaţiei germane locuieşte într-o comunitate, familii întregi rămân împreună cu copiii lor ajunşi la maturitate, deoarece astfel dispun de spaţii mai generoase, economisesc bani şi reuşesc să trăiască mai bine cu forţe reunite.

Locuinţele comune, locuinţele care rămân întotdeauna cu uşile deschise, au exercitat mereu asupra mea o forţă de atracţie magică, mi-au fost întotdeauna mai dragi decât restaurantele sau cafenelele. Chiar şi la Hawelka, locul cel mai potrivit în rolul de cămin-surogat, după o vreme mă cuprinde neliniştea, spre deosebire de casa unor prieteni unde oamenii intră şi ies, iar eu mă simt bine şi nu-mi mai vine să mă uit la ceas şi nici nu apare mereu câte un chelner dornic să-ţi bage pe gât cine ştie ce consumaţie, toaletele nu arată ca în Fâşia Gaza (cele de la Hawelka sunt atât de neglijate, încât lumea le consideră o curiozitate) şi se stă mult mai comod decât la cafenea.

Nicăieri nu poţi înţelege mai bine ce a vrut să spună Schopenhauer în alegoria sa cu porcul spinos decât într-o asemenea locuinţă. Porcii spinoşi, potrivit lui Schopenhauer, simt nevoia să se apropie şi să se înghesuie cu drag unii într-alţii, dar imediat sunt siliţi să se îndepărteze, din cauza ţepilor, şi repetă tot procesul până când, în sfârşit, „găsesc distanţa potrivită, care le convine cel mai mult”. Distanţa potrivită dintre oameni, nu prea aproape, dar nici prea departe, face din convieţuire forma cea mai plăcută a existenţei, iar sistemul funcţionează cel mai bine, din experienţa mea, în locuinţe cu uşile larg deschise. Ospitalitatea pură şi plină de seninătate poate fi întâlnită şi într-o mansardă, şi într-un bordei.

Una dintre cele mai elegante locuinţe în care am intrat era minusculă şi se afla la etajul al doilea al unei

clădiri vechi şi şubrede din Budapesta. Aparţinea unchiului meu Zsigmond, conte Nyáry, pe care îl vizitam uneori când Ungaria făcea parte din Blocul comunist. Fiica lui cea mare nu se mai întorsese acasă după o călătorie în Vest, iar autorităţile au făcut tot ce le-a stat în putinţă pentru a le arăta celor din familia Nyáry că sunt duşmani de clasă şi i-au mutat într-un apartament de două camere – tatăl, mama şi patru copii.

Locuinţa familiei Nyáry demonstrează că normele bunului-gust şi ale stilului pot fi respectate chiar şi în cele mai grele condiţii. Noaptea se transforma în dormitor, iar dimineaţa în zori devenea salon – cu ferestrele larg deschise, cu saltelele strânse, cu biblioteca pusă în ordine, cu fotoliile aşezate la locul lor – da, era salonul în care Onkel Zsigmond îşi primea oaspeţii. Serviciul de ceai provenea din nenumărate alte servicii, cu ceşti străvechi, şi toată lumea se bucura de atmosfera destinsă întâlnită doar în conacele de la ţară.

Zsigmond purta mereu aceleaşi două costume, peste zi cel maro, iar seara cel negru, chiar dacă nu avea oaspeţi, ceea ce se întâmpla rareori. Făcea parte dintre cei interesaţi de înfăţişarea lor, fără să conteze dacă sunt singuri sau în societate. Nu i-ar fi trecut prin minte să-şi slăbească nodul cravatei sau să-şi încalţe papucii de casă nici dacă rămânea singur. După cum spunea cineva, cândva, nu orice pas dincolo de uşă înseamnă că ai plecat de acasă, dar ai plecat de acasă din clipa în care ai trecut de pragul dormitorului. Dar asta o poate afirma doar cine nu a cunoscut niciodată un domn ca Zsigmond Nyáry.

Prin urmare, frumuseţea unei locuinţe nu stă în suma cheltuită pentru amenajare, nici în cartierul în care se află, ci în naturaleţea cu care îşi întâmpină oaspeţii. Bogat este cel a cărui locuinţă rămâne punct de atracţie pentru prieteni. Şi bogat este şi cel ce are prieteni la care îşi poate petrece zilele ploioase, când i se pare că i se prăbuşeşte tavanul în cap. În schimb, nu există pe lumea

asta niciun sistem hi-fi marca Bose, niciun televizor cu ecran mare, active-matrix, şi nici mobilă stil cumpărată de la Conran care să poată transforma o casă într-un loc în care să te simţi bine.

MÂNCATUL TE SATURĂ

„Nu ştiu să mai stea şi pe acasă?

SORA MEA GLORIA ***(intrând într-un restaurant supraaglomerat)***

CUM SĂ MĂNÂNCI „SĂNĂTOS”.

ÎN ORAŞ ŞI ALTE PROASTE OBICEIURI

Mai există unii care afirmă senin că la ei în frigider găseşti numai o sticlă de şampanie, un film Kodak (sau lac de unghii, după caz) şi nimic altceva, considerând asta dovada unui ***lifestyle*** cât se poate de monden. Absolut ***démodé***! mai întâi de toate, şampania este o băutură de proastă speţă, produsă din struguri rămaşi după selecţionarea celor din care se face vinul. Apoi, dacă studiem mai de-aproape, ce poate fi mai mic-burghez decât „mâncatul în oraş”, cu atât mai mult în combinaţia „sănătos”?

La întrebarea „Ce facem diseară?”, citadinului get-beget îi vine în minte, aproape fără excepţie, răspunsul: „Ieşim în oraş”. Şi odată ieşiţi, conversaţia se poartă în jurul aceleiaşi singure teme – mâncarea – iar dialogurile sunt cam aşa: „Vai, excelentă salata mea de rucola, oţetul e sigur din Modena”. – „Te rog să guşti din pieptul de raţă (pe rucola, nota autorului)”. – „Mmm, divin!” Apoi se ridică paharul şi se încuviinţează, cu un aer atotştiutor, afirmaţia că Retzina are gust doar băută în Grecia şi că ar fi fost mai bună o Sancerre. Toate acestea fiind stabilite, salvarea vine odată cu felul principal, un subiect capabil să ocupe tot restul serii.

Aşa-numita „gastronomie tematică” poate fi considerată una dintre cele mai ameninţătoare calamităţi ale civilizaţiei. Se numeşte aşa deoarece oamenii nu se mai mulţumesc doar să mănânce, ci vor să „aibă o trăire”,

deoarece nu mai găsesc să-şi spună nimic cât stau la masă, faţă în faţă. Mai precis, într-un restaurant cu specific, personalul poartă fustă din paie, iar ambianţa este cât mai stranie cu putinţă. Trebuie să te descalţi şi să stai ghemuit pe perne sau măcar să sorbi băuturi dulci din pahare de plastic care imită nucile de cocos, împodobite cu umbreluţe de hârtie. Hans-Peter Wodarz, cel care a condus pe vremuri restaurantul ***Ente im Lehel*** din Wiesbaden, face parte dintre primii care au înţeles că onorata clientelă preferă să fie distrată, în loc să se distreze singură şi, prin urmare, trebuie să-i fie oferit ceva în timpul mesei. A descoperit combinaţia dintre circ şi restaurant, cu care se află de mulţi ani prin turneu în întreaga Germanie. La el în local, chelnerii se împiedică şi îşi pătează clienţii cu sos, în timp ce pe scenă se desfăşoară reprezentaţii artistice. Clienţi care o seară întreagă nu schimbă niciun cuvânt între ei şi se întorc fericiţi acasă, uşuraţi de câteva sute de euro.

Se zice că a fost o vreme când anumite restaurante aveau căutare pentru mâncarea deosebit de bună. Astăzi, în esenţă, există doar fâşii de piept de raţă sau lucruri şi mai rele: „cu „rucola. Până şi ceea ce odinioară se considera ***haute cuisine*** a încetat de mult să mai ofere produse comestibile. Mi-aduc aminte şi acum de vremurile bune ale bucătăriei de lux, când Eki Witzigmann conducea Aubergine din München şi ne servea nouă, oaspeţii săi cei mai îndrăgiţi, coadă de bou înăbuşită şi apoi ***Kaiserschmarren***, în vreme ce avocaţii de pe la mesele din jur ciuguleau din mâncarea lor ***nouvelle cuisine*** şi ne priveau cu invidie, pe furiş, dar ce primisem noi nu era trecut în meniu.

După ce a fost descoperită, ***nouvelle cuisine*** a îndeplinit o funcţie măreaţă – eliberarea de bucătăria franţuzească, bazată pe făină şi grăsime. Dar nu după multă vreme, a fost depăşită: bucătarii, sub efectul presiunii groteşti a jurnaliştilor specializaţi în invenţii cu

orice preţ, au fost preocupaţi exclusiv de a se dovedi cât mai originali, uitând între timp să mai şi gătească. De curând am fost invitat din nou, după o pauză mai lungă, într-un restaurant de lux şi, citind meniul, am înţeles imediat că ***nouvelle cuisine*** se află în pragul apocalipsei: lasagna cu stridii. Alo? Carpaccio în spumă de bere? Cum, vă rog!? Şi, de parcă ar mai fi fost nevoie de o culme a absurdului: îngheţată bacon-and-egg. Vă rog să mă credeţi! Din curiozitate, am comandat îngheţata. M-am trezit în farfurie cu o bilă de gheaţă galbenă şi unsuroasă, cu gust deloc ispititor, de untură veche.

Dar restaurantele se dovedesc insuportabile nu atât din cauza mâncării, cât a serviciului. Chelnerii sunt fie neruşinaţi, fie încearcă să ţi se vâre în suflet, excesiv de afectaţi, ceea ce este încă şi mai neruşinat. Specialistul în restaurante de la ***Vogue,*** ediţia americană, a absolvit un curs de pregătire şi a scris o carte despre experienţa lui în domeniu. Astfel am aflat că un oberchelner bun, din New York, stoarce pe an vreo şaptezeci şi cinci de mii de dolari din bacşişuri şi că există trucuri bine ştiute menite să-i sporească veniturile. Atitudinea excesiv servilă, din câte se pare, nu are darul să atragă dărnicia. Chelnerul câştigă partida abia când îşi domină clientul: îşi începe jocul refuzând să-i ofere locurile pe care le preferă, conducându-l la cele alese de el. Apoi, dacă îşi cunoaşte bine meseria, vine la masă şi, ignorând cu desăvârşire că meniul a fost studiat, propune pe un ton imperativ fileul de barbun, ca şi cum comanda clientului ar fi o palmă la adresa întregii bresle pe care o reprezintă.

Mersul la restaurant este un chin, la care sunt supuşi o mulţime de oameni stresaţi. Fie şi numai din raţiuni de timp. Profesiunea lor îi solicită în asemenea hal, încât nu au încotro şi frecventează locurile de groază pentru a-şi potoli foamea sau pentru a participa la şedinţe de lucru. După ce nu te mai afli zi-lumină în jugul vieţii profesionale şi nu-ţi mai permiţi să mergi mereu la restaurant, vei

constata o creştere a calităţii propriei tale vieţi. Un fost coleg, care se zbate şi el ca jurnalist independent, îmi propune neîncetat să „ieşim la masă” undeva. Şi de fiecare dată încerc să-l fac să înţeleagă că noi, cei în proces de scăpătare, suntem scutiţi de o asemenea corvoadă, deoarece există şi modalităţi mai stilate să îţi întâlneşti prietenii.

În oraşe ca Londra, Paris sau Viena, pare cât se poate de normal să îţi inviţi prietenii acasă, indiferent de cât spaţiu dispui. Nu are importanţă dacă locuieşti în Kensington Palace, într-o casă-tip de pe Lavender Hill sau într-un apartament de bloc, obiceiul este să-ţi inviţi cu regularitate câţiva prieteni la cină, fără un prilej deosebit, fără să le oferi mai mult de o porţie de spaghetti. Mersul la restaurant este ca o declaraţie de faliment social. Numai în scurta, dar cu atât mai groaznica epocă Lady Di, la Londra era considerat şic mersul la restaurant. Diana a dat tonul, frecventând cu asiduitate San Lorenzo, din Beauchamp Place (nume pe care englezii îl pronunţă aiurea, ***beech-am),*** din dorinţa de a fi văzută, în primul rând de jurnalişti, şi o vreme i-au urmat exemplul toţi londonezii care ţineau cât de cât la imaginea lor. Între timp, lucrurile au revenit la firesc, lumea face din nou invitaţii acasă – mult mai elegant şi mult mai comod.

Dar cel mai neplăcut este când accepţi invitaţia unor proaspăt îmbogăţiţi. Masa arată întotdeauna de parcă ar fi opera unui decorator chiaun încă după o orgie cu ecstasy. Obiecte diverse din lut şi lemn, nisip şi flori compun toate câte un aranjament monstruos, peste care, la Düsseldorf sau în Bogenhausen-München, se mai presară şi o imitaţie de praf de aur. Ramurile acestor autentice sculpturi se întind adesea până în supa de coriandru cu spumă de ardei şi seminţe de pin, pe care din fericire nu poţi să o mănânci, deoarece lingurile speciale, ale designerului Philip Stark, sunt inutilizabile. De obicei ţi se înşiră în faţă şi un mare număr de pahare, produse artizanal de Firma Riedel, în

care se află vin scump cu gust ieftin, din care ai voie să bei numai după ce apuci paharul de picior şi nu înainte de a fi privit adânc în ochii stăpânului casei. Iar locul îţi va fi marcat de o bucată de carton cu numele tău scris greşit, dar de mână, de caligraf, şi va trebui să asculţi plicticoasele poveşti ale gazdei despre bătaia de cap pe care ţi-o poate da o casă de vacanţă pe Fuerteventura.

Una dintre cele mai remarcabile experienţe a rămas dineul la care am fost invitat de Shawne Borer-Fielding, pe vremea când ea şi soţul său erau consideraţi încă o esenţă a noii înalte societăţi berlineze. Decoraţiunile mesei, inclusiv farfuriile de porţelan, purtau semnătura Versace. Totul scăldat într-un vis alb şi auriu, în care străluceau lumânările, şi ele incluse într-un aranjament floral sinistru, din iederă. Şi serveau doi chelneri afectaţi, ca parte a aranjamentului de catering al serii, dintre care unul era uşor fardat şi răspândea o mireasmă de Kouros de la Yves Saint Laurent. Ce anume am primit de mâncare am reuşit să-mi scot din minte, dar mi-a fost imposibil să şterg mirosul penetrant de Kouros al majordomului de închiriat, care m-a urmărit întreaga seară, şi greaţa care mă cuprindea săptămâni la rând, ori de câte ori vedeam ceva de la Versace.

Un apartament mic e mult mai plăcut, în care două duzini de oaspeţi se împart între salon şi dormitor, unde se stă pe marginea patului cu farfuria în braţe, se bea vin ieftin şi se mănâncă paste cu ciuperci deshidratate… de acolo nu-ţi mai vine să pleci. La o cină la care se stă la masă, în schimb, nu trebuie să fie invitate mai mult de şapte persoane, care să poată conversa în voie, nu doar cu persoana de alături, evitând obositoarea flecăreală măruntă. Şi nu are importanţă dacă farfuriile sunt ciobite, oala de supă a rămas doar cu o toartă – cu atât mai bine. Şi printre tacâmuri pot apărea furculiţe Lufthansa şterpelite, cuţite WMF şi linguri de argint de toate soiurile.

Cel mai important este să nu te agiţi în legătură cu

mâncarea. Puţine lucruri sunt mai enervante decât o gazdă care aleargă neîncetat de la masă în bucătărie şi înapoi, scuzându-se că i se arde puiul şi că nu i-a ieşit sosul. Cu cât găteşti mai din scurt, cu atât va fi o cină mai încântătoare. Invitaţii noştri primesc, în esenţă, legume în sos de curry, după o reţetă thailandeză. Judecând după gust, s-ar zice că mulţi bucătari au gătit ore în şir, în realitate fiind vorba doar de legume fierte în lapte de cocos bine condimentat. Când avea oaspeţi, mama gătea întotdeauna aceeaşi mâncare cu varză, unguresc㠠– ***káposztás kocka.*** Apoi un desert unguresc, piure de castane. Şi la fiecare în parte se pricepea de minune. La noi în familie nu s-a făcut niciodată mult caz în privinţa mâncării, iar oaspeţii se amuzau cu adevărat şi nu iroseau o jumătate din timp lăudând meniul, care era, desigur, excelent, dar nu se cerea în centrul atenţiei.

Nici contul fără acoperire, nici locuinţa prea mică nu-i pot răpi cuiva care sărăceşte în stil mare plăcerea de a avea invitaţi. Această formă de ospitalitate se bucură de multă preţuire în toate culturile. Mai cu seamă în ţările nu foarte bogate, joacă un rol de seamă, indiferent cât de modeste ar putea fi bucatele puse pe masă. Astfel totul se transformă într-un eveniment de societate, la care oaspeţii ocupă rolul central. La noi, în schimb, fie mâncarea însăşi se află în centrul atenţiei, fie nu băgăm de seamă cu ce ne hrănim.

Mâncăm ca să treacă vremea, din frustrare sau din plăcere, chiar şi atunci când nu ne este foame. Industria dietetică a rămas singura ramură a economiei care înregistrează creşteri constante ale cifrei de afaceri, în Europa şi în America de Nord. Cel mai mult se cheltuieşte totuşi pentru tratarea afecţiunilor cardiace, a hipertensiunii, a diabetului, a problemelor articulare şi ale coloanei vertebrale. Industria a transformat bulimia în factor de creştere a pieţei de consum. În Statele Unite se plătesc anual trei miliarde de dolari pentru intervenţiile

chirurgicale de reducere a volumului stomacului.

Curios este că, de-a lungul secolelor, excesul de greutate a fost considerat dovada bunăstării materiale. În schimb, de cincizeci de ani încoace aria noastră culturală este dominată de regula stabilită de Wallis Simpson, ducesă de Windsor: ***You can never be too rich or too thin.*** Bineînţeles că poţi ajunge prea slab. Fie-ne îngăduit să adăugăm asta pentru toţi tinerii care, din aversiune faţă de obiceiurile alimentare ale părinţilor şi profesorilor lor, cad pradă anorexiei – cealaltă extremă, indusă şi ea tot de civilizaţie. Indiferent cât de imbecilă ar fi sentinţa respectivă, nu se poate contesta că supleţea a devenit simbol al statutului social. Obezitatea este astăzi o problemă a clasei de jos, în special, în vreme ce elitele se străduiesc să atingă idealul de supleţe şi fitness. În nordul cartierului berlinez Neukölln şi la München, în Hasenberal, hrana de bază constă din chebap şi chipsuri, în Berlin-Mitte se rumegă frunze de rucola, iar în Hackescher Markt noul local la modă este un mic ***vitaminbar***, Grasshopper, „lăcusta”, unde găseşti sucuri proaspete, inclusiv de grâu verde încolţit şi supe cu ghimbir. Dar că hrana sănătoasă trebuie să fie din principiu mai scumpă decât cea industrială rămâne o simplă legendă citadină. Indiferent că ar fi vorba de varză, roşii, mere, fasole, cartofi sau de ceapă, oamenii de ştiinţă descoperă în dieta vegetariană noi şi noi substanţe esenţiale pentru sănătate, care se găsesc în cele mai ieftine alimentare.

Se ştie de mult că între alimentaţie şi sănătatea corporală există o legătură nemijlocită, în schimb relaţia dintre hrană şi bunăstarea psihică este abia acum (redescoperită. Pe vremuri se spunea că „peştele te face mai înţelept” şi „nu poţi învăţa cu burta plină”, ceea ce noi consideram o filosofie depăşită şi o respingeam ca atare. Între timp s-au cheltuit milioane de euro pe cercetare şi iată ce s-a stabilit: peştele face să crească nivelul de

inteligenţă, iar stomacul plin predispune la nerozie şi depresie.

Organizaţia de binefacere britanică Mind a susţinut vreme de mulţi ani cercetarea relaţiei dintre mâncare şi intelect. În 2004 s-au publicat rezultatele, potrivit cărora senzaţia continuă de saţietate şi substanţele din categoria zahărului, cofeinei şi alcoolului împiedică secreţia serotoninei, „hormonul fericirii”, în vreme ce consumul abundent de apă, legume, fructe şi peşte asigură aprovizionarea creierului cu serotonină – dacă nu te înfunzi până la refuz.

Acizii graşi omega-3 conţinuţi în peşte par să fie un tratament cu adevărat miraculos pentru cap, un soi de lubrifiant al creierului. Nutriţionistul Peter Rogers, profesor la Universitatea din Bristol, nu are nicio îndoială – alimentaţia bogată în vitamine şi consumul regulat de peşte pot vindeca formele de depresie uşoară, favorizând funcţia cognitivă a creierului. Pacienţii care se aflau sub tratament medical antidepresiv au luat parte la un experiment finanţat de organizaţia Mind, în cadrul căruia au fost nevoiţi să-şi limiteze regimul alimentar în esenţă la legume şi fructe, să bea zilnic cel puţin doi litri de apă sau ceai neîndulcit şi să consume peşte cel puţin o dată pe săptămână. Trei sferturi dintre subiecţi au raportat ameliorări „vizibile”, iar un sfert – dispariţia completă a stărilor de melancolie.

Michael Crawford, director al Institutului de chimie a creierului de pe lângă University of North London, a lansat ipoteza că evoluţia creierului uman ar urma o traiectorie descendentă acum, după mai multe milenii de progres, din cauza regimului alimentar eronat. În cazul în care se dovedeşte corectă constatarea sa, potrivit căreia în Marea Britanie „componenta genetică a inteligenţei” scade cu o jumătate de procent cu fiecare nouă generaţie, vom ajunge încetul cu încetul să ne facem griji în legătură cu prietenii noştri britanici, pentru că, într-o bună zi, până şi un

cotidian ca ***Sun*** ar putea să-i solicite prea tare. Chiar dacă nu devorăm, ca englezii, slănină prăjită încă de dimineaţă şi mâncare gătită tot restul zilei, obiceiurile noastre alimentare sunt asemănătoare celor anglo-saxone. Şi noi ne putem îngrăşa, dar ne putem şi prosti cu fiecare îmbucătură. Ceea ce trebuie luat ***ad litteram,*** deoarece chiar şi o singură masă poate afecta starea creierului, potrivit ultimelor studii de la Cambridge University. Inutile ironiile la adresa zicalelor de pe vremea bunicii – se pare că este adevărat, „peştele te face mai înţelept" şi „nu poţi învăţa cu burta plină".

De vină pentru faptul că abuzăm de propriul nostru corp, transformându-l într-o instalaţie de ardere a deşeurilor, nu este doar „consumul nătâng", ci şi industria alimentară care, în strădaniile ei de a produce hrană cât mai ieftină, elimină consecvent de ani şi ani tot ceea ce este important pentru creier. Acizii graşi atât de benefici, omega-3 şi omega-6, sunt prezenţi nu doar în peşte, ci şi în came, lapte, ouă şi legume, dar agricultura mecanizată şi laboratoarele industriei alimentare îi filtrează cât pot mai bine, deoarece sunt uşor alterabili. De aceea sunt eliminaţi din mâncarea semipreparată, din salamuri, din pizzele congelate. Singurele grăsimi pe care le consumăm în înaltă concentraţie rămân acizii graşi saturaţi, care obturează arterele. Şi cum este mai ieftin să se utilizeze fertilizatori artificiali fără elemente nutritive, alimentele ajung tot mai lipsite de vitamine şi mai pline de nenumărate adaosuri chimice, menite să le crească valabilitatea, să le intensifice culoarea şi gustul, în detrimentul sănătăţii.

Pe vremuri, chimicalele respective erau rezervate universului supelor la minut, astăzi, în schimb, rar mai există în magazine vreun produs de gata care să nu fie plin-ochi de conservanţi, stabilizatori, acidifianţi, potenţatori de gust, antioxidanţi şi coloranţi, în special sosurile, preparatele instant şi supele la cutie. Iar luxul de a economisi 1, 7 până la 8, 4 minute preferând să nu

mănânci spaghetti cu roşii proaspete, ci cu un terci frecat la mixer, dintr-un praf incolor, să foloseşti la clătite nu trei ingrediente, ci doar unul singur – coca semipreparată ţinută la congelator – sau să torni peste broccoli „Broccoli Superfin”, în loc să pui câteva picături de ulei de măsline, îl plăteşti nu numai prin proastă dispoziţie, ci şi cu mult mai mulţi bani.

Unele dintre cele mai vândute produse în Statele Unite sunt Twinkies, nişte fursecuri cu gust de burete dulce care, potrivit reclamei, reprezintă gustarea ideală a elevilor. Twinkies nu au dată de expirare, deoarece sunt sintetice sută la sută. Lăsate afară, pe pervaz, nici păsările şi nici furnicile înfometate nu se ating de ele. Într-un proces de crimă, la San Francisco, avocaţii au încercat să impună o clauză de responsabilitate diminuată pentru clientul lor deoarece, înainte de comiterea faptei, consumase, din câte se pare, prea multe Twinkies – ceea ce i-ar fi afectat discernământul. Curtea nu a acceptat argumentaţia, în schimb a fost de acord să considere excesul de ***junk food*** al inculpatului drept indicator al stării sale de spirit depresive şi să acorde circumstanţe atenuante.

Cât timp am avut un loc de muncă sigur, mi-era indiferent cu ce mă hrăneam. Într-o zi de lucru, la birou, mâncarea era un simplu combustibil; trebuia să fie fierbinte şi putea fi şi grasă. Acasă, soţia mea gătea numai cu legume alese de la magazinul bio. Nu mă preocupa câtuşi de puţin că, în schimbul banilor cu care la magazinul bio îţi cumpărai câteva roşii şi doi castraveţi de salată, la Aldi umpleai un coş întreg. Cârnaţi ieftini, în jungla urbană, sau dovlecel fiert la foc mic, acasă – lucruri care pentru mine nu aveau cine ştie ce valoare. Situaţia s-a schimbat abia după ce nu am mai avut atâţia bani la dispoziţie.

Cumpărăm în continuare de la magazinul bio, bineînţeles, dar acum consider asta un lux asumat. Mi-

amintesc cât se poate de bine, la scurt timp după ce fusesem demis, cum mă luptam să aplic pentru plata de şomaj, ghidându-mă după suplimentul „Activităţi independente”, când soţia mea s-a întors acasă cu ouă de la magazinul bio. Pe ambalajul de şase bucăţi se vedeau mai multe simboluri ale reţelei de magazine ecologice, o ştampilă a Fundaţiei Warentest pe care se putea citi „Produs de înaltă calitate” şi vreo câteva desene trăsnite. Reprezentau găini în posturile cele mai fericite, în cuibare de paie, ciugulind grăunţe, ocupând locurile cele mai bune. Câtă vreme soţia mea insistă să cumpere numai ouă de la găini care scurmă cum scrie la carte, lapte de la vaci fericite şi morcovi şi ardei liberi şi mulţumiţi, pot fi sigur că sunt conştient de valoarea fiecărui dovlecel. Abia ca scăpătat am început să fiu atent la calitate. Doar când nu mai ai de ales şi trebuie să-ţi stabileşti priorităţi începi să renunţi la inutilitate şi să preţuieşti valoarea.

M-am întâlnit nu de mult cu un vechi amic, pe care nu-l mai văzusem de mulţi ani, şi am fost surprins că nu bea vin. îmi rămăsese în amintire ca mare cunoscător şi iubitor de vin, fiind uneori solicitat ca expert de firma de licitaţii

Christie’s. Mi-a explicat lapidar că vremurile s-au schimbat şi nu-şi mai poate permite vinurile care îi plac. Şi nici măcar un Bordeaux cât de cât acceptabil, iar de poşirci ieftine nu vrea să audă. Prin urmare, nu mai bea vin, ci doar bere germană care, alături de apă, este cea mai curată băutură din lume.

Oare în anii în care ne permiteam Prosecco ne uitam de sus la bere, ca la ceva inferior pe scara socială? Oare nu alegeam cu toţii la recepţii paharul de vin, în locul celui de bere, în semn de fineţe, chiar dacă ştiam prea bine că, în caz de atentat cu otravă, gustul vinului ascunde pericolul? Iar acum iată ce spune unul dintre cei mai mari experţi în vinuri din Europa, rezumând experienţa sa de decenii: nu mai bea decât bere. Un model posibil pentru

noi toţi. Întoarcerea de la Prosecco la bere ilustrează cel mai frumos câştigul cultural pe care îl poate reprezenta pauperizarea noastră relativă.

FITNESS FOR FREE

„Întreaga omenire se împarte în trei clase. Cei nemişcători, cei mişcători şi cei care se mişcă".

Din arabă

CUM SE MENŢINE ÎN FORMĂ UN PROASPĂT SĂRĂCIT

Forma fizică nu poate fi cumpărată. Mişcarea nu poate fi înlocuită cu hrana sănătoasă şi cu atât mai puţin cu pilule ori saltele magnetice probiotice. Este adevărat, cele mai îndrăgite programe de fitness sunt cele care promit că nu va fi nevoie de niciun efort, aşa cum s-a întâmplat şi în cazul dietei descoperite de un american, care permitea consumul masiv de came grasă. Americanul a devenit unul dintre cei mai bogaţi autori de carte din lume, în schimb a murit în urma unui infarct. Volumele sale şi-au păstrat statutul de bestseller; s-au dezvoltat şi meniuri complete care-i poartă numele, iar văduva sa intentează proces oricui afirmă că soţul ei ar fi murit din cauza propriei sale descoperiri. O firmă californiană vinde cu succes, în toată lumea, pantofi de sport, a căror reclamă susţine că ar menţine forma fizică a purtătorului fără niciun efort din partea acestuia. Un mecanism cu arcuri „integrează" exerciţii musculare în mişcările normale obişnuite, cu alte cuvinte pantofii fac sport în locul omului.

Ironia face că, într-o perioadă al cărei simbol ar trebui să fie mai degrabă papucii de casă, pantofii de sport produşi de Puma şi treningul de la Adidas sunt considerate accesorii indispensabile. Europenii aruncă pe fereastră, anual, câteva miliarde de euro pentru a deveni membri ai cluburilor de fitness, fără să recurgă la serviciile respective. Preferă să dea o groază de bani ca să-şi potolească mustrările de conştiinţă, decât să-şi recunoască neputinţa în faţa expansiunii ţesutului adipos.

Omul nu este făcut pentru confortul pe care a reuşit să şi-l creeze. De-a lungul miilor de ani ai evoluţiei sale, s-a obişnuit să-şi petreacă multe ore pe zi în mişcare, adunându-şi hrana, târându-şi prada. În tot acest răstimp, corpul omenesc nu a trecut prin transformări biologice apreciabile, dar ***peu à peu*** lumea din jur nu mai solicită efortul fizic. Spre deosebire de o maşinărie care poate fi lăsată ani întregi să se umple de praf, după care, pornită din nou, va funcţiona ireproşabil, corpul suferă dacă nu este suficient solicitat. Menajarea sistematică duce la tulburări metabolice, la atrofierea muşchilor, la obezitate, la oboseală şi oxigenare insuficientă, la insomnii, blocaje arteriale şi, în ultimă instanţă, la infarct şi apoplexie. Reuşim să ne distrugem tocmai prin încercarea noastră de a ne menaja cât mai mult.

Cum asta nu mai este o noutate, mulţi reacţionează exagerat şi încearcă să-şi compenseze viaţa nesănătoasă şi imobilitatea la locul de muncă printr-un soi de cult al sănătăţii. Dar, indiferent cât de importantă este mişcarea, oamenii care îşi consideră sănătatea bunul lor absolut şi cel mai de preţ sunt îngrozitor de trişti şi îşi subordonează întreaga existenţă acestei convingeri. Religia sănătăţii, foarte răspândită în zilele noastre, care atrage, ca toate religiile, moderaţi şi fundamentalişti, se hrăneşte din năzuinţa de a dobândi bunăstarea deplină, pe cât posibil veşnică. Dar sănătatea nu este absolută, niciodată nu poţi fi pe deplin sănătos. Iar cine se îngrijeşte cu dragoste obsesivă în primul şi în primul rând de propriul său trup duce o viaţă cât se poate de limitată.

Pe vremea când mai mergeam zilnic la birou, şi eu credeam că sănătatea poate fi cumpărată. îmi achitam supus taxele de indulgenţă la clubul meu de fitness, la care, după o etapă de entuziasm iniţial, mi-am făcut tot mai rar apariţia. Între timp, economisesc cotizaţia de membru şi fac sport cu regularitate, cu ajutorul a două mânere fixate în podea, ca să-mi optimizez flotările, şi o

bară montată în cadrul uşii de la dormitor, unde fac tracţiuni. Astăzi, când mă trece să exersez, nu mai trebuie să mă deplasez cu maşina până în zona comercială, nu mai trebuie să mă schimb într-un vestiar în care duhneşte a deodorant Bac (care de altfel ar trebui interzis în spaţii închise). Nu mai trebuie să trec de la un aparat la altul, ţinând în mână un clipboard ridicol, şi să aştept ca un musculos ghiftuit cu pastile anabolizante, echipat în jambiere şi un T-shirt roz cu inscripţia ***Just do it,*** să elibereze dispozitivul pentru dorsalii inferiori. Iar când am chef să alerg, merg în parc, în loc să tropăi pe bandă, cu ochii într-un monitor stupid.

Cel mai rafinat exerciţiu sportiv rămâne însă mersul în ritm vioi prin natură, conceptul suferind un rebranding la interval de doar câţiva ani. În momentul de faţă, dacă nu mă înşel, se cheamă ***walking***, fiind oferit, în funcţie de gust, în versiunile ***hill –, nordic –, power –, zen –, race –, aqua –, vital***şi ***body-walking.*** Revistele ilustrate încearcă să ne convertească din două în două săptămâni la un nou stil în vogă, dar în realitate avem nevoie doar de aer curat şi de mişcare şi nu de cursuri scumpe, care să ne înveţe Tai-Chi, Qigong ori Sen fi. Industria dedicată îşi ia toate măsurile ca pentru oricare nou trend sportiv să fie nevoie şi de un nou outfit, ceea ce face ca pajiştile noastre să fie populate de hoarde de cititori de reviste glossy în haine hidoase, în culori pestriţe, dotaţi cu cele mai diverse ustensile. Atunci când faci sport, moderaţia în alegerea echipamentului şi a aparaturii este cea mai bună dovadă a bunului-gust. Pentru alergarea de fond, spre exemplu, trebuie doar pantaloni de trening vechi, pantofi de sport şi tricou. Chiar dacă se cheamă de o vreme ***jogging*** şi putem presupune că va fi curând relansată sub altă denumire, ea este şi rămâne modalitatea cea mai simplă şi eficientă de a scăpa din iadul comodităţii inventat numai de noi.

Urcatul treptelor are aceleaşi efecte ca fondul. Cine face acest exerciţiu opt minute zilnic, până gâfâie, în două

sau trei reprize, reuşeşte să-şi regleze nivelul hematiilor, în consecinţă oxigenarea ţesuturilor. Efectul este îmbătător şi nu există niciun stimulent mai ieftin şi mai la îndemână: niciun ***Stepper*** şi niciun ***Ergo Stepmaster de luxe*** nu pot egala efectele pozitive ale urcatului pe o scară adevărată. Madonna a descoperit de mult acest adevăr. Pe vremea când făcea turnee, nu folosea niciodată sala de fitness a hotelurilor de lux la care trăgea, ci îi ruga pe administratori să închidă casa scărilor pentru un sfert de oră, ca să poată urca şi coborî în voie. Şeful renumitelor clinici Charité de la Berlin, profesorul Detlev Ganten, a declarat urcatul scărilor „cea mai sigură profilaxie împotriva bolilor cardiace" şi a reuşit să evite cu succes ca în aripa administrativă de la Charité să se adauge un lift, reuşind astfel să păstreze o modalitate simplă de a face zilnic puţin sport.

Cine îşi doreşte o viaţă de calitate poate reuşi, elegant şi eficient, integrând cât mai multă mişcare printre activităţile sale curente. Sedentarismul reprezintă o formă de sărăcie, care duce şi la obtuzitate şi tristeţe. Din fericire, această formă de sărăcie poate fi înlăturată fără nicio cheltuială. Este nevoie doar de un transfer cognitiv: orice demers, oricât de neînsemnat, pentru cât mai multă mişcare – renunţi la lift şi urci pe scări, renunţi la autobuz şi mergi pe jos, renunţi la taxi şi la maşină şi te întorci la bicicletă – te ajută să ridici calitatea propriei tale vieţi, îmbogăţindu-te în sens imaterial. Pentru că lipsa de mişcare secătuieşte capitalul de satisfacţie.

Potrivit acestei socoteli, spre exemplu, un apartament la etajul al patrulea dintr-un bloc fără lift este nu o privaţiune, ci o investiţie care va aduce un profit permanent. Calitatea vieţii şi bogăţia subiectivă depind nemijlocit de mişcare. Şi o jumătate de oră de sport pe săptămână tot poate ameliora metabolismul şi sistemul imunitar: induce o stare de bine, creşte rezistenţa în calea infecţiilor şi previne instalarea afecţiunilor cardiace şi

pulmonare. Plenitudinea vieţii, realizată prin mişcare, nu poate fi cumpărată, nu poate fi livrată prin casa de expediţii şi nici comandată cu cartea de credit – fiind, prin urmare, nepreţuită.

COŞMARUL AUTO

„De maşină trebuie să te foloseşti rareori, şi atunci cu precauţie şi exclusiv pe şosele pustii, de munte sau de coastă”.

NIKLAS MAAK

DE CE MERITĂ SĂ TE LIPSEŞTI DE MAŞINĂ

Nu am avut niciodată maşină, ceea ce a însemnat o mare uşurare în viaţa mea. Nu urăsc automobilul. Înţeleg că o maşină poate oferi şi libertate. Este probabil încântător să te urci la volan undeva în Hessen şi, peste câteva ore, să ajungi, după cum ţi-este voia, în Transilvania, în Provence ori în Danemarca. Dar împreună cu amicii mei automobilişti am avut de obicei ocazia să constat ce pacoste poate fi maşina. Banii cheltuiţi pe benzină, asigurări, reparaţii, parcări, amenzi pentru parcări în locuri nepermise şi multe altele depăşesc bine cheltuielile mele pentru bilete de tren şi uneori taxiuri. Ca să nu mai vorbim de timpul pierdut bombănind în căutarea unei parcări.

Poate că lucrurile ar fi stat altfel dacă aş fi crescut la Fürstenfeldbruck sau mai departe, în cine ştie ce colţ de ţară, unde nu există decât două curse pe zi până la cea mai apropiată gară. Dar eu mi-am petrecut prima parte a tinereţii la München şi restul în zona Londrei, locuri în care automobilul se dovedeşte cu totul inutil. Münchenul dispune de o reţea bogată de transport în comun, iar când călătoreşti la ţară, cunoşti cu mult mai bine spiritul locului într-un compartiment de tren şi în staţii, decât dacă străbaţi vâjâind istoria lumii sub scutul unei carapace metalice.

Când m-am mutat la Londra, problema s-a rezolvat de la sine. Londra este un adevărat iad pentru

automobilişti. Şi în cele mai mici suburbii, străzile sunt blocate, nu mai există ore de vârf, doar noaptea se aşterne o relativă linişte, câteva ore, dar circulaţia nu încetează nicio clipă. Deşi M25, autostrada de centură a oraşului, a ajuns la opt benzi, rămâne un imens terci circular, care gravitează cu viteză de melc în jurul Londrei. În unele zone se percep taxe suplimentare, dar şi acolo se înaintează cu greu, iar pe malul Tamisei sau în Hyde Park miroase ca la o benzinărie. Cuvântul „loc de parcare” a ieşit din vocabularul londonezilor. Să foloseşti automobilul, la Londra, este pur şi simplu o nebunie. Dar oamenii continuă să îl folosească. Probabil, în ceea ce priveşte automobilismul, lucrurile stau la fel ca în cazul pijamalelor. Sau al D.R. Harris Tradiţional Cologne, cu parfumul său de portocale. Cine nu se obişnuieşte cu ele nici nu le duce dorul, când nu le are.

Şi niciodată nu m-am împăcat cu tonul folosit de automobilişti. Cei mai încântători şi mai echilibraţi oameni, de îndată ce se urcă la volan, se transformă în nişte bădărani care înjură ca birjarii. Studiul „Agresiune în trafic”, întreprins de Institutul Federal al Drumurilor, defineşte fenomenul la rece: „Când discutăm despre emoţii în traficul stradal, doar în mod excepţional poate fi vorba despre sentimente de bucurie – de obicei, domină agresiunea”.

Paragraful 1 al legii circulaţiei lasă un sentiment de batjocură, ţinând seama de realitatea de pe şoselele Germaniei:

(1) Participarea la trafic pretinde prudenţă continuă şi consideraţie reciprocă.

(2) Fiecare participant la trafic trebuie să se comporte de aşa manieră, încât nimeni altcineva să nu fie păgubit, pus în pericol sau, dacă împrejurările fac acest lucru inevitabil, să nu fie împiedicat sau incomodat.

Nici în viaţa de zi cu zi alineatul al doilea nu este respectat, şi cu atât mai puţin pe şosea, unde protejaţi de

cochilia automobilului lor toţi se poartă ca între duşmani. De când a spus-o Thomas Hobbes în ***Leviatan***, ştim că în epoca timpurie a omenirii viaţa era ***nasty***, ***brutish and short*** şi că fiecare făptură se ascundea sub o platoşă care o separa permanent de aproapele său. Platoşă pe care abia automobilul a reuşit să o desăvârşească, permiţând şoferilor să se ridice deasupra regulilor convieţuirii civilizate.

Constatând ce poate să însemne condusul nesăbuit în spaţiul de limbă germană, Germania ar trebui ocolită la mare distanţă. Apropierea ameninţătoare din spate, până la câţiva centimetri, cu faza lungă aprinsă, ca să îţi facă loc o maşină în care se află o familie cu copii, şi totul la o sută cincizeci de kilometri la oră, este un fenomen pe care nu-l vezi decât în Germania (sic!). Zece până la cincisprezece la sută din accidentele soldate cu „vătămare corporală”, cu morţi şi răniţi, se petrec din cauza nerespectării „distanţei de siguranţă”, adică din cauza „îmbrâncelii”. Şi numărul lor este în creştere de la an la an. Alfred Fuhr, de la Institutul de Sociologie a Circulaţiei Rutiere la AvD, afirmă: „Fiecare ţară îşi merită şoferii pe care îi are”. În Germania, autostrăzile sunt pline de genul „profesor de liceu stresat”, care ţine totul în el, dar la un moment dat explodează, devenind un pericol public.

Pe măsura trecerii anilor, fără să am maşină, mi-a devenit tot mai limpede că automobilismul este o absurditate nu numai din raţiuni practice, ci şi teoretice şi chiar estetice. Concluzia mea a fost hrănită, fără doar şi poate, şi de o expoziţie cu titlu foarte potrivit: „Coşmarul auto – O invenţie centenară şi urmările ei”, organizată în iarna lui 1986 la Muzeul Municipal din München. Sutele de fotografii expuse demonstrau modul unic în care automobilul a contribuit la sluţirea sistematică a peisajului din localităţi şi din afara lor. Traversând Altmühital pe o autostradă cu patru benzi, te gândeşti ce minunat trebuie să fi arătat pe vremuri, deşi în mod normal nici nu-ţi trece

prin minte aşa ceva. Expoziţia amintită aducea imagini tipice din oraşe – nu monstruozităţi flagrante din peisajul stradal, ci momente ale cotidianului: parcări pline-ochi, intersecţii din oraşe germane cu trafic mediu, parcarea de sub Domul din Köln.

Motorizarea în masă este vinovată de apariţia unui peisaj preorăşenesc monoton, adaptat la prezenţa automobilului, extins până în locurile uitate de lume. Diferenţele dintre oraşe şi sate, aşa cum au existat vreme de secole, până la debutul epocii automobilului de la mijlocul secolului XX, au început să se şteargă, oraşele s-au destrămat pe la margini, satele cu varietatea lor s-au transformat în suburbii anonime cu bretele de legătură şi drumuri ocolitoare. Motorizarea în masă a devenit ideologie germană de stat.

În anul 1955, s-a fabricat primul milion de broscuţe Volkswagen, iar de atunci producţia a crescut neîncetat. În 1958, pe şoselele germane circulau 3, 1 milioane de maşini înregistrate, cu numai cinci ani mai târziu numărul lor depăşise cu mult dublul, ajungând la 7, 3 milioane, în 1978 s-a trecut de pragul celor 20 de milioane, iar în 1986 întreaga populaţie a vechii Republici Federale se putea instala, comod, pe scaunele din faţă ale celor peste 30 de milioane de automobile înmatriculate. În sfârşit, în anul 2004, existau în Germania în jur de 54 de milioane de autovehicule. În acelaşi timp, s-a dezvoltat reţeaua de şosele şi autostrăzi; iată cum suna îndemnul lui Helmut Schmidt, din anii şaizeci, susţinut de un larg consens social: „Fiecare german trebuie să aibă pretenţia de a-şi cumpăra un automobil personal. În acest scop, dorim să îi construim şi drumuri potrivite/ în 1977, s-a pregătit, sub mandatul Ministerului Federal al Transporturilor, un „program coordonat de investiţii destinat reţelei federale de drumuri, până în anul 1985”, cu scopul declarat al tuturor celor trei partide politice cu greutate ca „niciun cetăţean federal să nu aibă de străbătut de la domiciliul

său până la cea mai apropiată autostradă mai mult de douăzeci şi cinci de kilometri”. Legătura cu autostrada a devenit un drept fundamental al fiecărui german.

Această politică pronunţat favorabilă automobilului a făcut ca în Germania numărul autoturismelor să fie mai mare cu aproape cinci milioane decât numărul gospodăriilor. Pentru multe familii, rambursarea lunară a creditului sau a ratei de leasing, obţinute prin amabila intermediere a dealerului auto, face parte din cele mai mari poveri financiare. Şi pentru ca nimic să nu se schimbe, există mereu tentaţia ultimului model: la şes, unde orice drum de ţară a fost asfaltat şi singura denivelare pe care trebuie să o înfrunţi rămâne accesul spre propriul tău garaj dublu, ai nevoie neapărat de un autoturism de teren, cu tracţiune 4 x 4; iar la oraş, de o limuzină cât mai mare, asigurându-ţi astfel diversitatea vieţii, mai ales seara, când îţi cauţi loc de parcare şi ajungi pe străzi şi în cartiere ale oraşului natal pe care altfel nu le-ai vizita niciodată; celibatarul ieşit din pubertate are nevoie de un automobil sport, cu două locuri, cu care o poate pomi, spre exemplu, în excursii cu prietenii, dar nu foarte departe, la sfârşit de săptămână, cu condiţia ca şi ei să aibă un automobil sport.

Faptul că maşinile ar putea servi şi la transportul unor obiecte grele, incomode sau al persoanelor, rămâne un simplu efect secundar, de care proprietarii de autovehicule iau cunoştinţă doar ocazional. Dar maşinile nu rămân numai jucării favorite, ele capătă statutul de membri îndrăgiţi ai familiei. Un clip publicitar de televiziune făcut de Opel pătrunde direct în miezul dilemei. La volan, tatăl, treizeci şi ceva de ani, zâmbitor, în costum maro, din velur, pe locul din dreapta spate în scaun special, un copil, fiul său, se înţelege. „Taţi, pe maşină o iubeşti mai tare ca pe mine?”, îşi întreabă el tatăl. „Nu, Philipp. Vai, adică Oliver! Mhm, aiurea… Michael!” În Germania nu există cale de mijloc, fie îţi iubeşti

automobilul cu toată fiinţa, fie îl tratezi cu cel mai profund dispreţ.

Cam în acelaşi timp cu expoziţia despre „Coşmarul auto”, mi-a căzut în mâini şi cartea lui Roald Dahl, cu povestea lui Onkel Oswald. Onkel Oswald, un bonvivant cu gusturi sigure şi trăsături de Till Eulenspiegel, a exercitat asupra mea o influenţă mai puternică decât mulţi dintre unchii mei în carne şi oase. Onkel Oswald îndeplinea o misiune delicată: purta cu sine un afrodiziac, gândacul de Sudan, şi călătorea în jurul lumii – într-un Aston Martin Lagonda. De atunci mi-am pierdut şi ultima urmă de interes pentru carnetul de şofer, deoarece eram suficient de realist să-mi dau seama că nu aveam să-mi permit niciodată un Aston Martin Lagonda, singurul automobil cu adevărat frumos.

Ani de zile am târât după mine această aversiune, ajungând să mă consider, în cele din urmă, un duşman al automobilului, idee de care m-am vindecat după o discuţie cu Niklas Maak, critic de artă şi filosof al automobilismului: simpla respingere a motorizării în masă nu înseamnă că eşti un duşman al maşinii, dimpotrivă, înseamnă că eşti un adevărat adept. Maşinile ar trebui considerate desăvârşite obiecte de lux şi absolut nepotrivite simplei deplasări. „Aşa cum nu trebuie să goleşti zilnic o sticlă de Petrus ori de Cheval Blanc, tot aşa o maşină ar trebui folosită rareori, şi atunci cu precauţie şi exclusiv pe şosele pustii, de munte sau de coastă”, mi-a explicat Niklas Maak. Adevărata problemă o reprezintă nu un Maserati sau un Aston Martin, obiecte de lux dincolo de orice discuţie, ci milioanele de Opel Corsa, VW Golf sau BMW seria 3, care blochează oraşele.

Prin urmare, automobilul nu poate fi decât un obiect de lux perfect futil, destinat exclusiv plăcerii, pe care să-l iubeşti aproape senzual, ori un simplu obiect de uz, pe care să-l tratezi fără urmă de sentimentalism. Tot ce se situează între aceste extreme rămâne doar un semn al

spiritului filistin de cea mai joasă esenţă, cu miros de ricin şi blană udă de miel. Dar judecând lucrurile de aproape, vremea automobilului de lux a trecut; un produs de masă nu este oricum obiect de lux, în sens strict. Primele mari stele ale filmului şi divertismentului din anii douăzeci se lăsau plimbate prin Berlin în automobile de construcţie specială: actriţa Arma Heldt putea oferi în Renaultul ei transformat dineuri pentru trei persoane, cea mai mare stea de cabaret a vremii, Gaby Desly, şi-a instalat o sală de baie în maşină, iar Phyllis Dare, una dintre cele mai mari vedete ale filmului mut din Anglia, a cerut să i se adauge un compartiment în spatele maşinii sale, din care, la oprire, îşi făcea apariţia un servitor. Dacă vorbim astăzi despre automobile de lux, nu putem discuta decât despre modelele rămase simbolul unei epoci de design, adevărate raritǎţi, care nu sunt la îndemâna oricărui proprietar de discotecă.

Dacă ai prea puţini bani şi gusturi alese în privinţa maşinilor, ai şi mai puţine soluţii. Cele mai multe automobile-obiect de lux rămân în general intangibile, din cauza costului. Un cunoscut al meu, pasionat de limuzine, care însă nu-şi putea permite decât un mic-litraj, s-a lăsat tentat de ideea de a cumpăra la mâna a doua un automobil din flota folosită de nomenclaturiştii ruşi, dar exemplarele i s-au părut urâte; într-o bună zi, după îndelungi căutări, a dat peste o maşină Ambassador scoasă din uz, lăsată de fostul reprezentant al Indiei la Bonn. Şi astăzi circulă la volanul unei limuzine ca a lui Indira Gandhi, depăşind de departe orice posesor de Mercedes de serie, din punctul de vedere al exclusivităţii – şi totul la preţul unui Renault Twingo. Dar este vorba de un caz special, şi niciun Ambassador nu găseşti pe toate drumurile, prin paginile de mică publicitate din ***Welt am Sonntag.*** Iar maşinile sport de bun-gust pe care să şi le poată permite un scăpătat sunt şi ele raritǎţi. În discuţie ar intra Alfa Romeo 2000 GTV, al cărei motor are sunetul verii romane prăfuite,

sau Porsche 911 Targa (Cabriolet), anul de fabricaţie 1973.

În categoria „obiectelor la mâna a doua”, scăpătatul care, din cine ştie ce motive neprielnice, nu poate renunţa la maşină are desigur la dispoziţie posibilităţi de selecţie mult mai generoase, deoarece, câtă vreme te apropii de ea cu un dispreţ sănătos, nu poţi comite erori stilistice. Şi cea mai odioasă maşină poate fi atrăgătoare dacă este suficient desconsiderată. Avem foarte mult de învăţat de la italieni: în Italia sunt proiectate cele mai frumoase exemplare din lume, dar cine se respectă îşi va alege doar un mic-litraj care se va bucura de autenticul snob-appeal doar dacă va fi ţinut neîngrijit şi uşor zgâriat.

Una dintre prietenele mele, Charlotte, plăteşte preţul pentru cea mai neintenţionată şi, în acelaşi timp, cea mai convingătoare formă de dispreţ la adresa propriului său automobil. Nu am cunoscut o doamnă mai sigură pe sine în ceea ce priveşte stilul, care cu toate astea (sau poate tocmai de-asta?), nu conduce niciodată maşini scumpe şi, din principiu, nu le îngrijeşte absolut deloc. Odată, când m-am urcat la ea în maşină, gunoiul ajungea până aproape de genunchi. Şi aş fi putut reconstitui fără efort obiceiurile de viaţă ale celor care îi fuseseră pasageri. Trei ani mai târziu s-a întâmplat să călătoresc din nou alături de ea, pe scaunul din dreapta, şi mi-am amintit că data trecută îmi pierdusem bricheta. Şi, într-adevăr, am găsit-o neatinsă, în stratul anului 1997.

Pe meleagurile noastre au existat doar două maşini cu care puteai lansa semnalul că obiectul îţi este perfect indiferent, dar ai nevoie de el doar pentru a face naveta între Tübingen şi casa părintească: Renault 4 şi Citroën 2 CV ***(deux chevaux),*** supranumit şi „raţa”. Ambele antimaşini desăvârşite. La apariţia lui R4 pe piaţă, jurnaliştii de specialitate s-au distrat pe seama lui, numindu-l „ultima treaptă de evoluţie a umbrelei de ploaie”, însă modelul a demonstrat că se poate construi o maşină cu adevărat de bun-gust renunţând la toate

zorzoanele inutile, pentru o întoarcere la funcţionalitatea originară. Şi încă ceva, spre deosebire de „raţă”, nici nu trebuie neapărat înţeleasă ca manifest în favoarea beţişoarelor parfumate şi împotriva utilizării energiei atomice. R4 nu s-a dorit purtător de declaraţii politice şi a fost, mai întâi de toate, un mijloc de locomoţie greu de depăşit în simplitatea şi cumpătarea sa, o chintesenţă a discreţiei, funcţionând cu benzină.

„Raţa” şi R4 nu mai există. Şi de atunci nici nu se mai construiesc maşini aşa de ieftine. Concernele europene de automobile se întrec să realizeze cele dintâi automobilul cu preţ sub cinci mii de euro; cu el ar urma să fie cucerită piaţa chineză – şi cea de acasă, căci şi aici viitorul este al maşinilor ieftine, care să consume cât mai puţină benzină, susţin managerii industriei automobilului. Dar este foarte posibil ca automobilismul să devină, într-o perioadă previzibilă, nu tot mai accesibil, ci tot mai scump. Atât de scump, încât toţi cei care au învăţat să renunţe la el se vor considera fericiţi. Pentru că automobilul, la capătul societăţii prospere, la care a avut o contribuţie atât de însemnată, va reveni, din fericire, la statutul său din primii ani: un lux nebun.

CONCEDIUL PROSTEŞTE

„It’s a little bit démodé, eh?”

KARL LAGERFELD, despre călătorii

ARGUMENTE ÎMPOTRIVA CĂLĂTORIILOR DE VACANŢĂ

Studiile ştiinţifice au dovedit de mult: cu puţine excepţii, oamenii se întorc din concediu mai tembeli decât la plecare. După cum s-a demonstrat, cine petrece trei săptămâni de concediu şi omite să-şi menţină treze facultăţile spirituale va constata la întoarcere o scădere cu circa trei la sută a coeficientului său de inteligenţă. Şi cât de rău stau lucrurile cu ceea ce a mai rămas din jetset, în condiţiile în care se pleacă de vreo zece ori pe an în concedii dăunătoare pentru facultăţile intelectuale. Cu alte

cuvinte, la capătul sezonului clasic – primăvara la Capri, vara la Porto Cervo, toamna în Marbella, iama la Engadin – rezultă o pierdere de până la treizeci la sută din coeficientul de inteligenţă.

Ispita neruşinată exercitată de călătoriile în ţări îndepărtate – viaţa dulce la malul mării, croazierele şi hotelurile de lux, băuturile exotice la marginea ***swimming pool***-ului şi alte asemenea clişee – reprezintă în mare măsură rezultatul imaginii amăgitoare puse în circulaţie de fabrica de visuri, potrivit căreia călătoriile ar fi în sine un ideal mult râvnit sau încântător.

Turismul a fost ridiculizat încă de la apariţia noţiunii – în 1810 termenul a fost inclus pentru prima oară într-un dicţionar. Nici treizeci de ani mai târziu, Fontane se plângea: „Voiajul în masă face parte din ciudăţeniile vremurilor noastre. Pe timpuri, călătoreau privilegiaţii, astăzi călătoreşte oricine., / Cât despre povestea cu „vremurile bune de odinioară/ – vorbe goale! Alergatul agitat, încoace şi încolo, era doar pentru curieri, pelerini, răufăcători, constructori de drumuri şi negustori. Fără nicio plăcere, iar cuvântul de ordine era întotdeauna: primejdie! înaintea unei călătorii mai lungi, se făcea slujbă, iar cine îşi lua rămas-bun nu trăgea nădejde să se întoarcă prea curând. Plecarea într-o călătorie fără niciun motiv serios, adică doar de dragul fâţâitului, era considerată o absurditate până la începutul epocii moderne, la mijlocul secolului al XIX-lea.

Călătoria de amorul artei a fost o descoperire a vreunui al treilea sau al cincilea vlăstar fără ocupaţie, din cine ştie ce familie engleză bogată. Burghezii i-au văzut pe aventurierii aristocraţi în pantaloni până la genunchi căţărându-se până în creierul munţilor şi bântuind te miri ce mine, cu manuale deschise în mână, şi au găsit de cuviinţă să-i imite. Ceea ce numim astăzi turism este o dezvoltare firească a globe-trottingului snobilor englezi – aparent monden, de când se ştie, dar în realitate un

fenomen grotesc.

Tentativa de a imita cu tot dinadinsul experienţele exotice ale unor domni din alte vremuri rămâne numai o rătăcire.

În Kenya, spre exemplu, în inima pădurii tropicale, plasate pitoresc pe malul unui lac populat cu hipopotami, se găseşte Finch Hutton Lodge, reconstituirea unei tabere de vânătoare de felul celor pe care le ridica în zonă Denys Finch Hutton, supersnobul englez. Covoare persane, Bordeaux din carafe de cristal, mese de mahon, toate în cort. În filmul lui Sydney Pollack, ***Out of Africa,*** Finch Hutton – interpretat de Robert Redford – apare ca un ***charmeur*** spiritual, dar bietul de el era în realitate doar un excentric efeminat, care trebuie să se fi purtat în Kenya la fel cum ni-l putem închipui pe Rudolph Moshammer într-un concediu african, în acel/zn ***de siècle*** al colonialismului englez, sute de reprezentanţi ai speciei „gentleman excentric" au năvălit în ţările îndepărtate, ca un semn sigur care prevestea că Imperiul Britanic îşi trăise cele mai bune zile ale sale.

Între timp, divertismentul extravagant al snobilor englezi răsfăţaţi şi plictisiţi s-a transformat într-o industrie de masă, care angrenează anual zece miliarde de turişti din întreaga lume. îşi petrec concediile la mare, în hoteluri uriaşe, şi „îşi lasă toate grijile în urmă", fără să scape de efectul ameţitor, sau execută neobosite tururi de oraş, gonind de la o atracţie la alta, se caţără în toate turnurile, nu le scapă nicio primărie – până la epuizare. Dintre toate tentaţiile pentru care cetăţeanul central-european cu stare este dispus să cheltuiască o mulţime de bani, concediile rezervă cele mai mari probleme.

Cu totul iraţionale sunt şi risipirea bruscă şi nesăbuită a banilor economisiţi peste an („în definitiv, suntem în concediu!") şi supărarea că destinderea mult dorită nu se petrece cu aceeaşi viteză cu care se goleşte portmoneul. Sindromul banilor de jucărie – care îi afecta

cu regularitate pe germanii care vizitau Austria, Italia, Grecia sau Spania – s-a mai domolit puţin, slavă Domnului, după introducerea monedei euro, dar în continuare printre principalele atracţii ale oricărui concediu se numără diversele capcane turistice în care se lasă atraşi, pe care le înghit cu aceeaşi indiferenţă ca pe băuturile dulci şi aromate şi pe vinurile scămoase, de care acasă nu s-ar atinge niciodată, în schimb se bucură de „luxul” de a locui la hotel.

Idealizarea hotelului ca oază a mondenităţii se numără tot printre invenţiile industriei de agrement. Hotelurile citadine au fost din vremuri istorice locuri pentru cazarea de necesitate pentru cei care nu cunosc pe nimeni în zonă. Şi iată-ne ajunşi din nou în aceeaşi situaţie. Hotelurile de lux au avut, eventual, o scurtă perioadă de mondenitate între apariţia lor, prin 1910, şi începutul Primului Război Mondial, adică patru ani. În acel moment erau considerate, la fel ca pacheboturile, o noutate senzaţională, fiind în centrul atenţiei celor mai înalte straturi ale societăţii. După Marele Război, cultura hotelieră a înflorit din nou, de la mijlocul anilor douăzeci până la criza economică mondială din 1929, după care epoca marilor hoteluri de lux a apus definitiv. Lanţurile hoteliere care operează la nivel global au omogenizat complet confortul. O cameră scumpă de hotel de la Wolfsburg arată identic cu cea din Kuala Lumpur sau Vancouver, dar, cu toate că potrivit catalogului se încadrează în categoria „Superior-Deluxe”, este la fel de nespaţioasă ca o încăpere cu pat dublu de la Pension Garni din Gummersbach. Cu televizorul minuscul plasat pe minibarul în care se află suc de mere, de portocale, bere Becks, apă minerală şi alune sărate. Ferestrele nu se pot deschide, în schimb există instalaţie zgomotoasă de climatizare. Şi, cu excepţia ţărilor arabe, pe televizor se află un pliant cu indicaţii despre canalul TV-pomo al hotelului.

Doar hotelurile de vacanţă sunt mai rele decât cele din oraşe. Şi iadul ar putea să arate la fel: o ***piazza*** artificială în „stil de sat italian” (deşi, stai puţin, nu ne aflăm la Sharm El-Sheikh?), în jurul căreia există, ca din întâmplare, câteva magazine deschise non-stop şi şapte restaurante ***all inclusive.*** Copiii sunt ţinuţi sistematic departe de părinţi pe toată durata sejurului, prin kids-clubs şi excursii. Întregul complex este conceput de aşa manieră, încât oaspetelui să i se pară cu totul neatrăgător să iasă din împrejmuire – cu excepţia excursiilor organizate – unde hotelierii au avut ambiţia să creeze o versiune idealizată a realităţii.

Croazierele reuşesc să izoleze cel mai bine de dezordinea lumii reale şi sunt o versiune pură a concediului într-un club de vacanţă. Odată am făcut şi eu o călătorie, nu de plăcere, ci din motive exclusiv jurnalistice, pe una dintre cele mai mari nave de croazieră care încă nu s-a ciocnit cu un aisberg, ***Coral Princess***. În jur de 120.000 tdw. Tonele deadweight reprezintă măsura esenţială a oricărei nave, după care se calculează cantitatea de deserturi care pot fi transportate la bord.

Croazierele sunt ideale pentru amatorii de viaţă pe mare, care pot participa de dimineaţa până seara la toate activităţile tradiţionale de bord, şi anume micul dejun, prânzul, cafeaua cu prăjitură, cina şi supeul. Cele vreo douăzeci de minute dintre mese pot fi petrecute, fără probleme, cu gustările oferite non-stop la bufetul din Bord

Bistro, unde, potrivit estimărilor, sunt servite două treimi din rezervele mondiale de calorii. Cu adevărat înspăimântător este că nu te înduri să ratezi niciun meniu, totul fiind inclus în preţul biletului.

Când în sfârşit cântăreşti cât un automobil de mic-litraj, nava poposeşte într-un port, unde nu rămâne mai mult de trei sau patru ore, taxele de acostare sunt enorme şi orice minut în plus pune în pericol profitul calculat al companiei. Pe chei aşteaptă autocare, în care turiştii sunt

înghesuiţi rapid şi duşi să viziteze atelierele „tipice” ale băştinaşilor, unde pot cumpăra sculpturi în lemn care, bizar, arată la fel, indiferent că te afli în Jamaica sau la Taormina, fiind probabil fabricate cu toatele în Hong Kong sau Taiwan. Majoritatea navelor mari sunt prevăzute şi cu teren de minigolf, ***swimming pool*** şi sală de fitness, care rămân neutilizate, deoarece Bord Shop-ul este deschis zi şi noapte. Magazinul oferă scutire de taxe vamale, cu alte cuvinte se pot cumpăra obiecte de care nimeni nu are nevoie, puţin mai scumpe decât la magazinul din colţ, fiind însă puse în pungă de plastic Duty Free. Dacă pasagerii de pe asemenea nave de croazieră nu se află în Bord Shop şi nici în Bord Bistro, atunci cu siguranţă s-au orientat spre puntea principală, unde încearcă să obţină cât mai repede o replică a tenului lui Michel Friedman. Croazierele rămân preferatele pensionarilor, în primul rând fiind probabil singurii care se pot recupera în linişte, acasă la ei, după o asemenea călătorie.

Pentru cine pune şi mai puţin preţ pe destindere sunt recomandate excursiile cu avionul. Călătoria debutează cu deşteptarea de la ora patru, ca să ajungi la aeroport la vreme, căci, potrivit celei mai importante prevederi a traficului aerian european, pasagerii trebuie să se înşire la coadă cu cel puţin o oră înainte de deschiderea ghişeului de check-in, pentru ca apoi să mai piardă încă vreo două ore prin aeroport, nu care cumva să rateze ofertele din magazine. Când în sfârşit ai reuşit să te instalezi în avion, pe locul 84 G – vecin cu Miss Piggie în stânga şi Jabba the Hutt în dreapta, care îţi ocupă nu numai braţul, ci şi jumătate din fotoliu – îţi este adusă la cunoştinţă principala ambiţie a personalului de bord: nu care cumva să modifici unghiul spătarului.

Regula, potrivit căreia spătarul trebuie să rămână la verticală în momentul decolării şi al aterizării, rămâne în vigoare întreaga călătorie, ca o pură şicană, cei trei milimetri de libertate câştigaţi prin abaterea de la

verticală nereprezentând un risc, nici dacă ar fi ca avionul să intre în vreo zonă de turbulenţă. Cred că stewardesele ar prefera să renunţe la o parte din salariu, decât la plăcerea de a sâcâi pasagerii.

Mai nou, asemenea zboruri se pot comod rezerva prin Internet, de acasă, dând naştere unei noi categorii de globe-trotteri. Asupra Fisei, Pragăi sau Barcelonei se abat acum hoarde cherchelite de turişti de weekend din Manchester ori London-Stansted. Pentru petrecăreţii britanici este mult mai convenabil să zboare sâmbătă ca să-şi facă plinul la Praga, decât în pubul din vecini. Şi apoi se împleticesc prin Piaţa Wenceslas sau se atârnă peste Podul lui Carol, nu tocmai satisfăcuţi de berea Pilsen cehească. Se întâmplă în fiecare an ca turişti britanici să-şi găsească sfârşitul prin ţările meridionale din cauza exceselor bahice combinate cu arşiţa. Iar scandalurile în masă sunt la ordinea zilei. Doar pe coasta spaniolă a Mediteranei sunt arestaţi în fiecare an câte şase sute de britanici care tulbură liniştea publică, sub influenţa alcoolului. În Grecia s-a stârnit un scandal enorm în vara anului 2003 când, pe faleza cu terase de pe insula Corfu, o englezoaică a făcut sex oral, în plină stradă, desigur tot cu un englez, în urletele frenetice ale unor sute de beţivani.

O vreme, în anii şaptezeci sau optzeci, a ***îi frequent flyer*** contribuia la prestigiul social. îmi aduc aminte cu plăcere de un prieten răposat al familiei, Bobsi, care uneori scotea câte un teanc de bilete de zbor din buzunarul de la piept, gemând şi suspinând că a doua zi trebuie să zboare la La Paz, cu escală la México City, iar după alte trei zile e obligatoriu să ajungă la Bogotá, de unde se întoarce abia după două săptămâni, când însă trebuie să o pornească spre Paris. Astăzi ar fi fost ridicol. Globe-trotterii se aleg cel mult cu un semn de compasiune de la cei din jur, care consideră călătoritul excesiv o bătaie de cap inutilă. Şi rareori îşi plătesc zborul din buzunar, deoarece adună atâţia kilometri pe spezele firmelor lor,

încât îşi permit tot restul vieţii să zboare gratis în beneficiu personal. Şi pot fi văzuţi agitându-se pe lângă ghişee, urlând la telefonul mobil: „Comunică tuturor că nu ajung la ***meeting!”***

În acest context, este regretabilă, din punct de vedere antropologic, dispariţia speciei de călători de pe zborurile Concorde. Făcea toţi banii să poţi urmări la London-Heathrow, printr-un geam gros, cum stewardese fermecătoare îi conduceau pe Kate Moss şi pe şaptesprezece domni în costume de culoare închisă, cu priviri sumbre, la zborul de trei ore şi jumătate spre New York. Şi cum se întorceau cu toţii în sala de aşteptare după o jumătate de oră, aprinşi de mânie, în urma unei „defecţiuni tehnice”.

Oricum, trebuie să ne ferim din calea amatorilor de zboruri low-cost la fel de atent ca de genul ***frequent flyerl*** Asta justifică de ce pe trei dintre cele mai importante pieţe turistice ale lumii – America de Nord, Germania şi Japonia – abstinenţa de la zbor a ajuns un simbol al statutului. Cine ţine la numele său evită să fie considerat un muflon turistic, care visează la escapade în „EI Ei” sau „Nuu York” sau la „plaje de vis din Bali”. Lumea a început să înţeleagă, treptat, că fericirea nu se poate cumpăra odată cu voucherul LUI. Astfel, cei fără mulţi bani îi vor imita curând pe cei cu mulţi bani, preferând, blazaţi, să dispreţuiască turismul. Fenomen numit ***trickle-down-effect.***

Singura formă suportabilă de călătorie rămâne sejurul de lungă durată. După cum a spus marele filosof Nicolás Gómez Dâvila: „Numai omul inteligent şi prostul apreciază viaţa sedentară. Mediocrii sunt neliniştiţi şi avizi de călătorii”. Dar cine petrece câteva săptămâni sau chiar luni într-o ţară străină – acumulând experienţă, muncind sau studiind ori, pur şi simplu, vizitându-şi prietenii – nu călătoreşte în sensul agitat, modern. Un gen de voiaj considerat pe vremuri un semn de distincţie, practicat

chiar şi de împăraţi şi de regi când se mutau de la o reşedinţă la alta. Iar prinţii erau trimişi la curţi străine, pentru a cunoaşte mersul lumii ***(le monde)*** şi a căpăta deprinderi „mondene”.

Versiunea modernă a acestui „periplu cavaleresc” se cheamă ***gap year***, numai bună pentru absolvenţii de şcoală, sau anul sabatic, răgazul pe care şi-l acordă studenţii ori angajaţii: pleacă o jumătate de an undeva în Asia ori în Africa şi află cu mult mai multe despre cultura locului decât într-un concediu banal. Pentru a te apropia de o cultură, nu este suficient să o vizitezi, pentru a o cunoaşte cu adevărat trebuie, pe cât posibil, să i te integrezi.

Sejururile de lungă durată în străinătate sunt recomandabile celor în curs de pauperizare, ţinând seama şi de cheltuielile curente extrem de ridicate pe care trebuie să le suporte un vest-european, chiar şi cumpătat, în vreme ce, plecând pentru mai mult timp, se poate câştiga ceva şi din închirierea locuinţei. O lună de extravaganţă la Istanbul sau Cairo costă, în orice caz, mai puţin decât o săptămână de economie la München. Dacă vechile ţinte, ca Parisul, au devenit între timp prea scumpe, au apărut, în schimb, noi oraşe pe harta boemului: Tallinn, vechiul Reval, spre exemplu, oraş medieval păstrat în cele mai bune condiţii, aşa cum nu mai există în toată Germania. Sau Sofia. Unde se ajunge foarte uşor, cu trenul, dacă biletele sunt rezervate din timp. Cu Intercity până la Belgrad, unde se schimbă şi se ajunge după vreo douăzeci şi patru de ore de călătorie aventuroasă pe calea ferată într-un oraş guvernat nu de mult de fostul ţar, unde se pot vizita cele mai vechi biserici europene, dar şi moschei şi pieţe orientale, unde metroul are ferestre cu perdele şi cafeaua are cel mai bun gust din lume.

Până în anii şaizeci şi şaptezeci, existau în fiecare oraş european sute de doamne în vârstă care închiriau

camere în casele lor prea mari sau ţineau pensiuni. Dacă dăm crezare relatărilor literare, asemenea locuri trebuie să fi fost adesea sinistre şi sordide, în schimb ofereau un adăpost ieftin hoinarilor, dar şi firilor artistice şi studenţilor. Astăzi, se pot închiria apartamente mici în majoritatea oraşelor, pentru câteva săptămâni sau chiar luni, mult mai convenabil decât o pensiune modestă. În plus, ţinând seama că nici doamnele în vârstă nu mai sunt, ca să servească micul dejun, există şi avantajul de a cunoaşte nemijlocit viaţa oraşului străin, pentru simplul motiv că trebuie să-ţi faci cumpărăturile de la piaţă sau din magazine, care nu vor mai fi privite cu ochi de turist, ci de localnic.

Asemenea voiaje contribuie prin urmare din plin la îmbogăţirea vieţii, dar nu se pot face de patru sau de cinci ori pe an. Şi poate mai important decât orice loc nou rămâne să treci prin lume cu ochii deschişi, şi nu în manieră turistică şi superficială. De aceea nici nu există suficiente cuvinte de laudă pentru statul acasă în comparaţie cu „plecatul în concediuz/. O vacanţă petrecută acasă te scuteşte de vizitarea obiectivelor locale. Încă nu s-a văzut locuitor al Fisei urcat în tumul înclinat, ori al Parisului căţărat în Tour Eiffel. Dar ca turist devii necruţător cu tine însuţi, probabil pentru a nu-ţi trezi la viaţă subconştientul convins cât de lipsit de sens este concediul, amăgindu-l cu puţin ***sightseeing.***

Poţi fi fericit câtă vreme ai propriile tale visuri şi nu tânjeşti la cele strecurate de industria de loazir. Nu e cazul să mergem atât de departe ca Jean Floressas Des Esseintes, eroul din romanul ***À Rebours*** al lui Huysmans, dar câte ceva putem învăţa şi de la el. Des Esseintes, urmaşul hipersensibil al unei străvechi stirpe nobiliare franceze, trăia retras şi respingea cu totul călătoriile, având totul în casa sa din afara Parisului. Dar într-o bună zi, după o lectură din Dickens, a început să viseze la un voiaj. Şi-ar fi dorit să ajungă în Anglia. Prin urmare şi-a

rugat servitorul înmărmurit să-i pregătească bagajul, asigurându-l că se va întoarce peste un an, ori peste câteva luni, ori în doar câteva săptămâni, nu putea fi deloc sigur.

Apoi a plecat cu trenul la Paris şi, odată ajuns, s-a îndreptat spre rue de Rivoli, ca să-şi cumpere un ghid Baedeker al Londrei. Ploaia torenţială i-a stârnit premoniţii şi, înainte de a-şi continua călătoria, Des Esseintes s-a grăbit să intre într-un bar şi să bea două pahare de vin englezesc de porto, după care s-a oprit într-un restaurant englezesc, unde a comandat şi ***ale,*** înconjurat de englezi. După atâta mâncare, mirosuri, zgomote, vin şi bere, Des Esseintes s-a moleşit şi a pierdut trenul de Dieppe, unde ar fi trebuit să se îmbarce. Fericit peste poate că scăpase de o călătorie epuizantă, trecând totuşi prin atâtea experienţe, s-a întors acasă tot cu trenul, fără nici cel mai mic regret. Graţie imaginaţiei sale, se afla de mult în Anglia, înfruntând ploaia, ceaţa şi aglomeraţia oraşului: „La ce bun să risc pierderea unor impresii atât de profunde printr-o dislocare lipsită de dibăcie?” Şi, după câteva ore de la plecare, iată-l din nou înaintea servitorului său uimit, cu toate cuierele, pachetele, genţile şi bastoanele, cu osteneala călătorului întors în sfârşit acasă, după o lungă şi aventuroasă călătorie.

Asemenea lui Des Esseintes procedează, evident, tot mai mulţi italieni, din păcate doar din falsă pudoare. În Italia există un fenomen altfel necunoscut în restul Europei: simulatori de concediu. Se pune în funcţiune repondeurul, florile din casă se lasă în seama vecinilor, frigiderul se umple-ochi, copiii se potolesc cu filme la video, şi nimeni nu mai iese două săptămâni din casă. Din câte se pare, anual circa trei milioane de italieni îşi mimează concediul, ruşinaţi că nu au suficienţi bani să plece cu adevărat într-o călătorie. Le puteţi transmite, vă rog, că, renunţând la concediu, constituie de fapt o avangardă?

HAINELE CELE VECHI ALE ÎMPĂRATULUI

„Ducele de Devonshire este modelul meu: manşetele şi gulerele sale sunt atât de uzate, încât s-ar zice că îi dă mai întâi grădinarului hainele sale şi le ia la purtare abia după un an. Asta arată ce înseamnă adevăratul stil!”

LADY RENDLESHAM (1973, într-un interviu publicat de ***Times***)

NOUVEAU PAUVRE CHIC

Va fi un capitol scurt, deoarece prea multe vorbe irosite despre toalete pot da mai rău decât toaletele prost alese. Când eşti prea preocupat de hainele tale, cel puţin ca bărbat, rămas pe dinafară – pentru mai tinerii noştri cititori: ***un cool.*** Când laşi să se vadă limpede câte ture ai tras între oglindă şi şifonier pierzi orice urmă de nonşalanţă. NU haina îl face pe om. Poţi purta costumul perfect, cămaşa bine asortată, cravata de mătase şi pantofii cei mai scumpi – dacă nu te simţi în apele tale vei arăta tot ca Dalai Lama în bermude. Eleganţa înseamnă în primul rând cum porţi şi apoi ce porţi. De aceea nici nu există reguli ferme, universal valabile.

Spre exemplu, un prieten al meu, atunci când se simte cu adevărat jalnic, recurge la unica terapie care îl salvează: se pune la patru ace. Vara, când termometrul urcă la 32° C la umbră, apăsat de contul său fără acoperire şi de o mahmureală difuză, când toată lumea preferă pantalonii scurţi şi tricoul, vestimentaţia sa ideală pentru oraş înseamnă un costum uşor, de culoare deschisă, şi cravată. Într-o asemenea zi numai aşa e în stare să-şi ridice moralul. Cu cât se face mai cald şi cu cât pare să se topească pe picioare, cu atât îşi găseşte o bază mai solidă în cravată. Un alt prieten trebuie să poarte zilnic costum, la birou, şi arată mereu de parcă ar fi travestit; îşi recapătă eleganţa în weekend, când umblă în pulover şi jeanşi.

Cea mai importantă regulă sună astfel: poartă-ţi hainele şi nu le lăsa să te poarte ele pe tine. Numai cine îşi

preţuieşte garderoba cu măsură sănătoasă poate să arate elegant. De aceea şi este preferabil, în cele mai multe cazuri, să fii mai degrabă ***underdressed,*** decât ***overdressed.*** Există şi oameni care doresc să transmită mesaje inoportune prin vestimentaţia lor: Uite, sunt tânăr! Sau: Uite, port doar mărci scumpe! Sau, dimpotrivă: Uite, nu dau o para pe hainele mele! Dar secretul stă tocmai în hainele care nu atrag atenţia.

Neglijenţa vestimentară premeditată nu are nici ea nimic de-a face cu siguranţa stilistică. Tot ceea ce transmite senzaţia de forţat – fie că e vorba de o forţare neglijentă sau de o forţare înzorzonată – stă în calea adevăratei eleganţe, care trebuie mereu să pară spontană. Cine lasă impresia că vine direct de la croitor nici nu merită să fie luat în seamă, trădându-şi efortul de a se împopoţona.

Cel puţin la fel de lipsit de stil este şi pseudodandy-ul, care pune preţ pe o înfăţişare neglijent-elegantă; speranţele sale ca strădania să-i fie remarcată sunt prea ostentative. Cunosc un director de galerie de la Berlin care se zbate din răsputeri să arate ca un aristocrat de ţară englez scăpătat. Jachetele sale, evident prea noi ca să fie tocite, au mânecile peticite cu piele. I s-ar mai potrivi un Land Rover, puţin stropit cu noroi, să lase senzaţia că tocmai s-a întors de la domeniu.

În treacăt fie spus, ca bărbat, după o anumită vârstă, trebuie să ai o garderobă completă, în care să nu mai înlocuieşti decât piesele care categoric nu mai pot fi purtate fără să atragi atenţia celor din jur. Rudolf Scharping este unul dintre cei care nu au respectat acest precept şi s-a îmbrăcat, din cap şi până în picioare, cu cele mai noi şi scumpe produse de la Moritz Hunzinger. Şi a fost atât de ridicol, încât nu mă îndoiesc că a constituit adevăratul motiv al demisiei sale din funcţia de ministru al apărării.

În cazul doamnelor, lucrurile stau, desigur, puţin

diferit. Werner Sombart a mers atât de departe, încât, din cauza pretinsei înclinaţii spre risipă a femeilor, le-a făcut răspunzătoare de apariţia capitalismului. Dacă nu s-ar fi stârnit obsesia pentru dulciuri a femeilor din secolele al XV-lea şi al XVI-lea, afirmă Sombart, comerţul mondial cu zahăr, cacao, cafea şi ceai nu ar fi atins niciodată dimensiunile cunoscute. Schimburile mondiale cu aceste mărfuri de lux şi producerea lor în colonii au jucat un rol esenţial în dezvoltarea capitalismului. Spiritul modern, potrivit lui Sombart, s-a născut din spiritul risipei, iar acest spirit ar fi parte a elementului „feminin" din istoria lumii.

Când contemplu dulapul de pantofi al soţiei mele, punctul de vedere al lui Sombart pare cât se poate de plauzibil. Deşi am constatat până şi la ea unele semne de oboseală. De curând a rostit „Am suficienţi pantofi", ceea ce se încadrează perfect în trend, dacă este să ne uităm la cifrele înregistrate de comerţul cu amănuntul. Şi majoritatea prietenelor ei au depăşit faza de cumpărare-şi-îngropare-în-şifonier a hainelor, deoarece shoppingul a devenit o ergoterapie prea scumpă. Interesant de remarcat, asta nu înseamnă că vreuna dintre ele ar fi mai prost îmbrăcată decât pe vremea când cheltuiau grămezi de bani pe haine de marcă.

Femeile cărora hainele frumoase le fac mare bucurie dispun de strategii diverse pentru a se îmbrăca în continuare în aşa fel încât să nu se observe că fac economie, atunci când resursele lor sunt în scădere. Madame Errazuriz, spre exemplu, a exercitat cea mai mare influenţă asupra designerului Christian Dior, fiind considerată cândva autoritatea supremă a modei pariziene, ea fiind însă extrem de săracă. Se pare că venise la Paris de la Constantinopol, ca refugiată, şi avea o locuinţă minusculă, dar foarte elegantă, pe avenue Victor Hugo. Refuza să accepte vreo centimă de la Dior, trăia de pe urma articolelor publicate ocazional în revistele de modă şi, o dată pe an, îşi rezerva dreptul de a-şi alege o rochie

haute couture a Casei Dior, pe care apoi o purta, douăsprezece luni, la toate evenimentele din înalta societate la care se considera obligată să participe. Madame Errazuriz se ghida după principiul: cine nu are mulţi bani trebuie să pună preţ pe calitate şi nu pe haine banale, care se strică repede. Probabil că îşi permitea totuşi să susţină asemenea principii graţie amiciţiei ei cu Dior.

Sora mea Maya, în schimb, transformă cumpărăturile de la Zara, H & M sau Top Shop într-un adevărat sport, reuşind să arate ca şi cum s-ar îmbrăca la Joseph sau Gucci. Trucul este unul singur, spune ea: totul trebuie să fie ieftin, cu excepţia unei singure piese, pe care o poţi găsi la ofertă sau la second hand. Soţia mea şi-a cumpărat unul dintre cele mai frumoase obiecte de îmbrăcăminte, un pardesiu de mătase japoneză, care îi vine perfect, indiferent dacă mergem la o nuntă sau la un ***cocktail party,*** dintr-un butic second-hand din München, cu treizeci de euro. Pe lângă asemenea magazine, a mai apărut încă o sursă de toalete pentru doamnele cu buget diminuat, dar bun-gust neatins: hand-me-down-urile. Am remarcat cum între prietenele soţiei mele s-a dezvoltat o reţea ingenioasă de schimb şi cadouri cu obiecte de îmbrăcăminte: pentru a evita să-şi facă apariţia în aceleaşi toalete, le schimbă între ele. Ultimul răcnet în materie sunt ***upperwear parties***, acţiuni private de lichidare a stocurilor, la care tinerele doamne plictisite de garderobele lor înţesate şi dornice să facă rost de ceva lichidităţi îşi invită amicele.

În anii de boom economic, până şi cele mai rafinate doamne s-au lăsat uneori molipsite de dementa produselor de marcă. Dar recesiunea a contribuit ca ***le style simple*** să fie repus în drepturi. Cine mai are nevoie astăzi să cheltuiască mult ca să arate bine se alege, în cel mai bun caz, cu un zâmbet condescendent. Dar şi mai jenant este să scrii despre haine, într-o carte, mai mult de cinci pagini.

CONSTIPAŢIA CULTURALĂ

„Art? Dacă nu mă înşel, e un nume de bărbat?”

ANDY WARHOL

PLEDOARIE PENTRU PURIFICAREA MEDIATICĂ

S-ar zice că a existat o vreme când mergeam la muzeu şi fără să fie nevoie de cine ştie ce agitaţie mediatică. În vara lui 2004, în faţa Galeriei Naţionale de la Berlin s-a desfăşurat un spectacol grotesc: oamenii au stat la coadă ore în şir, până târziu în noapte, ca să poată vedea expoziţia. Museum of Modern Art (MoMA) din New York a trebuit să-şi transfere o parte din colecţie, din cauza lucrărilor de renovare, iar Muzeele de Stat din Berlin reuşiseră să-i convingă pe newyorkezi să le împrumute lucrările, în perioada şantierului. Prezenţa MoMA s-a dovedit atât de profesionist lansată pe piaţă, încât, înainte de a fi returnate, operele au fost admirate de aproape un milion şi jumătate de vizitatori. Mocheta din spaţiile de expoziţie a trebuit înlocuită, o nimica toată, având în vedere cele şase milioane şi jumătate de euro intraţi în casa Galeriei Naţionale (şi în primul rând în „Gift-Shops”). Mediile au prezentat zilnic ştiri despre cozile imense din faţa muzeului, ceea ce a atras permanent mulţimi tot mai mari. Organizatorii expoziţiei au fost, fără doar şi poate, mândri să poată demonstra că şi arta modernă şi „dificilă” poate fi pe gustul unui public larg, cu condiţia unui ambalaj potrivit.

Arta a devenit un produs prelucrat şi pus pe piaţă cam ca muşchiul de porc ori iaurtul cu fructe. Marc Spiegler, unul dintre cei mai importanţi jurnalişti de cultură ai Elveţiei, susţine că piaţa artistică este dominată de aceleaşi legi ca industria populară de entertainment: „Pe scena de astăzi, personalitatea şi înfăţişarea artistului joacă un rol din ce în ce mai important. Până şi în cazul foiletoanelor, atenţia s-a mutat de la comentariile asupra subiectului direct la ***homes tory*** – care ne dezvăluie în ce mansarde locuiesc artiştii, cum arată atelierele lor ***cool*** în

care creează, ce designer! îşi aleg şi secretele vieţii lor sentimentale (de preferat scandaloase). Dar şi artistul, ale cărui eforturi sunt total diferite de ale unui popstar, este automat plasat pe o treaptă inferioară".

Cum să te sustragi agitaţiei mediatice? Cine mai poate hotărî, de capul lui, ce tablouri să vadă, ce muzică să asculte, ce cărţi să citească, ce teme să-l preocupe? Câte „evenimente" culturale ne interesează cu adevărat şi câte înghiţim doar ca să ne putem „spune părerea" despre ele? Trebuie neapărat să fi văzut toate filmele lui Michael Moore? Trebuie neapărat să citeşti Nietzsche în „Anul Nietzsche"? Sau, altfel spus, va mai fi Mozart de suportat după 2006, „Anul Mozart"? Consumul cultural a început să semene cu zapatul, cu diferenţa că în cazul telecomenzii nu îţi stă nimeni în coaste să îţi spună pe ce buton să apeşi.

Astăzi se recuperează şi în artele plastice ceea ce în industria muzicală era de mult posibil. Se estimează că există 8 743 de înregistrări ale ***Celor patru anotimpuri*** de Vivaldi, iar în fiecare oraş mai răsărit de două ori pe an au loc reprezentaţii ***Carmina Bur ana*** cu două mii de interpreţi şi cincisprezece mii de spectatori consumatori de cârnaţi. Şi dacă nu ştii să pui stavilă spiritului de turmă, te trezeşti cu găuri adânci în bugetul familiei. În schimbul plăcerii îndoielnice oferite de un concert Rolling Stones – unde vezi în sectorul VIP cum Klaus Wowereit şi partenerul său de viaţă Jörn se îmbrăţişează la ***Angie***, şi cum Sabine Christiansen îşi agită exuberant bricheta Dunhill – trebuie să te lipseşti de 70 de euro. Cine vrea cu tot dinadinsul să ţină pasul cu gustul maselor nu trebuie să-i scape pe André Rieu (67, 65 euro), Rod Stewart (64 până la 72 euro) şi Cei Trei Tenori (50, 70 până la 142, 70 euro); paradoxal, mai ieftină este „Noaptea celor Trei Tenori", la Saarbrücken costă doar 34, 50 până la 54, 30 euro, iar ***Rondo Veneziano*** numai 31, 59 până la 41, 37 euro, în Teningen. Paleta culturală este atât de mare, iar

lupta pentru un loc pe piaţă atât de dură, încât toţi ofertanţii – agenţii de concerte, posturi de radio şi televiziune, companii de discuri, reviste, organizatori de „evenimente”, scene în aer liber, gastronomi-animatori, directori de circ, intendenţi de operă, teatre independente, de cameră, de studio, orăşeneşti şi de stat sau firme de distribuire a filmelor – trebuie să recurgă, inevitabil, la reţete de succes identice, pentru a atrage atenţia asupra lor.

Dar această subminare comercială îi afectează şi pe artişti, care par din ce în ce mai scârbiţi. Damien Hirst, spre exemplu, pe care l-am intervievat acum câţiva ani, în perioada culminantă a agitaţiei mediatice, despre „şocanta” artă britpop, nu a mai suportat presiunea şi a întors spatele industriei culturale.

Când l-am întâlnit, la Londra tocmai se desfăşurase expoziţia ***Sensation***, în centrul căreia se aflase celebra lui instalaţie ***A Thousand Years:*** o vitrină din sticlă uriaşă, împărţită în două secţiuni, legate între ele printr-o mică fereastră, în care bâzâiau mii de muşte. Într-o jumătate a vitrinei se găsea un vas cu zahăr, iar în cealaltă, un cap de vacă sângerând, intrat în putrefacţie. Încântate de ofertă, muştele zburau febril între cele două atracţii, rodeau aici, lingeau dincolo. Tentativa poznaşă a lui Hirst de a fi ***shocking*** extazia industria artistică. Vizitatorii expoziţiei rămâneau cu priviri fermecate înaintea vitrinei şi ascultau explicaţiile şoptite în ureche prin audioguide, în vreme ce gazetele polemizau prin eseuri savante, dacă opera de artă reprezintă o mărturie despre comportamentul cetăţeanului-consumator modern sau mai degrabă o variaţiune pe cea mai veche temă a artei – moartea.

Toate astea l-au deprimat profund pe Damien Hirst. Cu doar doi ani mai devreme, una dintre lucrările sale nici nu primise permisiunea de a trece prin vama americană, atunci când fusese împrumutată pentru a fi expusă. Se numea ***Dead Couple Fucking Twice*** şi era alcătuită din

cadavrul unui taur matur, care, acţionat printr-un motor hidraulic, se copula cu un cadavru de vacă. Acum, muzeele din întreaga lume solicitau capetele de porc alterate ale lui Hirst, băncile achiziţionau vitele sale tăiate cu ferăstrăul şi puse în formaldehidă, pentru a le expune pe etajele lor administrative, decorate de arhitecţi avangardişti, colecţionarii se băteau pe instalaţiile sale fotografice, cu victime ale accidentelor de circulaţie. Când l-am întâlnit, Hirst nu mai reuşea să-şi stăpânească frustrările provocate de situaţia în care se găsea.

M-a întâmpinat în atelierul său – un tip solid, ras în cap, mai degrabă din categoria mitocanului englez mediu, îmbibat în alcool, cu obrajii buhăiţi şi ochii roşii, cu care mă fixa cu o intensitate iritantă. Abia după ce ne-am aşezat, în sfârşit, am reuşit să-i pun cea dintâi întrebare, mormăind ceva de genul: „Faceţi artă sau antiartă?” Iar Hirst a sărit în picioare şi mi-a dat singurul răspuns corect: „Întrebarea este aşa de lipsită de orice speranţă, încât mai bine mergem la cârciumă să ne facem pulbere pe chestia asta!” Era abia începutul după-amiezii, adică dis-de-dimineaţă din punctul de vedere al unui boem nord-londonez. Primul rând de bere l-a dat Hirst, iar după cel de-al treilea m-a întrebat: „Cât ai băut tu cel mai mult, într-o noapte?” – „Am fost în marina germană, prin urmare…” – „Aha!”, m-a întrerupt el. „Îţi place sexul anal?” – „Nu prea”, i-am răspuns, încercând să readuc discuţia în ape mai liniştite, în vreme ce el a pescuit din buzunarul hainei sale o mică figurină din lemn, reprezentând un porc, şi i-a vârât-o sub nas bărbatului de la masa vecină, care îşi mânca în linişte cârnatul de Cumberland cu piure de cartofi, mărturisindu-i: „Porcul ăsta înseamnă nemaipomenit de mult pentru mine. Azi-noapte i-am rupt capul, cu dinţii. Vreţi să fie al dumneavoastră? Vi-l dăruiesc!” – „Nu, vă mulţumesc, sunteţi foarte amabil”, a spus domnul în vârstă, fără să aibă habar că tocmai refuzase un Hirst autentic.

După alte câteva beri, Hirst a început să se plângă de lumea artistică. Orice ar face ca să rupă cercul vicios, singurul rezultat pe care îl obţine este un nou val de extaz. Nu ştie încotro să o apuce. „Tablouri florale, oare?”, a mai suspinat el. La scurt timp după întâlnirea noastră de la Londra, a deschis un restaurant în Notting Hill, ai cărui pereţi i-a decorat cu vitrine pline cu recipiente medicinale, şi a botezat localul Pharmacy. Când a băgat de seamă că restaurantul său se transformase în atracţie turistică, l-a închis şi a inundat piaţa de obiecte de artă punând în vânzare întreaga instalaţie la Sotheby’s, sub titlul de „originale Hirst”. Iar curatorul său, Jay Joplin, a făcut criză de nervi, temându-se că preţul vitrinelor medicinale Hirst se va prăbuşi. Însă nici vorbă de aşa ceva, Hirst a încasat şaisprezece milioane de euro. Cu banii aceştia s-a retras în casa din Devonshire, s-a dedicat jocurilor video împreună cu copiii săi, şi nici nu mai vrea să audă de artă.

Problema cu care se lupta Hirst este tot atât de veche pe cât industria culturală. Dadaiştii au fost cei dintâi care şi-au dat seama că monstrul comercializării reprezintă chiar acea forţă capabilă să transforme orice artă, indiferent cât de critică, într-o decoraţiune complezentă. ***Pissoir***-ul lui Marcel Duchamp a fost o parodie la adresa întreprinderii muzeale şi a ajuns punctul de atracţie al oricărei expoziţii de artă modernă. O ultimă revoltă împotriva înglobării ei în industria culturală a fost un manifest făcut public, la iniţiativa lui Carl Laszlo, de cei rămaşi în mişcarea dadaistă, în 1958. „Alături de inocenţi”, se spune în text, „o cohortă de veşnic întârziaţi aleargă de la vernisaj la concert, savurând cu precauţie «arta modernă», ca pe un adjuvant împotriva indigestiei. Bravi funcţionari de stat îşi dau silinţa să frecventeze cluburile de film, fiinţe pedestre cu bună reputaţie îşi ornează locuinţele lipsite de gust cu mobilă în stil modernist… Abia puţini au băgat de seamă că nu se poate înlocui stilul de viaţă, viaţa însăşi, cu un singur basorelief al lui Arp; că o

scurtă bandă a lui Schwitters nu alungă pustiul casei; că o lucrare de Max Ernst nu reprezintă o banală decoraţiune de perete şi că o piesă de mobilier Mies van der Rohe, în mijlocul vechiturilor dintr-o casă refăcută în stil modernist, se luptă pentru o cauză pierdută din start, chiar dacă în jur există o bibliotecă întreagă cu literatură despre cultura construcţiei şi a locuirii”.

Mulţi artişti încă nu au abandonat tentativa de a împiedica establishmentul să devoreze arta ca pe un digestiv, ca pe un apetitiv la cina dintr-un restaurant de trei stele. Iar noi, obedienţi consumatori de cultură, credem cu adevărat că putem asezona, prin artă, viaţa noastră convenţională. Umplem rafturile cu integrala Wagner ori Mozart şi, dacă vrem să fim progresişti, Stockhausen sau Penderecki, agăţăm pe pereţi lucrări de Chagall, Picasso, Rothko sau Rauschenberg, cumpărăm de la gift-shops albume, cataloage sau reproduceri, în funcţie de moda momentului – creându-ne astfel un soi de culisă culturală care, avem convingerea, ne îmbogăţeşte viaţa.

Şi nici măcar nu putem fi siguri că un eveniment promovat cu surle şi trâmbiţe este sau nu o ţeapă. O mare expoziţie Vermeer nu trebuie ratată cu niciun preţ, chiar dacă este sponsorizată de Shell şi zilnic recomandată prin îndemnul „Nu rataţi!”. În concluzie, ar trebui să ajungem la o sănătoasă ignorare a canoanelor mediatice, păstrându-ne, într-o situaţie ideală, o urmă de imparţialitate. Şi să ne reglăm propriul consum cultural ţinând seama de ponderea funcţiei sale în „integrarea socială” – cu alte cuvinte, tot ceea ce înghiţim pentru a fi „aproape” – dar şi în satisfacerea adevăratei necesităţi.

Premierele spectacolelor de operă oferă cea mai potrivită oglindă a găunoşeniei consumului cultural. O minoritate absolută ţinteşte cu adevărat să vadă reprezentaţia, iar pentru toţi ceilalţi contează doar că sunt văzuţi la un eveniment care le conferă prestigiu, prin simpla lor participare. Iar instituţiile sunt nevoite să se

adapteze – deoarece publicul tradiţional renunţă, treptat, la spectacole – şi lansează producţii în stil ***happening,*** apte să işte controverse. Rezultatul: cei mai mulţi spectatori fac parte din categoria amatorilor de evenimente, pe care puţinii iubitori de operă le evită, nedorind să vadă un Figaro masturbându-se pe scenă.

Fenomenul este cât se poate de evident la Bayreuth: ziua de deschidere rămâne rezervată exclusiv celor care, se vede cât se poate de limpede, suportă cu greu lungile opere ale lui Wagner în fotoliile legendar de confortabile, în aşteptarea celor două pauze lungi, care le răsplătesc răbdarea. Atunci se înghesuie printr-un spaţiu îngust, sub privirile unei mulţimi de gură-cască şi fotografi de presă, pentru a ajunge la restaurantul festivalului, unde meniul este extrem de scump, dar şi mediocru. Cei mai mulţi nici nu sunt interesaţi de mâncare, ci aşteaptă doar să fie remarcaţi de Sabine Brauer, reportera de la ***Bunte,*** şi fotografiaţi alături de Frau Merkel sau de Thomas Gottschalk.

Indiferent cât de ridicoli sunt spectatorii de operă împopoţonaţi, gata să ia parte la premieră, categoric şi noi vom arăta la fel dacă nu vom respinge conştient tentaţia de a folosi cultura şi mediile de informare în masă ca să avem un cuvânt de spus, evidenţiindu-ne pe scara socială. Cheltuielile pentru consumul de cultură sunt, în cazul majorităţii, mai ales o investiţie în prestigiu. După ce am început să reduc sumele alocate mediilor de informare şi culturii, am constatat că puteam renunţa la foarte multe lucruri fără să fac economii la ce mă interesează cu adevărat. Spre exemplu, am trăit multă vreme cu ideea obsesivă că ar trebui să mă abonez la cât mai multe ziare şi reviste în toate limbile – mai mult sau mai puţin cunoscute de mine – ca să fiu la curent. În momentul culminant al patimii mele, în cutia noastră poştală erau înfundate zilnic nu mai puţin de cinci ziare. Vecinii clătinau din cap când mă vedeau, pentru că lada albastră de gunoi,

comună, se umplea imediat după ce era golită. Urmăream ştirile cam de patru ori pe zi, iar pe Internet mă străduiam să caut „principalele teme” ale zilei şi în America, Franţa şi Anglia. Prezentam simptomele tipice ale unui ***information junkie.***

Abia după ce am fost silit să ţin dietă mediatică şi culturală şi socială, am observat că tot ceea ce considerasem că trebuie să fac pentru a rămâne ***tuned în*** îmi provoca o stare de confuzie şi de saturaţie, blocându-mi gândurile proprii. Între timp m-am convins că nu am nevoie de abonament la ***Atlantic Monthly***, nici la ***Merkur***, nici la ***Tat 1 ei,*** nesimţindu-le lipsa. Mă descurc şi fără conexiune DSL cu viteză de 2 048 kbit/s, iar dacă va fi să-mi mai doresc vreodată celular, voi cere garanţii ferme că funcţionează strict ca telefon. Nu vreau să ştiu cine a câştigat Premiul Bambi, Aparatul de Fotografiat de Aur sau Curcanul de Aur, nu vreau să aflu Trăsnaia Anului, iar cercetările în domeniul geneticii sau al creierului mă interesează mereu, nu numai atunci când cine ştie ce stea mediatică vrea să le transforme în „Tema lunii”. Nu am nevoie nici să călătoresc la fiecare două săptămâni în cine ştie ce „metropolă a artei” europene, ca să vizitez ultima expoziţie, pentru simplul motiv că am auzit la televizor că nu trebuie scăpată, pot la fel de bine să intru în muzeul de alături, ale cărui tablouri nu beneficiază săptămâna asta de atenţia presei. Nu-mi trebuie nici să vizionez te miri ce piesă de teatru, care şi-a făcut nume graţie unui scandal, şi am reuşit să renunţ cu succes până şi la urmărirea constantă a ştirilor. Majoritatea noutăţilor presupus importante n-au nici cea mai vagă legătură cu viaţa mea. Iar dacă vreau să mă supun unui tratament pasiv cu ştiri, mai deschid radioul. O oră de ***Deutschlandfunk*** pe seară, pe lângă zapatul în faţa televizorului, mi se pare ca o farfurie de legume proaspete, de la magazinul bio, faţă de mâncarea de gata de la supermarket.

În ***The Age of Missing Information,*** cercetătorul

american Bill McKibben a studiat toate emisiunile de televiziune transmise de-a lungul unei zile în statul New York. A avut nevoie de câteva luni ca să vizioneze întregul material şi a stabilit că este vorba de o masă enormă de informaţii, fără niciun folos şi fără nicio contribuţie la îmbogăţirea nivelului de cunoştinţe.

Suntem bombardaţi, de dimineaţa până seara, cu informaţii şi cu divertisment, dar ştim mai puţin ca niciodată. Neil Postman, un cunoscut veteran al luptei împotriva supraalimentării mediatice, susţine că, pe vremuri, când a început să predea la New York University, chiar dacă mijloacele tehnice auxiliare erau primitive, studenţii se arătau, în majoritatea cazurilor, capabili să citească, să scrie şi să-şi exprime ideile în cuvinte. Astăzi există programe de redactare, acces electronic în mii de biblioteci, şi Internet wireless non-stop, în schimb puţini mai pot redacta un eseu coerent, cât despre idei proprii, de mult nu mai există, mulţumindu-se toţi să repete ca papagalii.

Savanţii în domeniul creierului uman se arată extrem de preocupaţi de soarta generaţiei care va urma, punând tot mai des eşecul şcolar pe seama aşa-numitei neglijenţe mediatice. Jumătate dintre copiii de zece ani au în camera lor un set complet de aparatură – televizor, computer, playstation şi DVD-recorder – şi îşi petrec zilnic în jur de două ore cu jocurile video. Capacitatea lor de a învăţa materia cerută la şcoală s-a redus masiv, deoarece zonele scoarţei cerebrale dedicate activităţii şcolare sunt suprasolicitate de jocurile video şi de televizor.

Niciun aparat nu favorizează îndobitocirea şi comportamentul de turmă mai intens decât televizorul. Niciun mediu nu e mai răspunzător de difuzarea unei cantităţi mai mari de tâmpenie, de violenţă şi de banalitate, de atâta pierdere de vreme. Nu cu mult timp în urmă, trebuia să cunoşti cel puţin latina pentru a-ţi asigura prezenţa în elita intelectuală. Astăzi ajunge să renunţi la

televizor. Chiar şi emisiuni de informare pretins inteligente simulează transmiterea de informaţii ştiinţifice, conţinutul lor fiind mai degrabă mediocru. Şi cui îi servesc reportajele despre zonele calamitate în format infotainment, în care imaginile sunt însoţite de muzică de vioară? Cui îi servesc transmisiunile live din Bagdad, în care jurnaliştii dintr-un centru de presă bine protejat primesc ştirile de la sediul lor central din Mainz sau Atlanta pentru a le explica telespectatorilor lor din Milwaukee şi Stuttgart care este situaţia „de la faţa locului”. Cam în acest fel:

Prezentatorul de ştiri: „Bună dimineaţa la Bagdad. Ne puteţi spune cum stau lucrurile în acest moment?”

Reporterul: „Nu, Thomas, situaţia este cât se poate de confuză. Ne aflăm aici, în centrul de presă, tehnicienii noştri depun toate eforturile să menţină legătura prin satelit”.

„Agenţiile de presă relatează demisia ministrului de interne. Ce ne puteţi spune despre acest lucru?”

„Da, am citit şi noi relatarea. Cei mai mulţi experţi prevăzusem mutarea, de altfel, cu câteva zile în urmă. Iar noi nu avem nimic de adăugat. În mod normal, nu părăsim centrul de presă. Vă rog să urmăriţi comentariul colegului meu Scott Thomas de la ***Newsweek***, care l-a intervievat pe ministrul de interne cu câteva zile în urmă”.

De regulă, transmisiunile în direct de acest gen sunt urmate de discuţii în studio, între doi jurnalişti, cel cu barbă fiind expert în Orientul Apropiat. Cine nu schimbă postul când doi jurnalişti se intervievează reciproc nu are decât să suporte consecinţele.

Ajunşi aici, fie-mi permisă o indiscreţie. În tinereţe, când s-a căsătorit cu Diana, prinţul Charles a presimţit că ar putea fi ceva în neregulă, după ce ea a insistat să i se aducă un televizor lângă pat. Iar el pronunţă cuvântul „televizor”, atunci când îl pronunţă, cu asemenea dezgust, de parcă ar spune „furuncul”.

Odată ce vom începe să evităm mizeria răspândită de presă – tot soiul de opinii şi evenimente publice – calitatea vieţii nu va înceta să se amelioreze. Cine se lasă purtat de orice nou trend nu va putea evita o viaţă costisitoare, alienantă şi plină de stres. Curajul de a fi altfel te învaţă să economiseşti bani, asigurându-ţi puţină autarhie – un adevărat lux, în vremurile noastre înclinate spre înregimentare şi ştergerea oricăror diferenţe.

Refugiul în competenţă este una dintre cele mai elegante maniere de a evita împotmolirea în mizeria culturală. Oricât de enervantă ar fi lipsa banilor, are şi părţile ei bune, stabilind priorităţi şi înlăturând toate nimicurile cu care ne umplem viaţa. Şi astfel eliberaţi, ne putem ocupa doar de ceea ce ne interesează cu adevărat. Marii cunoscători într-un domeniu anume – fie că e vorba de viaţa şi opera lui Glenn Gould, de arta sacră în Evul Mediu sau de punk-rock – rămân imuni la spiritul de turmă care dictează consumul cultural. Desigur, şi pasiunile pot aluneca uşor în ridicol, dar sunt scutite de aerul grav al consumatorului modern de cultură, de balansarea de la o temă la alta, de groaza faţă de boala vacii nebune sau de coşmarul merelor manipulate genetic. Adevăraţii specialişti stăpânesc suverani bogăţia cunoaşterii, într-un perfect antagonism cu candizii mânuitori de telecomandă.

COPII ŞI IARĂŞI COPII

„Să devenim din nou copii este o dorinţă irealizabilă, în schimb putem încerca să evităm ca ei, copiii, să ajungă ca noi”.

ERICH KÄSTNER

DESPRE EDUCAŢIE SCUTITĂ, DIN FERICIRE.

DE CONSUM COMPULSIV

Alegerea cadoului pentru un copil? Cel mai greu examen cu putinţă. Dacă te apuci să ceri jocuri clasice – cum ar fi cele poştale – la mail, vânzătorii te măsoară de parcă ai avea Coranul sub braţ şi o cingătoare cu dinamită la brâu. Capitalismul vulgar îşi arată faţa sa cea mai

hidoasă în raionul de jucării: totul se află în mâinile a două sau trei mari concerne, care şi-au împărţit lumea între ele, ca monştrii din filmele fantasy. Jucăriile pe bază de PVC conţin, fără excepţie, plastifianţi care eliberează otrăvuri, indiferent că micuţii le bagă în gură sau, pur şi simplu, le ţin în mână. Toate jucăriile provin din China ori din Vietnam, fiind produse de copiii de acolo pentru copiii de aici, în localităţi care se cheamă Kung-Chu-Ling şi Haiphong, trudind aproape pe gratis în hale prost aerisite, mistuite uneori în incendii.

Iar pe copiii de aici nici măcar nu-i mai interesează jucăriile, după cum constată, alarmant, studiile de piaţă, în America de Nord şi vestul Europei, jumătate din micuţii de patru până la şase ani preferă jocurile video. Uriaşii Toys lă Us şi F.A.O. Schwarz sunt cuprinşi de panică, deoarece publicul asupra căruia trebuie să se concentreze are o vârstă tot mai fragedă. Pe vremuri, şi copiii de unsprezece ani se mai jucau cu plăcere la playmobil, în timp ce astăzi puştiul de şase ani este cel mai interesat de laptopul lui tati.

Strategii îngrijoraţi ai marilor concerne se întâlnesc tot mai des cu un fenomen pe care am avut şi eu prilejul să-l cercetez, chiar la mine acasă: micuţii s-au săturat de jucării ca de mere acre. Întotdeauna fiul meu a fost mai atras de computer decât de toate nimicurile din plastic. Cum rămâne nesupravegheat pentru o clipă, cum îţi iese în cale fie înarmat cu peria de W.C., după ce m-a văzut pe mine utilizând-o, fie cu un telefon înşfăcat la întâmplare, pe care apelează un număr din America, de preferinţă. A învăţat să formeze „001” cu mult înainte să poată pronunţa „maşină”. Fiica mea, în schimb, nu se complică deloc, de fapt se joacă exclusiv cu păpuşa ei favorită – ajunsă într-un hal fără de hal, aşa cum se întâmplă, surprinzător, cu toate păpuşile favorite ale fetelor de vârsta ei, chioară şi aproape cheală. Abandonează repede orice cadou primit şi se întoarce la păpuşa ei, de care nu se desparte niciodată,

indiferent unde se duce.

Mania cadourilor şi jucăriilor nu este înnăscută, ci, evident, inoculată copiilor noştri cu multă trudă. Iar marea artă de educare a spiritului plăcerii constă tocmai în a nu-i copleşi. Şi părinţii cu buget limitat sunt adesea înclinaţi să-şi sufoce copiii cu lucruri pe care, în principiu, nu şi le pot permite. Temându-se să nu îi lipsească de ceva, se consideră obligaţi să le ofere toate mizeriile, păpuşi vorbitoare, ghiozdane cu personaje Disney cu licenţă oficială, jocuri video, echipament complet Nike, nu cumva să se simtă mai prejos decât colegii de clasă. Şi odată ce au crescut, devenind consumatori maturi, habar n-au ce înseamnă moderaţia, fiind învăţaţi să-şi dorească tot ceea ce are şi vecinul. În cazul extrem, copiii îndopaţi de la naştere până la bacalaureat cu tot ceea ce oferă piaţa se vor trezi într-o bună zi incapabili să mai aibă vreo bucurie adevărată. Aşa ca eroul din romanul ***1979*** al lui Christian Kracht, sătul de o lume a luxului vulgar, de care fuge tot mai departe, până descoperă fiorul absolut într-un lagăr de reeducare din China.

Cel mai sărman copil pe care l-am întâlnit vreodată a fost Ali Kashoggi, fiul cel mic al multimilionarului Adnan Kashoggi. Camera sa din palatul lui Kashoggi, construit în munţii care domină Marbella, avea dimensiunile unei hale de sport. Toate jucăriile erau model XXL: ursuleţi gigantici, maşinuţe gigantice, printre care replici miniaturale de Ferrari şi Rolls-Royce. Iar în mijlocul tumultului de sunete şi lumini stridente trona Ali, un spirit agasant, insuportabil, care-şi tortura nenumăratele surori, nesuportând să rămână singur nici măcar o clipă, trecând permanent de la plictiseală la agitaţie. Ca să fie distrat, i se aduceau clovni în fiecare după-amiază, dar nu l-am văzut niciodată zâmbind. Mai târziu, am aflat că ar fi fost trimis să urmeze şcoala la New York. Probabil la una din acele ***rich kids schools***, ca Dwight, Spence ori St Ann's. Spence se distinge graţie elevelor de unsprezece ani deja

echipate cu genţi Prada, iar Dwight şi St Ann's prin consumul de alcool şi de droguri din rândul elevilor. Ce i-ar mai putea bucura pe aceşti copii? Spre a-şi compensa abundenţa din copilărie, nu le-ar mai rămâne decât să se facă hippies, în Goa, sau tramps dependenţi de heroină, în Alger.

Doar atunci când ai învăţat să renunţi poţi avea plăceri tot mai mari. Filosoful Arnold Gehlen susţine că omul este supus unei presiuni permanente care îl împinge la dorinţe dincolo de sfera necesităţilor sale imediate. Şi numeşte această tendinţă de a avea tot mai mult „exces de impuls", în lipsa căruia, continuă Gehlen, omul nu ar fi realizat ceea ce a realizat şi nu ar fi reuşit să schimbe complet faţa lumii.

Pornirea spre mai mult, mai bun şi mai nou face parte din natura umană, la fel ca dorinţa de plăcere, care se instalează ţinând sau neţinând seama de Gehlen. Şi cine încearcă să i se împotrivească va cunoaşte nefericirea, doar nimeni nu se poate lupta cu propria sa natură. Secretul plăcerii constă tocmai în recunoaşterea propriilor porniri şi în domolirea lor, care însă pot fi înfruntate doar de asceţi. În limba latină există un termen cât se poate de potrivit, ***temperantia.*** Potrivit pentru că face recurs atât la reprimare şi disciplină, dar mai cu seamă la arta cuvenitei măsuri. Ca într-o reţetă care nu exclude zahărul şi făina, ci le prescrie în cantităţile cuvenite, pentru a nu strica echilibrul întregului. În creştinism, măsura este una dintre virtuţile cardinale, budismul recomandă şi el măsura, cât despre dr. Müller-Wohifahrt, medicul echipei FC Bayern, nici nu mai încape discuţie!

În ceea ce priveşte educaţia, pentru mine există o provocare: cum să-mi feresc copiii să nu ajungă manipulaţi ai presei, consumatori imaturi şi gata imbecilizaţi, dornici să aibă tot ceea ce li se ridică în slăvi? Cum să devină propriii lor stăpâni, cu spirit de sacrificiu, când atâţia alţii dau greş? Şi am un singur răspuns: nu există nicio reţetă

secretă. Oricât ai insista să se joace doar cu răţuşte Waldorf artistic sculptate, din cap până-n picioare naturale, mai devreme sau mai târziu tot vor veni să ceară un joc video violent sau o păpuşă vorbitoare Loving Baby. Iar când vor avea de ales între o jucărie eco, inteligent concepută, şi un monstru din plastic care piuie din răsputeri şi clipeşte din nenumărate beculeţe, atunci ei… da, exact aşa. Nu ştiu pe ce cale pot deveni negreşit cumpătaţi cetăţeni ai lumii, plini de bun-gust şi iubitori de natură. Dar ştiu că ar fi fatal să le înfrânez pornirile, pentru că aş obţine exact ceea ce nu doresc.

Christa Meves relatează, pornind de la practica ei îndelungată de psihoterapeut, că atunci când părinţii cât se poate de bine intenţionaţi vor să-şi apere copiii de tentaţiile materialiste şi de excesele de spirit de proprietate, aceştia se vor transforma cel mai adesea în maturi lacomi sau zgârciţi patologici. În Kibbutzurile din Israel, se obişnuia ca sugarii să fie alăptaţi de mamele lor, dar apoi copiii creşteau în colectiv. Psihanalistul israelian S. Nagler a demonstrat că aceşti copii, educaţi în lipsa spiritului de proprietate, suferă de grave tulburări psihice. Astfel, este prezentat cazul unui copil extrem de inteligent, care a refuzat să înveţe să socotească, deoarece tot ceea ce avea de-a face cu „a lua” şi „a păstra” devenise un tabu, din punctul lui de vedere. Prin urmare, blocarea spiritului de proprietate al copiilor nu înseamnă că vor deveni adulţi sănătoşi din punct de vedere psihic. „Voinţa de a avea” nu este o slăbiciune, ci, evident, o necesitate omenească, şi poate fi doar temperată, dar trebuie să fie recunoscută de la bun început şi apoi tratată fără duritate.

Mă încumet totuşi să stabilesc o regulă: trebuie să încercăm să ne educăm urmaşii astfel încât să devină autonomi, iar o educaţie în spiritul autonomiei înseamnă o educaţie în spiritul libertăţii. Copiii trebuie să ajungă să fie în stare să facă ceea ce se cuvine doar din convingerea lor interioară, acesta este ţelul. Cât se poate de banal: fiica

mea se spală pe dinţi nu pentru că „trebuie” sau pentru că „aşa se face”, ci pentru că este convinsă că altfel în dantura ei se adună bacterii. Cu cât îţi vine mai uşor să faci ceea ce trebuie să faci, cu atât eşti mai fericit! Când afirmăm despre un muzician că este virtuoz, nu înseamnă doar că este capabil să interpreteze o partitură fără greşeală „la prima vedere”, ci şi că o face cu uşurinţă, cu măiestrie, fără chin şi fără trudă. Ceea ce-l şi deosebeşte de un începător, pentru care ar fi o luptă. Când faci ceea ce trebuie să faci fără să te coste niciun efort, înseamnă că ai reuşit! Şi fără nicio constrângere, ci numai din raţiune.

Dar aducerea cuiva pe calea raţiunii poate fi un proces îndelungat. Când fiica mea vrea neapărat îngheţată, deoarece şi prietenul ei de joacă a primit, există, în general vorbind, trei modalităţi de reacţie: opţiunea A, îi cumpăr îngheţată şi aşa se şi termină cel mai repede toată povestea. Opţiunea B, nu-i cumpăr îngheţată. „Am încheiat discuţia!” şi consimt ca ea să se supere (adică să urle). Sau, opţiunea

C, încerc să-i explic că unul dintre lucrurile care deosebesc omul de oaie este capacitatea de a nu behăi pentru simplul motiv că o fac şi cei din jur. În optzeci la sută din cazuri, fiica mea decide că-şi doreşte cu adevărat îngheţata şi atunci trebuie să mă repliez la opţiunile A sau B. Dar şi opţiunea C funcţionează totuşi uneori, când ne amuzăm şi nu cumpărăm îngheţată pe caniculă, iar în jurul nostru toată lumea ţine câte un Magnum uriaş în mână şi ni se umple gura de salivă… Semnalul nostru secret este „Beee!” Când unul dintre noi face „Beee!”, înseamnă că ne luptăm să ţinem la respect oaia din noi, care pofteşte mereu după ce au cei din jur.

Însă lecţia autonomiei trebuie să fie predată cu moderaţie şi să nu le pretindem permanent copiilor noştri să fie altfel decât ceilalţi. Aidoma păsărilor, copiii vor să zboare în stol, poate pentru a fi astfel mai protejaţi de răpitoare. Şi nu există nicio reţetă pentru a obţine

nonconformism într-o doză sănătoasă, deoarece, potrivit unei legi a naturii, din câte se pare, dincolo de o vârstă, copiii nu mai ţin seama de ceea ce-şi imaginează părinţii şi fac totul exact pe dos. Progeniturile clientelei din magazinele bio devin surprinzător de des pătimaşi amatori de carne de la marile combinate zootehnice, iar părinţii care îşi solicită copilul, de mic, să cânte la un instrument oarecare trebuie să se aştepte ca la pubertate, cel târziu, să respingă tot ce are de-a face cu muzica. Dacă ar fi să ne imaginăm consecinţele acestei legi până la capăt, cea mai bună strategie ar fi să le oferim copiilor exemplul propriei noastre vieţi, trăite în stilul cel mai detestat, pentru a-i aduce pe calea cea bună. Dar cred că ar fi foarte obositor.

În ceea ce mă priveşte, din punctul de vedere al educaţiei copiilor, au rezultat câteva avantaje hotărâtoare din faptul că nu mai plec dimineaţa de acasă, ca să-mi petrec întreaga zi într-un birou: mai întâi de toate, copiii mei constată că munca nu este ceva neplăcut şi că se poate combina, fără niciun efort, cu alte îndeletniciri, cum ar fi tăiatul unghiilor de la picioare şi puiul de somn de după-amiază. Chiar dacă bugetul pentru jucării a scăzut considerabil de când nu mai am un venit sigur, pot să ofer cu largheţe ceva la care şi părinţii bogaţi se dovedesc cât se poate de economi: mai exact, atenţia. Părinţilor cu mai mult succes profesional nu le rămâne, măcar pentru a-şi domoli mustrările de conştiinţă, decât să-şi copleşească progeniturile cu daruri.

În psihologia infantilă este bine cunoscut cazul unor părinţi înstăriţi, care au cerut ajutorul unei echipe de psihologi, deoarece fiii lor, în vârstă de nouă şi de unsprezece ani, deşi „nu le lipsea nimic/z, se certau mereu între ei. Psihologii au făcut următoarea observaţie: părinţii nu petreceau niciodată prea mult timp cu copiii, nici măcar când se aflau acasă, deoarece de obicei aveau oaspeţi. Comportamentul celor doi mici cocoşi de luptă urma mereu acelaşi model. îşi vedea fiecare de treaba lui, în

pace, exact până în clipa în care mama voia să se convingă că totul este în regulă. Atunci izbucnea cearta între ei, iar mama trebuia desigur să o aplaneze. Se linişteau, în cele din urmă, dar după o jumătate de oră o luau de la capăt. Cu forţe înzecite, ca să nu vină doar mama, ci şi tatăl lor, şi să îi ia şi mai tare la rost, ceea ce avea darul să îi intimideze, dar şi să le aducă pe chip expresia care în manualele de psihologie infantilă poartă denumirea de „surâsul Mona Lisei/z. Şi când părinţii au vrut în sfârşit să afle care era problema fiilor lor, psihologii le-au explicat: „Copiii se ceartă pentru că ştiu că astfel, garantat, se vor bucura de atenţia dumneavoastră”.

Am putea bănui că lucrul cel mai de preţ care poate fi dăruit copiilor îl au în măsură suficientă numai părinţii cu mai puţini bani şi, prin urmare, cu mai mult timp. „Atenţia” poate să însemne şi o scurtă plimbare aventuroasă până la cutia de scrisori cea mai apropiată sau gătitul împreună şi orice alt mărunţiş cotidian. Am stat pe gânduri multă vreme dacă să-i iau sau nu la cumpărături. Omul îşi iroseşte o bună parte din viaţă cu stupidul shopping şi îmi venea oarecum greu să-i obişnuiesc de la o vârstă atât de fragedă. Dar, pe de altă parte, cumpărăturile sunt un bun prilej ca să-ţi înveţi copiii că se poate trece printr-un magazin şi fără să cazi pradă tuturor tentaţiilor.

Supermarketurile din emisfera de vest au amabilitatea de a plasa toate produsele capabile să provoace copiilor puternice secreţii de dopamină exact la înălţimea ochilor lor. Pentru a ne proteja de acest terorism, fiica mea şi cu mine am inventat următorul joc: considerăm supermarketun traseu în care ni se întind sute de capcane, în încercarea de a ne face să cumpărăm lucruri de care nu avem nevoie. Iar noi trebuie să parcurgem drumul fără să ne lăsăm seduşi. Şi câştigă cine reuşeşte să cumpere numai cele stabilite dinainte, spre exemplu un litru de lapte, câteva banane şi două tone şi jumătate de iaurt cu fructe, preferatul ei. Când ieşim cu toţii la cumpărături, ne

împărţim în echipe şi învingcei care reuşesc să-şi menţină căruţul gol cât mai multă vreme.

Asemenea mici jocuri fac să crească rezistenţa împotriva cântecului de sirenă al consumului. Nu ne-a fost uşor nouă, generaţia tinerilor taţi, să trăim într-o lume în care te vezi vânat non-stop, împins să cumperi produse menite să te facă fericit. Dar generaţia următoare va trebui să dea dovadă deşi mai multă tărie. Cum vom avea mai puţini bani, economia se va folosi de arme şi mai puternice ca să ni-i scoată din buzunar.

În câteva supermarketuri Safeway din California, viitorul a început de pe acum: cumpărătorul este bombardat cu texte publicitare, dar nu ca în culturile primitive, prin demodatele difuzoare, nu, textele sunt adresate individual, fiecărui client în parte, prin „hypersonic soundbeam”. Când treci pe lângă rafturile cu brânzeturi, o voce prietenoasă, de femeie, te face atent că Pecorino Sardo, care îţi place atât de tare, este în ofertă. Şi doar tu auzi asta, în timp ce doamna durdulie de alături este ademenită cu noua Bleu d’Auvergne light.

Când se va impune utilizarea acestei tehnologii, ceea ce se va întâmpla cu siguranţă, vom fi ţinta reclamei individuale. Dar aspectul va deveni de maxim interes pentru economie abia când vor fi cunoscute tot felul de amănunte despre profilul fiecărui cumpărător, astfel încât, chiar de la intrarea în magazin, va primi reclama sa personalizată. Ceea ce va fi posibil graţie sistemului de identificare radio, pe scurt, cipuri RFID. Asemenea „mini-micro-cipuri” nu sunt vreo invenţie science fiction, ci se utilizează de ani şi ani, spre exemplu pentru deschiderea automată a unei căi sau pentru accesul la volumele dintr-o bibliotecă, numai că între timp au ajuns până la dimensiunea unui grăunte de nisip şi pot înregistra un volum de informaţii pentru care era nevoie de ***personal organizer***, până acum câţiva ani.

Consumatorul de mâine va fi o fiinţă suficient de

transparentă, iar banii săi vor fi vânaţi cu mijloace publicitare tot mai rafinate. Numai dacă vom reuşi să ne creştem copiii astfel încât să fie capabili să fie propriii lor stăpâni, conştienţi că şi ignorarea tentaţiei poate fi o plăcere, vor avea şansa să fie bogaţi indiferent de câţi bani dispun.

SHOPPINGUL ARMONIOS

„Să trăieşti cât mai individualist cu putinţă în vremea asta, a colectivismului, rămâne singurul lux autentic care mai există”.

ORSON WELLES

CUM SĂ CUMPERI FĂRĂ SĂ TE ŢICNEŞTI

În curtea institutului pentru cercetări asupra animalelor de la Beijing se află un monument dedicat „cobaiului necunoscut. Absolut de înţeles, dacă ne gândim la nenumăratele descoperiri epocale pe care noi, oamenii, le datorăm unui număr enorm de şobolani, şoareci şi maimuţe. Spre exemplu, doar naivii mai consideră febra cumpărăturilor un mijloc sigur de potolire a depresiilor de zi cu zi, pentru că ştiinţa a demonstrat de mult că excesele de consum nu numai că nu aduc fericirea, ci, dimpotrivă, tâmpesc. După cum afirmă cercetătorii, ***Homo sapiens*** este stimulat de anticiparea realizării dorinţelor sale, pe când împlinirea lor îl plictiseşte.

Cercetătorul Wolfram Schultz a întreprins un experiment devenit faimos. Maimuţele-cobai au fost închise în cuşti cu uşi de mici dimensiuni, deasupra cărora s-a montat câte o lampă, care se aprindea cu scurt timp înainte să li se ofere câteva felii de măr. Nu după multă vreme, maimuţele au înţeles mesajul: de îndată ce se aprindea becul, creierul lor începea să secrete dopamină. După cum a stabilit Schultz, prezenţa substanţei-mesager a plăcerii era semnalată numai cât timp maimuţele îşi aşteptau răsplata, iar când feliile de măr apăreau în sfârşit, nivelul dopaminei rămânea constant. Prin urmare, recompensa propriu-zisă nu provoca nici fericire, nici

plăcere, nici vreo altă reacţie concretă a creierului. Anticiparea bucuriei provoca excitaţie, iar îndeplinirea ei nu sporea câtuşi de puţin plăcerea.

Dar profesorul Schultz a mers şi mai departe, dorind să afle dacă şi în ce măsură creşterea calităţii recompensei ar putea induce o diferenţă sensibilă. După apariţia semnalului luminos, le-a recompensat pe maimuţe nu cu felii de măr, ci cu stafide. Ura! Creierul a început să secrete şi mai multă dopamină, imediat ce se aprindea lampa. Dar animalele s-au obişnuit curând cu hrana de soi – cantitatea de dopamină a scăzut şi nivelul de satisfacţie atingea aceleaşi valori ca atunci când primeau măr. Iar după o vreme, când Schultz a început să le ofere din nou felii de măr, în loc de stafide, secreţia de dopamină a scăzut şi mai mult. Aprinderea lămpii nu le mai stimula pe maimuţele blazate. Dacă banalele felii de măr le bucuraseră până nu de mult, chiar şi cu meniul repetat de sute de ori, maimuţele erau acum deziluzionate. Concluzia profesorului Schultz ne trezeşte la cruda realitate: cu cât aşteptările sunt mai înalte, cu atât fericirea e mai greu de atins. Şi nu desfătarea propriu-zisă, ci doar anticiparea ei sporeşte sentimentul de fericire.

Bine-cunoscutul filosof Ernst Bloch a ajuns la aceleaşi concluzii fără să recurgă la maimuţe. Teoria sa despre „melancolia faptului realizat” confirma cu mult înaintea experimentelor asupra reacţiilor cerebrale că aspiraţiile şi dorinţele se sting mereu în pragul împlinirii lor. Este suficient să ne adaptăm acestui adevăr simplu pentru a economisi o grămadă de bani. Desigur, ne dorim un iPod sau ultimul model de cameră digitală. Dar odată ce intrăm în posesia lor, nu ne simţim mai bine decât înainte. Aşadar, putem renunţa la ele de la bun început.

Sora mea, Maya, a înţeles cum funcţionează sistemul fără să aibă nevoie de nicio abordare ştiinţifică a acestei teme. E o adevărată experienţă să mergi cu ea la cumpărături. Spre exemplu, intră într-un magazin, ferm

hotărâtă să-şi cumpere pantofi. Probează mai multe perechi, eventual pune să i se aducă şi alte modele, din depozit ori chiar de la alte magazine din reţea – şi, exact în momentul în care pare gata să cumpere, îşi schimbă brusc hotărârea şi spune: „Mă mai gândesc şi revin mai târziu”. Ceea ce, firesc, nu face niciodată. Dacă se întâmplă să străbaţi, alături de ea, o zonă pietonală, un shopping center, terminalul dintr-un aeroport sau alte asemenea locuri, nu scapă niciodată prilejul să intre într-un magazin de cosmetice, unde se parfumează şi apoi se îndreaptă spre casă, cu un flacon sau cu un nou spumant de baie, apoi, de îndată ce se aşază la coadă, o apucă plictiseala, lasă totul deoparte şi îşi vede de drum. Această versiune avansată a clasicului window-shopping, care în ultimă instanţă stârneşte poftele şi nimic mai mult, funcţionează desigur atât timp cât există dorinţa autentică de a cumpăra ceva. Să intri în magazin doar ca să le sâcâi pe vânzătoare nu e nicio distracţie.

Iată concluzia la care au ajuns sora mea, Ernst Bloch şi profesorul Schultz: consumul la care ne incită reclama şi oferta în sine poate produce bucurie numai în cazuri rarisime. Când cercetăm mai atent, lucrurile pentru care cheltuim cei mai mulţi bani sunt „perle de sticlă”, lipsite de valoare, pe care, graţie reclamei, le considerăm indispensabile. Să privim „obiectele scumpe”, pentru o clipă, din perspectiva spărgătorului: din orice locuinţă merită umflate, în primul rând, aparatura tehnică, televizorul, DVD-ul, staţia stereo şi computerul. Adică articolele care se perimează în doi-trei ani şi nu mai au nicio valoare, vândute la mâna a doua. Istoricul Rolf Peter Sieferle susţine că ne-am transformat într-o „societate de persoane fără proprietate”, în ciuda relativei prosperităţi în masă. În zilele noastre, persoane din cele mai diverse straturi sociale dispun de nenumărate bunuri, dar numai o pătură extrem de restrânsă, pe cale să devină şi mai restrânsă, mai are valori autentice.

Chiar şi în straturile sociale inferioare pot fi acumulate venituri considerabile – un muncitor calificat câştigă eventual şi peste un milion de euro de-a lungul vieţii – dar averea personală, durabilă, reprezintă, de regulă, doar o fracţiune din câştig, deoarece, în timp, a fost risipită pe nimicuri sau omorând timpul: călătorii în Seychelles, rafturi din lemn de esenţă moale pentru sticle, montate instabil, vase pentru ***fondue,*** plăci pentru vafele, cotizaţii la diverse cluburi, aparate de produs gheaţă şi iaurt, papuci din plastic, rucsacuri ***activity,*** combinezoane, cuţite de tabără pentru tăiat ceapa, cântare care indică separat grăsimea faţă de restul masei corporale, tocător de carne din „crom superfinisat”, aparat de tăiat scama cu colector, aparatură pentru masaj electric, dispozitiv de închidere ermetică a pungilor de chipsuri, două prese de fructe, o maşină Chi, tigaie cu design special şi pernuţă magnetică pentru gât.

Unul dintre cele mai îmbucurătoare aspecte ale pauperizării relative este acela că, în sfârşit, a sosit momentul eliberării de toate zorzoanele care acompaniază bunăstarea. Dar succesul depinde în primul rând de capacitatea de a conştientiza spălarea de creier la care am fost supuşi ca eterni consumatori uşuratici. Cum a reuşit reclama să ne convingă mereu de necesitatea absolută a unor obiecte, de altfel doar plictisitoare? Cum a reuşit Starbucks să ne convingă să comandăm un frapuccino cu gust de caramel, cu pepite de ciocolată, deşi o ceaşcă de cafea ar fi mult mai pe gustul nostru? Cum de îşi cheltuiesc banii unii, de la un capăt al scării sociale, pe tonuri de apel pentru telefonul mobil şi cum de alţii, de la celălalt capăt, îşi cheltuiesc banii pe Mouton-Cadet, a cărui etichetă trimite cu gândul la ***les grands châteaux***, el fiind de fapt doar un vin roşu de masă combinat? Cum reuşeşte Gillette să lanseze cu regularitate pe piaţă câte un nou aparat de ras cu nume absurd, ca MACH 3 Turbo, şi să ne convingă, de fiecare dată, că bărbiereşte mai neted ca niciodată?

Cartea lui Frédéric Beigbeder ***29, 9 RON*** se dovedeşte extrem de utilă pentru înţelegerea mecanismelor reclamei. Beigbeder a fost şi el copywriter vreme de zece ani. Octave Parango, personajul principal, îşi detestă lumea în care totul, inclusiv el însuşi, este de vânzare şi la un moment dat spune: „În momentul în care aţi adunat destul ca să vi-o puteţi permite, maşina visurilor, lansată de mine în ultima campanie, a fost de mult depăşită de modelul promovat în viitoarea campanie. Sunt mereu cu trei paşi înaintea dumneavoastră şi, puteţi conta pe mine, am să vă frustrez mereu. ***Glamour*** este ţara în care nu veţi ateriza niciodată. Vă administrez noutăţi, care prezintă avantajul că nu rămân noi… îndatorirea mea este să vă fac să salivaţi, în meseria mea nu urmăreşte nimeni să vă facă fericiţi, pentru că cei fericiţi nu consumă”. Încă de prin anii douăzeci ai secolului trecut, iată ce le predica un specialist în reclamă oamenilor de afaceri din Philadelphia: „Vindeţi-le lucrurile după care tânjesc, la care speră, la care visează în visele lor cele mai îndrăzneţe… Oamenii nu cumpără ceea ce le lipseşte. Ci cumpără speranţă – speranţa în ceea ce le-ar putea dărui marfa voastră”. Reclamele, atent ascultate, promit că au un rost, dar dacă produsele respective ar avea vreun rost, vânzările ar scădea în scurt timp, deoarece sistemul funcţionează doar atât timp cât promisiunile nu se realizează. Trucul cel mai simplu, de când s-a inventat băţul cu morcovul ţinut la botul măgarului.

Promisiunea exclusivităţii s-a dovedit întotdeauna un mijloc de atracţie cât se poate de eficient. Mai exact, speranţa de a avea un ceas care nu dezvăluie doar ora exactă, ci conferă şi sentimentul apartenenţei la un cerc de oameni iluştri. Dar în vremurile noastre, în care orice concern producător de textile ieftine dispune de o vedetă ***haute couture*** şi orice lanţ de supermarketuri de un bucătar cu stele, consultant în alimentaţia bio, demersul

devine tot mai dificil. Încet-încet, nici cel mai naiv consumator nu va mai putea fi păcălit să confunde articolele de masă cu piesele de lux. Dar multă vreme a funcţionat perfect şi, graţie principiului crizei artificiale, s-a întreţinut iluzia că produse fabricate pe bandă ar fi un lux. Concernele specializate în acest gen de marfă se îngrijesc să nu inunde piaţa, menţinând astfel un anume grad de febră a aşteptării. Dacă îţi doreşti o Kelly bag Hermès sau un Rolex Daytona, va trebui să aştepţi câteva luni, deşi din punct de vedere tehnic nu există nicio problemă să se satisfacă pe loc orice cerere.

După cum se prezintă situaţia acum, nici măcar în regiunea Ruhr nu te mai poţi sui într-un mijloc de transport în comun şi să nu vezi cel puţin trei persoane cu genţi Gucci sau Louis Vuitton. Şi nici nu se mai jenează nimeni că ar purta copii ieftine în locul originalelor scumpe, ba este de-a dreptul ***un cool*** să te încurci cu modele originale. Copiile-pirat mai asigură şi aura de vitejie a călătorului de cursă lungă, deoarece replicile de calitate nu se găsesc la îndemână, ci numai la Hong Kong şi Bangkok. Dacă până şi sora mea, Gloria, a mărturisit într-un interviu din ***Spiegel*** că preferă să cumpere falsuri Louis Vuitton de calitate, la a zecea parte din preţul originalelor („Originalele, se ştie, sunt pentru oligarhii ruşi”), dacă până şi o doamnă ca soacra mea a intrat cu cea mai sinceră naturaleţe cu ceasul ei Cartier, făcut la Hong Kong, în magazinul cu acelaşi nume din München, ca să-i strâmteze puţin cureaua, iar când vânzătoarea i-a sugerat discret că este vorba de un fals a răspuns nonşalant „Ştiam”, înseamnă că lucrurile sunt cât se poate de limpezi: vremea articolelor de lux produse industrial a apus definitiv.

Şi cum rămâne cu simbolurile clasice ale prestigiului – aurul şi pietrele preţioase? Ca semn al „distincţiei”, ele mai contează doar în măsura în care cel care le etalează lasă să se ghicească, de la distanţă, că are gusturi nesigure

şi că averea sa este de dată foarte recentă. Cine mai umblă voios după zorzoane „nobile” nu are decât să intre pe un canal Home Shopping, cum ar fi QVC. Acolo se mai oferă ceea ce nu mai este de găsit pe Bahnhofstraße la Zürich sau pe Jungfernstieg, la Hamburg: lanţuri de aur groase cât cârnatul, inele mari cât oul, coliere din linia „il Re” („pentru cei cu aspiraţii regeşti”), ţinute cu veneraţie în faţa camerei de moderatori pe care îi cheamă Bob, care dau asigurări că până şi „regii şi prinţii” preferă podoabele grandioase, cu design în noduri, care există însă doar în serii limitate şi comanda trebuie făcută pe loc, pentru asigurarea unui exemplar.

Şi în cazul gadgeturilor, distincţia funcţionează pe dos, în comparaţie cu vremurile în care celularul, spre exemplu, avea valoare de simbol al statutului. Cele dintâi telefoane mobile apărute pe piaţă au stârnit senzaţie. Mi-amintesc cu oarecare melancolie de primul meu mobil, marca Siemens. Avea dimensiunile unei poşete medii şi cântărea spre cinci kilograme. Când suna, tonul lui strident stârnea panica în orice compartiment de tren. Astăzi, abia dacă există obiecte mai comune decât telefonul mobil, iar cine ţine să fie altfel renunţă la permanenta legătură cu cei de departe. Şi este cât se poate de amuzant să vezi oameni în toată firea tastând obsesiv, cu privirea fixă a copiilor căzuţi pradă maniei Nintendo. Şi-o poate cineva imagina pe doamna Merkel, aşezată pe banca guvernamentală, trimiţând neîncetat SMS-uri, cu ochii concentraţi în neant?

Prestigiul şi statutul sunt în continuare definite prin prisma consumului – dar acum este vorba mai degrabă de renunţarea la consum. În perspectivă istorică, abundenţa materială a reuşit doar în foarte rare cazuri să aducă bucurii – din câte se pare, ea nici nu serveşte acestei funcţiuni. În ***Teoria clasei de lux*** (1899) amintită mai sus, Thorstein Veblen lansează teza potrivit căreia acumularea banilor ar fi semnul tăriei de caracter şi al inteligenţei, iar

sărăcia, în schimb, un simptom al eşecului, viziune care, din păcate, s-a bucurat de mare credit până de curând. Cine îşi permitea o maşină nouă era considerat un element de nădejde şi vrednic al societăţii, cine ieşea în lume într-o vechitură – doar un pierde-vară leneş şi incapabil. Potrivit concepţiei capitaliste despre lume, eşti dator să consumi – ca dovadă vizibilă a hărniciei. Prin urmare, chiar ideea de demnitate şi de onoare burgheză a fost multă vreme legată de abundenţa materială. Din fericire, situaţia s-a schimbat cu totul. Cine se scaldă în opulenţă este considerat suspect (o fi rus? proxenet? Tatjana Gsell?), luxul autentic se defineşte acum mai ales ca afirmare a propriei personalităţi în faţa presiunii consumiste care, după cum s-a văzut, mai mult îngreunează viaţa decât să o uşureze. Astfel, deşi poate părea paradoxal, se poate profita, cu dibăcie, de pe urma declinului bunăstării pentru a creşte calitatea vieţii.

Începând cu ultimul deceniu al mileniului trecut a apărut o mişcare de opoziţie faţă de societatea abundenţei, marcată în America prin editarea unor cărţi, printre care ***Clutter's Last Stand*** (1984) şi ***Voluntary Simplicity*** (1989), în vreme ce antipatia faţă de concernele multinaţionale a devenit un semn distinctiv al avangardei, odată ce Naomi Klein a publicat ***No Logo*** (2000). Mulţi consideră Vancouverül cel de-al doilea punct de forţă al mişcării anticonsumiste. Acolo trăieşte Kalle Lasn, autorul volumului ***Culture Jam.*** Tot el editează şi revista trimestrială ***Adbusters,*** cunoscută nu numai graţie textelor sale de teorie a culturii, ci în special antireclamei – ***un commercials*** – care, făcând recurs la psihologia publicităţii, ridiculizează această publicitate şi febra consumismului indusă de ea. Unul dintre cele mai faimoase exemple de antireclamă este parodia după spotul Calvin Klein – un bărbat care se uită mândru în indispensabilii săi, cu legenda: „Obsession". Într-alta apare Joe Camei, emblema publicitară a mărcii Camei, în postura

de bolnav de cancer, pe un pat de spital, sub numele Joe Chemo.

Există şi spoturi video create de Kalle Lasn în acelaşi stil, prezentate însă exclusiv la festivalurile de film, deoarece, firesc, reţelele de televiziune nu doresc să-şi alunge clienţii interesaţi să-şi difuzeze publicitate. Difuzarea de ***un commercials*** de-ale sale la televizor, pătrunderea în „centrul de comandă al culturii de consum" ar reprezenta pentru Lasn marele triumf. Spoturile sale îndeamnă la „săptămâna fără televizor", acuză „industria frumuseţii" de provocarea bulimiei şi a anorexiei şi lansează atacuri la adresa industriei de automobile. Majoritatea acestor ***un commercials*** sunt realizate de specialişti în publicitate care, „având mustrări de conştiinţă", după cum spune Lasn, lucrează şi pentru el.

Pentru a-ţi pune sub control obiceiul de a cumpăra compulsiv, poţi recurge şi la mici tertipuri. Disidenţii consumului din America au inventat „Buy Nothing Day", o găselniţă genială, deoarece poate fi cu adevărat transformată într-un sport. îţi impui ca într-o zi pe săptămână, vinerea, spre exemplu, să nu cheltuieşti niciun cent, bani-gheaţă sau de pe card. Nu-i simplu deloc, cine se lansează în acest joc va constata de câte ori pe zi îşi doreşte să cumpere ceva, de regulă din reflex. Ar fi ideal să excluzi însă din regula jocului tabieturile care te obligă la cheltuieli plătite cash, cum ar fi ţigările sau cafeaua.

Tot în Statele Unite a apărut o iniţiativă de lansare şi popularizare a „prezervativului pentru cardul de credit". Cârdul era introdus într-un pliculeţ pe care stătea scris: „Eşti sigur că ai nevoie de asta?" sau „Cumperi pentru că te roade ceva?" Pentru fiecare cumpărătură, cârdul trebuia mai întâi extras din prezervativul lui. Campania nu a avut succes, ceea ce nici nu e de mirare. Dar ideea nu este rea deloc, majoritatea cumpărăturilor sunt inutile, de folos sunt doar lucrurile achiziţionate cu chibzuinţă.

Este momentul să lansăm un avertisment: calicia. Cei

mai mulţi bani se risipesc exact când alergi după chilipiruri. La debutul recesiunii, piaţa a fost inundată cu sute de cărţi care te învăţau cum să păcăleşti criza achiziţionând şampanie de la Aldi cu 13, 50 euro şi să participi la licitaţiile organizate de biroul de obiecte găsite al Căilor Ferate Germane, de unde te poţi alege cu o ***mountainbike*** în schimbul a doar 40 de euro. Şi atunci ar fi trebuit să te întrebi dacă ai nevoie cu adevărat de afurisita de şampanie sau de ***mountainbike,*** ţinând seama că locuieşti, să spunem, la Hamburg, adică la cel puţin trei sute de kilometri distanţă de oricare formă de relief care să semene cu muntele?

Lanţurile de magazine cunosc de mult apetenţa noastră compulsivă faţă de produsele al căror preţ a fost vizibil redus şi din acest motiv abia dacă mai găseşti ceva la Schlecker care să nu fie „în ofertă”; efectul: oamenii îşi iau pachete duble de şerveţele Sagrotan, deşi s-ar descurca foarte bine şi fără ele, şi stau cu bidoanele de Domestos îngrămădite sub chiuvetă. Am un prieten în Elveţia care s-a hotărât să cumpere doar ceea ce găsea în ofertă. La prima vedere, pare o hotărâre înţeleaptă. Însă în cele din urmă a ajuns să care acasă tot ce îi ieşea în cale. S-a oprit abia după ce apucase să adune şi nisip igienic, când şi-a dat seama că nu are pisică.

Despărţirea de abundenţă nu reprezintă vreo noutate, ci este o reacţie specifică sfârşitului oricărei epoci de bunăstare. În faza ultimă a Antichităţii, motivele au fost în special estetice, în Evul Mediu – religioase, iar în perioada apogeului revoluţiei industriale din Anglia, romanticii şi socialiştii de salon ca John Ruskin şi William Morris au fost printre primii care s-au arătat nemulţumiţi de consumism. Curentele cu pricina nu au fost niciodată capabile să pună în mişcare mase însemnate, din cauză că au rămas mereu tributare unui filon moralizator. În secolul al XIX-lea, când John Ruskin le reproşa compatrioţilor săi că, din cauza progresului economic, pierduseră din vedere

sensul elementelor esenţiale ale vieţii („Nu există o altă bogăţie în afara vieţii, cu infinita ei capacitate de iubire, bucurie şi admiraţie”), criticul anonim de la ***Saturday Review*** comenta că Ruskin are un ton de „guvernantă cicălitoare”.

Astăzi însă, situaţia este cu totul alta. Pentru început, renunţarea la consumism nu ţine nici de virtute, nici de morală, cum nici argumentele în favoarea protejării mediului nu îi determină pe oameni să facă altceva decât să separe gunoiul pe categorii. Trebuie totuşi să păstrăm o rezervă. Şi cum am înţeles că mult venerata noastră bunăstare ar avea de suferit dacă am continua ca până acum, dezvăţul de abundenţă are şi aspectul unei eliberări. Industria încearcă să ţină pasul cu ultimele tendinţe şi ne copleşeşte cu produse ideale pentru ***wellness*** şi ***fitness***, ceea ce face ca majoritatea săpunurilor şi a cremelor de piele să poată fi mâncate pe pâine, fără efecte neplăcute. Dar boomul lor reprezintă doar o victorie de etapă a industriei. Nu peste mult timp va pătrunde şi în ultimul colţ al acestei lumi sătule de consum ideea că bunăstarea nu poate fi cumpărată, dar poate fi atinsă – şi este suficient doar să se cumpere mai puţin, atât şi nimic mai mult.

PARTEA A III-A

SĂRMANII BOGAŢI

„Totuşi, nu pot să nu spun sărăciei: fii bine venită, atât timp cât nu vii chiar în cei din urmă ani. Bogăţia copleşeşte talentul mai tare decât sărăcia, iar sub munţii de aur şi sub tronuri zac poate, zdrobite, spirite dintre cele mai alese”.

JEAN PAUL

DE CE BANII STAU ÎN CALEA FERICIRII

Trebuie să fie cât se poate de limpede că majoritatea lucrurilor ridicate în slăvi şi considerate „de lux” sunt de fapt lipsite de gust şi plictisitoare. Cui îi trebuie trufe, câtă

vreme există pâine proaspătă, cu unt şi cu sare? Dacă fiiéul de hering cu ceapă ar fi la fel de scump ca icrele negre, vedetele îndoielnice ale acestei lumi l-ar consuma cu cel mai profund respect, cu degetul cel mic ridicat.

Dacă nu avem temeri existenţiale şi nici nu ne ameninţă foamea, dacă reuşim să ne plătim chiria şi să ne permitem lucrurile cu adevărat importante, putem duce o viaţă fericită şi plină de stil – cu condiţia să nu avem gânduri de îmbogăţire. Distanţa dintre realitate şi vis abia atunci ar deveni sursa nemulţumirii perpetue. Şi loteria este una dintre cele mai sigure reţete ale nefericirii.

Fericirea nu depinde de numărul conturilor. Şi nici nu este avantajată în mod special de bogăţie. Mulţi oameni avuţi ştiu asta şi tânjesc după o „viaţă simplă”. Dar oricât s-ar strădui să se elibereze de sub povara abundenţei, dorul lor după ***simple life*** rămâne pururi neîmplinit. Dar cine e pe cale de a sărăci, în schimb, nu trebuie să facă eforturi de voinţă pentru a duce o viaţă plină de stil, eliberată de opulenţă. Pur şi simplu îl obligă realitatea. În timp ce bogaţii rămân pentru totdeauna prizonierii propriei lor averi, indiferent că se ţin cu dinţii de ea sau că încearcă o eliberare. Numai adevăraţii săraci – indiferent cât s-a străduit capitalismul să ne convingă de contrariu – sunt adevăraţii bogaţi. Averea, de altfel atât de invidiată, e demnă de toată compasiunea.

Majoritatea bogaţilor, spre exemplu, sunt permanent urmăriţi de teama de a nu fi prădaţi. Cunosc o familie care locuieşte într-o vilă splendidă, cu vedere la mare, la St Tropez. De vis, poate părea din afară. Dar oamenii trăiesc ca într-o închisoare, deoarece toată casa e plină de comori de artă, în hol te întâmpină un Giacometti, în sufragerie atârnă un Renoir, în salon un Picasso, iar firma de asigurări a fost de acord să încheie poliţa cu o condiţie: să fie mereu cineva în casă, iar domeniul să beneficieze de paza permanentă a unui serviciu specializat. Şi prietenii mei, care îşi cumpăraseră odinioară vila pentru a-şi

petrece pe Riviera o frumoasă toamnă a vieţii, nu pleacă niciodată împreună şi trebuie să se împace cu ideea că seara, când stau amândoi în colivia lor de aur, un bodyguard bărbos îşi face apariţia cam din jumătate în jumătate de oră şi se holbează înăuntru prin fereastra panoramică, să se încredinţeze că totul este în ordine.

Unul dintre cei mai săraci bogaţi pe care l-am întâlnit este Marc Rich. Chiar aşa îl cheamă. Americanul şi-a strâns averea din comerţul cu materii prime, în orice caz s-a implicat în evaziune fiscală, fraudă şi afaceri ilegale în Irak şi Libia, fiind în cele din urmă trecut pe lista de persoane date în urmărire de FBI. S-a refugiat în Elveţia, unde i s-a acordat azil în cantonul Zug. De atunci nu a mai avut voie să plece de acolo, riscând altfel să fie arestat. Mister Rich, altfel obişnuit să zboare cu avionul său personal oriunde îi poftea inima, a început în scurt timp să sufere de claustrofobie helvetică acută, de care a fost scăpat abia de Bill Clinton, al cărui ultim gest oficial a fost să-l amnistieze. Nici până în ziua de azi nu este limpede dacă Bill Clinton a primit sau nu în schimb un mic semn de mulţumire, sub forma unui cont numeric în Elveţia. Dar asta este altă poveste. În orice caz, Marc Rich a fost ani de-a rândul cel mai ilustru exemplu de locatar al unei temniţe de lux, atât de frecvente la Monte Carlo, Zug sau în Bermude. Personajele care trăiesc acolo sunt în majoritate evazionişti, o specie vrednică de toată mila, oameni care şi-ar permite să huzurească oriunde în lume, dar care trebuie să se mulţumească cu un refugiu pe o insuliţă sau într-un cătun din Zug, de teamă să nu cedeze organelor fiscale câteva din milioanele lor. Ceea ce nu le-ar afecta câtuşi de puţin standardul de viaţă, dar fobia de a împărţi ceva cu altcineva îi împinge să-şi ducă existenţa însinguraţi, în locuri pe care le detestă.

Dacă tot a venit vorba de singurătate, am făcut cunoştinţă la München cu un tânăr simpatic care, provenit dintr-un mediu obscur, după cum se spune, începuse să

facă rost de bani încă de la o vârstă fragedă, pentru că încheiase un contract de profesionist cu cel mai important club de fotbal din oraş. Tânărul nu a considerat că se cuvine să-şi schimbe garnitura de prieteni, odată pătruns într-o nouă categorie de venituri. Dar întâlnirile sale cu vechii amici nu mai erau ca altă dată. Desigur, insista să achite notele de plată, însă treptat băieţilor nu le mai convenea situaţia. La un moment dat, în cercul său au apărut şi persoane pe care nu le deranja câtuşi de puţin să-i accepte invitaţiile. Cu timpul, totuşi, relaţiile vechi au început să se erodeze, apoi s-a descotorosit şi de profitori, iar mai nou a ales doar compania unora care câştigă la fel de mulţi bani. A fost singura modalitate să-şi protejeze generozitatea. Şi acum are un cerc de amici cât se poate de omogen. Şi de plicticos.

Bogaţii insistă mereu să nu fie iubiţi de dragul banilor lor – iată un dezavantaj cât se poate de neplăcut, care îi urmăreşte fără încetare. Deşi este absolut imposibil să iubeşti pe cineva ***pentru*** bani, ci, eventual, doar ***în ciuda*** banilor, care îi fac pe cei mai mulţi pretenţioşi, exagerat de suspicioşi, dificili şi complexaţi. Biblioteci întregi, mii de piese de teatru şi de filme îşi datorează existenţa acestei tematici. Nimic nu-i îngrijorează mai tare pe tinerii bogaţi ajunşi la vârsta căsătoriei decât perspectiva de a da peste cineva care le vizează doar banii. Şi, cu cât mai mare teama, cu atât mai mari şansele să li se şi întâmple. Prinţesa Caroline de Monaco a fost prevenită dintotdeauna să nu se lase prinsă în mrejele vreunui ***playboy*** atras de bani – prin urmare a căzut în cursa lui Philip Junot, un reprezentant tipic al genului. Dar o glumă poate fi mai apreciată decât enumerarea altor studii de caz deprimante. Două doamne din New York s-au revăzut după mulţi ani. Una purta pe deget un diamant enorm. „Vai, ce frumos!”, l-a admirat cealaltă. „Da, aşa este”, i-a răspuns prietena ei. „Păcat că e urmărit de blestemul Platnik”. Cealaltă s-a interesat imediat ce anume înseamnă

blestemul Platnik. „Domnul Platnik”, a venit precizarea.

Cei mai mulţi bogaţi sunt din păcate insuportabili – bineînţeles, cu excepţia tuturor prietenilor mei milionari. Suportabili sunt doar moştenitorii lor, care cel mai adesea reuşesc să se scuture cât mai repede de avere, sau, cu eforturi uriaşe, să îşi ascundă statutul de înavuţiţi.

Am nimerit odată, la Gstaad, într-un cerc de tineri ai căror părinţi erau neobişnuit de bogaţi. Gstaad este o mică staţiune montană din împrejurimile Bernei unde, în plin sezon, se adună o asemenea concentraţie de bogăţie, încât pe strada principală cu trafic redus, în zilele însorite, cei ieşiţi la plimbare poartă cu ei, categoric, echivalentul produsului social brut adunat al statelor cooptate de curând în Uniunea Europeană.

Localnicii, munteni din Berna, consideraţi oricum oameni aspri de felul lor, îi privesc pe miliardarii ce îi invadează cu un amestec de neîncredere şi admiraţie, cam tot aşa cum ai privi şi o vacă de muls, desigur campioană la producţia de lapte. Adolescenţii purtători de nume, fără excepţie, listate pe Dow Jones erau vizibil stânjeniţi şi se scuzau că veniseră doar de dragul părinţilor. Şi toţi făceau cele mai comice eforturi să arate şi să se poarte oricum altcumva, dar nu ca bogaţii. Purtau pantaloni lăbărţaţi, ca băieţii de ghetou de pe MTV, ascultau Eminem şi The Streets şi se lăudau că ştiu bine ce înseamnă „viaţa normală”. Unul spunea că a plecat din casa părinţilor săi de pe Avenue Foch şi locuieşte într-o comunitate dintr-un cartier oarecare de la marginea Parisului, de unde merge în fiecare zi la şcoală cu metroul. Altul susţinea că fusese trecut în regim de austeritate de tatăl său, deoarece preferase să-şi ia numele mamei, dinaintea căsătoriei, pentru că se săturase ca lumea să i se adreseze pe numele de familie („Dell, spuneţi? Nu cumva Dell, cei cu Dell Computers?”). Altul se dădea un soi de jet-setter cu opinii antiglobalizare. În vacanţe, îşi alegea doar destinaţiile în care aveau loc demonstraţiile împotriva întâlnirilor

Grupului G-8 sau a conferinţelor consacrate economiei mondiale. Şi povestea cu mândrie cum, „atunci, la Davos”, a fost şi el de faţă, când s-au întrerupt lucrările la World Economic Forum.

Moştenirea poate fi un handicap, aşa cum o demonstrează şi cazul unui tânăr pe care îl cunosc. Tatăl său, om de afaceri cu o avere de multe milioane, şi-a dorit dintotdeauna ca el să-i calce pe urme, să studieze ***business administration*** la aceeaşi universitate şi, mai târziu, să preia conducerea companiilor sale. Dar cum se întâmplă atât de des în asemenea cazuri, tânărul are cu totul alte idei şi visează să devină artist. Şi atunci a fost ameninţat că i se va reduce sau chiar i se va tăia alocaţia lunară, care bineînţeles continuă să îi intre în cont. De unde şi situaţia catastrofală în care se găseşte tânărul meu prieten, al cărui nume nu vreau să-l menţionez aici, din simpatie: are acum propriul său atelier în nordul Londrei, pictează, dar nu va ajunge foarte departe, pentru că nu va fi niciodată supus presiunilor simţite de artiştii din atelierele vecine, care habar n-au cum îşi vor plăti chiria şi luna următoare. Şi nu-i exclus să fie mai talentat decât rivalii săi înfometaţi, dar talentul lui va înflori cu greu în belşug. Exact cum scria Jean Paul: „Sub munţii de aur şi sub tronuri zac poate, zdrobite, spirite dintre cele mai alese”.

În cursul relaţiilor mele îndelungate cu o societate bogată, extrem de bogată, am putut să observ un fenomen deosebit de interesant: bogaţii cu bun-gust au încercat mereu să-şi simplifice viaţa şi, cu cât devin mai bogaţi, cu atât se joacă mai mult de-a viaţa „normală”, pe care o percep ca pe un lux. Cu cât sunt mai măreţe castelele lor de la ţară, cu atât îşi doresc mai tare o locuinţă la oraş, înzestrată, adevărat, cu tot confortul, dar cât mai mică posibil. Luxul, din unghiul lor de vedere, nu înseamnă să te aşezi la o masă frumos aranjată şi să mănânci ceea ce ţi s-a gătit special undeva, prin bucătării, ci să mergi la piaţă

(sau, şi mai bine, la supermarket) şi să te întorci acasă cu o pungă de plastic plină de cumpărături, apoi să le găteşti singur şi să mai speli şi vasele.

Şi tot asta inspiră şi obiceiul bogaţilor, atât de devorat de cititorii revistelor glossy, de a-şi petrece pe iaht vacanţa de vară. Viaţa pe iaht nu este altceva decât camping în stilul avuţilor: ce poate fi mai amuzant decât să te înghesui în cel mai strâmt spaţiu, să dormi la grămadă, doi-trei într-o cabină minusculă, să foloseşti o baie în care abia ai loc să te întorci sau să te bagi într-o cadă şi să te speli ca pisica şi oricum să nu consumi toată apa din rezervor. Dar bucuros să stai toată ziua în tricou şi să vii, pe scurt, în contact direct cu „viaţa simplă”. Devoratorii de glossy se uită la pozele în care doamnele şi domnii fac plajă pe puntea dunetei, apoi dau frâu liber imaginaţiei despre viaţa lor mondenă. În timp ce, în realitate, invidiaţii nu fac decât să încerce cu îndârjire să simuleze viaţa devoratorilor de glossy, devorând, la rândul lor, aceleaşi reviste glossy, evitând să se extenueze citind ceva serios la plajă.

Desigur, te poţi amuza pe seama lor când îi vezi că se joacă de-a „viaţa simplă”, acuzându-i de „decadenţă”, dar ei nu fac nimic altceva decât asemenea omului de rând care pleacă în excursie, dorind să ajungă cât mai aproape de natură, cu cortul, la picnic sau la grătar. Nici amatorul de camping nu intenţionează să renunţe cu totul la binefacerile civilizaţiei, nici iubitorul de grătar sub cerul liber nu îşi uită sosul de ***steak*** preparat pe cale industrială. Nici în excursie nu înfrunţi natura fără precauţie, fără pantofi speciali şi hanorac termoactiv, şi în scurt timp ţi se face dor de căminul tihnit. Cinstit vorbind, plăcerea „vieţii simple” se limitează, universal valabil, la gesturi simbolice.

Manageri foarte bine retribuiţi şi milionari din domeniul mediatic, cu insuficient exerciţiu fizic, plictisiţi de călătoriile în aşa-numitele oaze de lux de la Marea

Roşie şi în Mauritius, au descoperit o noutate pe gustul lor: se angajează ca ciobani în zonele alpine. Multe firme turistice elveţiene oferă slujbe de vacanţă la munte şi abia fac faţă cererii. Dar şi până să fi devenit populară această formă extremă de „vacanţă la ţară”, imersiunea temporară în viaţa ţăranilor constituia un mijloc verificat prin care straturile privilegiate apucau să se reculeagă după chinurile civilizaţiei. În ***Anna Karenina*** lui Tolstoi există un pasaj minunat care ilustrează bine obiceiul amintit: marele moşier Levin şi-a inspectat într-o zi păşunile de pe care se strângea fânul şi s-a hotărât să pună şi el mâna pe coasă.

Munca i-a făcut o asemenea plăcere, încât s-a hotărât să rămână mai multe zile la cosit, alături de ţărani. Iar între el şi fratele său, Serghei Ivanovici, a avut loc următorul dialog:

„Munca asta îmi face mare plăcere”, a spus Serghei Ivanovici.

„Şi eu o iubesc, mai presus de orice; şi eu am cosit uneori cot la cot cu ţăranii şi am de gând să fac acelaşi lucru şi mâine, toată ziua”.

Serghei Ivanovici şi-a înălţat capul şi şi-a cercetat atent fratele.

„Cum? Cot la cot cu ţăranii, o zi întreagă?”

„Da, e minunat”, i-a răspuns Levin.

„Foarte frumos, dacă o priveşti ca pe un exerciţiu, dar eşti sigur că ai să faci faţă?”, a întrebat Serghei Ivanovici cât se poate de serios, fără nicio urmă de batjocură.

„Am mai încercat. La început pare obositor, dar pe urmă te obişnuieşti. Cred că o să reuşesc…”

„Ce să vezi! Dar, ia spune-mi, ţăranii ce cred despre asta? Probabil că stăpânul li se pare de tot râsul şi fac haz pe seama lui”.

„Nu, nu cred deloc, munca e atât de distractivă şi de epuizantă, în acelaşi timp, încât nu prea mai e timp să te

gândeşti la ceva”.

„Dar cum ai de gând să mănânci cu ei, la prânz? Ar fi ruşinos să ţi se trimită vin roşu şi friptură de curcan”.

„Voi merge acasă, cât ei vor face pauză”.

Dar nu s-a mai întors la friptura sa de curcan, căci „supa de pâine era atât de gustoasă, încât Levin a renunţat să se mai ducă acasă, la prânz”.

Regina Maria-Antoaneta a Franţei a mers până acolo, încât a pus să se construiască un sătuc în parcul de la

Versailles, unde, îmbrăcată în straie ţărăneşti, cu pălărie de pai pe cap, bea lapte proaspăt de la vacile ei, cocea singură pâine şi prepara unt şi brânză. În ziua asaltului asupra Bastiliei, a continuat să-şi vadă mulţumită de treburi, purtând încolo şi încoace vasele mari din porţelan de Sèvres pline cu lapte şi ceştile în forma sânilor ei, cărora le dăduse numele de ***sein de la reine*** („sânul reginei”). Asemenea extravaganţe stau mărturie că dorul de „viaţă simplă” porneşte din dorinţa cât se poate de firească, dar uşor disperată, de a fugi din calea blestemului bogăţiei.

Altfel, şi experienţa inversă – refugiul temporar din propria sărăcie relativă într-o lume a abundenţei – poate fi extrem de fermecătoare. Cu condiţia să fii atât de abil, încât să nu te laşi amăgit de experienţe extreme şi să nici nu-ţi treacă prin cap să joci la loto, tânjind după o viaţă pe care nu o vei avea niciodată, dar care, dacă ar fi să o ai totuşi, te-ar face cu totul nefericit.

Una dintre cele mai deosebite experienţe prin care am avut ocazia să trec a fost o vizită la sultanul din Brunei. Dacă au suficient bun-gust, bogaţii simt nevoia să fie înconjuraţi de oameni „normali”. Regina Elisabeta, se zice, ar fi afirmat odată că prietenii ei cei mai apropiaţi fac parte, fără excepţie, din ***nouveaux pauvres.*** Iar cei mai mulţi adevăraţi bogătaşi au doar rareori prilejul să evadeze din balonul de săpun în care trăiesc şi folosesc întotdeauna rarele deschideri pe care le au la dispoziţie – perioada

şcolii, spre exemplu, sau cea de serviciu militar – ca să lege prietenii durabile, stabilind astfel legături cu viaţa adevărată.

Sultanul din Brunei s-a împrietenit în timpul studiilor sale la şcoala militară superioară la Sandhurst, în Anglia, cu fiul unui fermier englez. Acum câţiva ani, când acesta s-a căsătorit, sultanul s-a folosit de prilej ca să iasă pentru o vreme din lumea ermetică a protocolului de la curtea orientală şi să participe la nunta prietenului său. Aici, în mijlocul pampasului englez, soţia mea şi cu mine l-am cunoscut probabil pe cel mai bogat om din lume care, aşa cum se face, a promis că ne va invita odată în Brunei.

Peste vreo jumătate de an, când telefonul a sunat în zori şi am auzit un mormăit cu puternic accent străin, am fost sigur că nu poate fi decât proprietarul chioşcului cu chebap de la colţ, care dorea să ne întrebe politicos dacă fiica sa ar putea să se plimbe din nou cu câinele nostru. Şi a durat ceva până să pricep că o persoană a cărei limbă maternă era dialectul malay dorea să-mi explice că eram invitaţi la cea de-a cincizeci şi şaptea aniversare a Sultanului din Brunei.

Bineînţeles, am acceptat invitaţia. Mai delicată rămânea problema călătoriei. Am reuşit totuşi să-i sugerez secretarului particular, prin nenumărate abilităţi stilistice, că ne-ar face plăcere să dăm curs invitaţiei, dar zborul până în cealaltă parte a globului ne-ar afecta grav bugetul. Şi astfel am călătorit cu liniile aeriene naţionale, Royal Brunei Airways. Iar în spaţiul în care pe bilet apare mereu tipărit ***No changes***, ***no refunds*** acum scria: ***On Royal Brunei Government Expenses***, adică pe spezele Guvernului regal al Bruneiului.

M-a amuzat modalitatea în care ne-a fost transmisă invitaţia. Niciodată un rege nu face personal vreo invitaţie, ci îi dă ordin în acest sens majordomului său, şi nici nu se foloseşte de serviciile poştale cu asemenea prilejuri, ci pune ca mesajul să fie transmis direct viitorului oaspete.

Consilierul ambasadei de la Berlin a Sultanatului a fost prin urmare însărcinat de centrala din Brunei să înmâneze personal invitaţia. Pe atunci locuiam în Berlin-Kreuzberg, iar locuinţa noastră se afla într-o construcţie nouă şi nu foarte arătoasă, lângă chioşcul de chebap pomenit ceva mai devreme. Arhitectul se îngrijise să construiască deasupra intrării, în faţa cutiilor poştale, o copertină. Cum omul venea de la Böblingen, nici nu-i trecuse prin minte când desăvârşise proiectul că, în Berlin-Kreuzberg, un asemenea adăpost avea să se transforme rapid în punctul de întâlnire preferat al homelessilor, care se apărau de vânt şi de ploaie, dar se bucurau şi de umbra oferită pe timp de căldură. Şi cum curăţenia nu face parte din principalele virtuţi ale vagabonzilor din Kreuzberg, intrarea în blocul nostru devenise o adevărată ghenă, cu nenumărate sticle goale de bere, chiştoace şi tot soiul de alte resturi, învăluite într-un discret iz de urină.

Consilierul Ambasadei din Brunei trebuie să-şi fi imaginat că nimerise la Calcutta când şoferul său a oprit în faţa blocului nostru cu apartamente de închiriat, dar şi homelessii au rămas, fără îndoială, foarte impresionaţi când l-au văzut coborând din Mercedesul cu drapel, strecurându-se cu graţie printre ei şi gunoaiele lor, ca să lase precaut invitaţia în cutia noastră de scrisori. Era un întreg dosar de file din hârtie lucrată manual, atât de rigid, încât cu greu se putea îndoi. Tipărite, trebuie să spun, cu aur, nici nu putea fi vorba de un metal ordinar. Şi am pus bine la păstrare invitaţia care te-ar fi putut ajuta cu uşurinţă să ieşi în primăvară, după o iarnă mai grea.

Câteva săptămâni mai târziu, Irina şi cu mine ne urcam în avionul companiei Royal Brunei Airways, al cărei zbor săptămânal pleacă din Frankfurt spre Brunei Daressalam (în traducere: „Brunei, Scutul Păcii”), cu escală la Dubai. De cum am intrat, viaţa noastră însoţită de recurentele impasuri financiare a părut să se spulbere în urmă. Călătoream la clasa întâi, ceea ce, pentru liniile

orientale, înseamnă o revărsare de atenţie şi răsfăţ de care nu aş fi vrut să mă lipsesc şi am rămas treaz, să nu-mi scape nicio clipă de experienţă fericită, în timp ce Irina dormea cu sufletul împăcat, ca în cursa de autobuz de la Cottbus la Eisenhüttenstadt. Căpitanul ieşea o dată pe oră din carlingă, dorind să se încredinţeze că totul era în regulă. Mulţumeam de întrebare, ne mergea excepţional! Aş fi vrut ca zborul să dureze veşnic, dar într-un târziu a trebuit să aterizăm, să părăsim microclimatul din avion şi să păşim în Bruneiul încă din zori sufocant de fierbinte.

La aeroport am fost întâmpinaţi de o delegaţie de vreo doisprezece curteni, condusă de sora sultanului, pe post de şefă de protocol. Şi, în mijlocul lor, un consilier al reprezentanţei diplomatice a Germaniei în Sultanat, care nu avea nici cea mai vagă idee pe cine aştepta. Şi de ce ar fi avut? Chiar şi în vederile celui mai conştiincios funcţionar federal, apariţia unui conte german împreună cu soţia sa nu întruneşte sub niciun motiv condiţiile minime pentru a fi considerată „vizită oficială”. Pentru un ales oarecare dintr-un consiliu local oarecare, efortul putea fi catalogat ca util, dar pentru un particular de rând – despre care, solicitat să dea relaţii, Ministerul de Externe de la Berlin nu reuşise să pună la dispoziţie nicio informaţie – orice demers părea pe bună dreptate exagerat.

Am parcurs într-o coloană de limuzine Rolls Royce drumul până la una dintre casele de oaspeţi ale sultanului, în care domnea o temperatură de frigider, graţie instalaţiei de climatizare. O ceată de servitori numai zâmbet ne-au despachetat bagajele, în vreme ce eu am studiat locul, iar soţia mea şi-a pregătit o baie. Prilej cu care am făcut două descoperiri interesante. Ea a trebuit să constate că nici cel mai bogat om din lume nu are apă caldă în permanenţă, aşa că s-a spălat cu apă călduţă. Iar eu am aflat, în sfârşit, unde ajung tablourile semnate de Monet şi Cézanne, despre care, după mari licitaţii de impresionişti, se spune

întotdeauna că au fost cumpărate de un ofertant necunoscut.

După serbările oficiale în cinstea zilei de naştere a sultanului, parade militare, decernări de ordine şi medalii, banchete de stat, am fost invitaţi în audienţă într-un palat care părea construit doar din marmură şi aur. În vazele presărate peste tot nu erau flori, ci aranjamente din pietre preţioase imitând buchetele, altfel uşor de îngrijit, dar teribil de costisitoare. Adusesem în dar o casetă mică de porţelan, Jugendstil, de la Königliche Porzellan-Manufaktur, pentru că, dintre toate materialele pe care sultanul pune un preţ oarecare, ceramica rămâne singurul la îndemâna noastră.

Din fericire, sultanul provine dintr-o cultură în care, potrivit obiceiului, gazda este cea care face cadouri. Cât ne-am aflat acolo, ne-a trimis în fiecare dimineaţă câte un mic dar la uşă. În fiecare zi un ceas pentru Irina, în fiecare zi un ceas pentru mine. Din păcate, nu am stat decât două zile. Când mi se întâmplă să primesc retur de la bancă ordine de plată însoţite de nota „tranzacţie refuzată”, sunt mereu tentat să vând unul dintre ele. Altfel, mi se pare un lux să port la mână un produs al unei firme elveţiene de ceasuri, fabricat sub comandă specială, care valorează mai mult decât o maşină de mic litraj, când eu uneori nu sunt în stare să-mi plătesc datoriile.

Nu ne-a fost deloc uşor, după incursiunea în lumea aceea absolut ireală, să ne întoarcem în micuţa noastră locuinţă din Kreuzberg, unde mă aşteptau un teanc de somaţii şi un SMS care îmi dădea de veste că nu mai pot iniţia apeluri de pe celularul meu („de la echipa dvs. debitel. de”). În altă ordine de idei, am învăţat, o dată pentru totdeauna, că nu are sens să consideri stilul de viaţă al altora drept măsură a propriei tale vieţi. Altfel nu poţi fi niciodată bogat, pentru că, oricâţi bani ai avea, tot se va găsi cineva şi mai bogat, cu o existenţă şi mai strălucitoare. Şi nu există limite. Prin urmare, trebuie să

înveţi să te simţi bogat cu atât cât ai, ca să nu fii veşnic condamnat la sărăcie pentru ce nu ai.

L-am intervievat odată pentru revista ***Esquire*** pe Adnan Kashoggi, considerat adesea în anii optzeci „cel mai bogat om din lume”. Se afla în avionul său particular, un Boeing Business Jet, blocat la sol pe Aeroportul Heathrow din Londra, din cauză că un camion îi lovise aripa din spate, unde mi-a răspuns la întrebări, în vreme ce aştepta o aeronavă de rezervă. La un moment dat am văzut prin hublou cum este adus un alt jet particular şi am constatat cum Kashoggi devenise brusc absent în conversaţia noastră şi privea ţintă spre noul Gulfstream V al lui Sir James Goldsmith. Complet alb, împodobit cu o dungă lată, în nuanţa British Racing Green, de la bot şi până la coadă. Iar pe aripa din spate nu apăreau banalele iniţiale, ci trona imaginea unui scorpion. Kashoggi îşi pierduse liniştea. A mai încercat apoi să vorbească despre avantajele unui Boeing, deşi era cât se poate de limpede că-şi dorea neapărat un aparat ca al lui Goldsmith.

Impulsul de a „ţine pasul/z duce sigur la veşnică nefericire. Indiferent câţi bani ai avea. Trebuie să te împaci cu gândul că întotdeauna vor exista diferenţe, dar ele îţi aduc nefericirea doar dacă oftezi după ceea ce nu îţi poţi permite.

Bogaţii au probabil o singură cale să ducă o viaţă relativ lipsită de griji. Apostolul Pavel a rezumat acum aproape două mii de ani această reţetă de viaţă: „[Pentru ca] aceia ce cumpără [să fie] ca şi cum n-ar stăpâni!”[3] Cine trăieşte sub condiţia sa se poate bucura de multe avantaje şi în primul rând de avantajele bunului-gust. Rosamunde Pilcher oferă un bun exemplu. Provenită dintr-o familie engleză cu o bună situaţie, locuia, împreună cu soţul său, într-o casă de ţară spaţioasă, în Scoţia. Odată ce cărţile ei au început să se bucure de succes, ea, doamnă de vârstă

3 Corinteni 7:30 (n. tr.).

matură, nu a considerat că se cuvine să trăiască pe picior mare, iar atunci când a ajuns să câştige drepturi de autor în valoare de multe milioane, a făcut invers decât ar fi procedat cei mai mulţi dintre noi: s-a mutat, împreună cu soţul său, într-o casă şi mai mică.

Maxima Sfântului Apostol Pavel mai prezintă şi un avantaj practic: cine „cumpără" şi are ca şi cum nu ar avea nimic nu va trebui să-şi schimbe viaţa dacă s-ar întâmpla să piardă totul. Cu cât obiceiurile şi capriciile sunt mai costisitoare, cu atât mai dureroasă va fi căderea în gol. În comparaţie cu soţia sa, Jenny von Westphalen, Karl Marx nu a lăsat o impresie prea bună ca refugiat la Londra. Se obişnuise cu un număr de servitori şi se plângea că doamna sa trebuie să facă de mâncare. Dar ea era o fire mult mai modestă şi, în loc să se consume, a făcut o pasiune pentru gătit. Pentru că avea ceea ce îi lipsea lui Marx, o atitudine lucidă şi o capacitate cât se poate de lăudabilă de a se împăca, fără sentimentalisme, cu realitatea.

Dar cum trebuie să-i privim pe cei care merg chiar dincolo de preceptul Sfântului Pavel şi renunţă cu uşurinţă şi pentru totdeauna la povara propriei lor bogăţii? Ce este oare mai de laudă, arta de a şti să te împaci cu pierderea averii sau arta de a putea renunţa la ea, cu seninătate, devenind adevăratul campion al scăpătatului cu stil? Această din urmă variantă, consider eu, poate părea mult mai nobilă, dar va lăsa întotdeauna senzaţia unui demers artificial.

În istorie şi în literatură este remarcabil că personajele renumite pentru dispreţul lor faţă de valorile materiale provin din familii foarte avute. Alexie, urmaş al unei familii de aristocraţi romani, trăia cerşind, nerecunoscut de nimeni, şi îşi ascundea resturile de mâncare chiar sub treptele casei sale părinteşti, sau Francisc de Assisi, fiul unui negustor de postavuri şi însoţitoarea sa, Sfânta Clara, care s-a îndepărtat de familia

ei nobilă, sau Siddhartha, fiul de brahman – sunt doar câteva exemple de asceţi şi filantropi iluştri, veniţi din familii puternice.

Filosoful Ludwig Wittgenstein reprezintă un caz mai aparte. În piesa sa intitulată ***Nepotul lui Wittgenstein,*** Thomas Bernhard îi atribuie renumitului său unchi următoarea replică: „Un dascăl de şcoală multimilionar e ceva pervers, nu crezi?”

Ludwig Wittgenstein provenea dintr-o familie extrem de bogată a Austriei, aflată printre primele trei ca rang de avere. Faima şi charisma lui s-au hrănit în bună măsură din reputaţia de „dandy al sacrificiului” pe care şi-a construit-o. Iar cumpătarea sa friza asceza. După ce a luptat în Primul Război Mondial, ca soldat, a renunţat la moştenire în favoarea surorilor sale. În loc să predea filosofia, la universitate, Wittgenstein a preferat să devină învăţător undeva, într-un sat din munţi, şi abia mai târziu a ajuns cel mai important gânditor al epocii, adorat de studenţii săi ca un semizeu. Pe vremea în care profesorii de la Cambridge umblau mândri pe stradă înveşmântaţi în robă, Wittgenstein se îmbrăca voit neglijent, cu nelipsita sa jachetă jerpelită de tweed. Toţi studenţii în filosofie de la Cambridge, o întreagă generaţie, au copiat până în cele mai mici amănunte obiceiurile de viaţă ale marelui lor maestru – alegând să doarmă în paturi înguste, să poarte peste tot plăsuţe cu legume, „ca să respire”, să mănânce frugal, de preferinţă ţelină opărită, şi să bea apă caldă. Când hotăra însă să-şi iasă din rolul său de dandy al sacrificiului şi să se refacă puţin, Wittgenstein se retrăgea pe domeniile familiei sale din Austria.

Dar obiceiurile de patrician sunt greu de alungat. Am discutat cu câteva persoane care l-au cunoscut şi am aflat că modestia lui Wittgenstein era mai degrabă o chestiune de suprafaţă. Pe lângă inteligenţa sa atât de ascuţită, avea şi o aroganţă remarcabilă. Dar, în ciuda austerităţii sale celebre, a rămas întotdeauna un adevărat reprezentant al

înaltei societăţi vieneze.

Şi cazul Burroughs rămâne un exemplu. William S. Burroughs, pe care l-am cunoscut prin intermediul prietenului meu, colecţionarul de artă Carl Laszlo, a fost, alături de Allen Ginsberg şi Jack Kerouac, precursorul spiritual al mişcării hippy. Chiar dacă ducea o viaţă ostentativ antiburgheză, conform criticii sale la adresa civilizaţiei, Burroughs a rămas fiul unor părinţi sudişti bogaţi, care prefera costumele cenuşii de contabil. Bunicul său a inventat „maşina de adunat" şi a fondat puternica Burroughs

Corporation, iar nepotul Bill locuia la New York, printre pungaşi şi perverşi, jefuia beţivii în metrou, procurându-şi bani pentru heroină. Mai târziu a petrecut o vreme la Tanger, inclusiv într-un bordel de homosexuali, iar în romanele sale a vorbit mult despre viaţa de la marginea societăţii.

Ginsberg şi Kerouac, care veneau din familii sărace, când doreau să îl întărâte, începeau să discute despre fondurile de investiţii pe care părinţii săi i le puseseră deoparte, cu siguranţă. Dar fondurile respective nu au existat niciodată. Burroughs a dus o asemenea lipsă de bani, încât şi-a vândut şi maşina de scris portabilă, în America de Sud. Dar, zeci şi zeci de ani, şi-a primit lunar cecul de la tatăl său. Primele texte, printre care romanul ***Junkie***, le-a publicat sub pseudonim, de teamă să nu îi fie tăiate subvenţiile. Chiar dacă a ridicat în slăvi existenţa micilor delincvenţi, promiscuitatea şi dependenţa de droguri, Burroughs nu a fost silit niciodată să se bălăcească în mizerie, ci a privit-o ca pe o desfătare intelectuală. Valoarea lui de scriitor nu a avut cu nimic de suferit din pricina acestui amestec de spirit înalt-burghez şi rigolă. Dimpotrivă, el este sarea şi piperul cărţilor sale.

Şi Ernesto „Chéy/ Guevara intră în categoria de „dandy al modestiei". Figură-cult a unei generaţii, martir şi apărător al cauzei celor nedreptăţiţi, nu a reuşit niciodată

să se delimiteze total de originile sale alese, dar a încercat să compenseze prin dispreţul profund faţă de bani şi de statutul social. După ce Fidel Castro a răsturnat guvernul Batista, în 1959, Guevara a devenit preşedinte al Băncii Naţionale din Cuba şi ministru al industriei, adoptând numele „Ché”, formă de adresare cu iz argotic. Ché Guevara adora să-şi întâmpine vizitatorii cu cămaşa descheiată până la buric şi cu picioarele pe birou, cu ciorapii rupţi la vedere. Era fascinat de ideea de a desfiinţa în Cuba circulaţia monetară şi visa la o morală dominată de convingerea binelui public, care să asigure funcţionarea economiei şi a societăţii. S-a erijat şi în călău; a semnat peste două sute de condamnări la moarte, iar pe unele le-a dus la îndeplinire cu mâna sa.

Odată încheiată misiunea sa în Cuba, Guevara a plecat în Congo, pentru a da şi acolo impuls revoluţiei mondiale. Dar a suferit un eşec, deoarece congolezii au văzut o ameninţare în acel aristocrat revoluţionar. În cele din urmă s-a îndreptat spre Bolivia, unde a încercat să dea o lovitură de stat, în fruntea unui mic grup de tovarăşi fideli. Dar şi ţăranii bolivieni au refuzat să vadă în el un eliberator. Până şi cei mai săraci tot aveau o bucată de pământ, fiind prin urmare imuni în faţa ideii de revoltă. Astfel, revoluţionarul s-a arătat total neînţelegător faţă de nevoile bolivienilor, atât de mărunte pe lângă obiectivele revoluţiei mondiale, şi şi-a reluat aroganţa tipică mediului din care provenea. În octombrie 1967, când a fost arestat în junglă de trupele pregătite de CIA, avea la el două ceasuri Rolex şi cincisprezece mii de dolari.

După executarea sa grăbită, Ché Guevara a devenit mai întâi un simbol christic alternativ, pentru ca apoi portretul să-i fie adoptat ca accesoriu în modă, ca şi cum industria pop ar fi vrut să se răzbune pe revoluţia puritană. Acum există şi bere şi ţigări de foi marca Ché – probabil pedeapsa supremă pentru patricianul-revoluţionar. Ché Guevara a rămas un mit intangibil – indiferent că şi-a jucat

cu pasiune rolul de torţionar şi a fost furios la culme pe Hruşciov, care a renunţat să lanseze, aşa cum îi ceruse el, o rachetă nucleară spre Statele Unite, în timpul crizei cubaneze. Ché şi-a creat o imagine de ascet altruist şi răzbunător al celor săraci. Dar săracii – din Cuba, Congo sau Bolivia – fugeau cât îi ţineau picioarele când auzeau de tovarăşul Guevara, urmaş al marii burghezii argentiniene şi student la medicină.

Francisc de Assisi, venerat drept unul dintre cei mai mari sfinţi şi întemeietori de ordine călugăreşti din istoria Bisericii, rămâne, fără îndoială, de departe cea mai cunoscută personalitate intrată în mitologie graţie modestiei sale, a renunţării benevole la toată averea. După convertirea sa, banii au devenit gunoi pentru Francisc, fiul unui bogat negustor de postavuri. Ceea ce nu a încetat să le insufle şi fraţilor săi întru credinţă. Odată s-a întâmplat ca un om să intre în biserică şi să lase câţiva bani sub cruce, iar un călugăr i-a luat şi i-a pus nepăsător în arcada unei ferestre. Atunci Francisc l-a mustrat aspru în văzul tuturor pentru că îndrăznise să îi atingă, în loc să-i strângă într-o legătură şi să-i arunce la troaca de porci, „acolo unde le este locul”.

În tinereţea lui Francisc s-a desfăşurat una dintre primele mişcări de succes ale oamenilor de rând împotriva nobilimii. În 1198, cetăţenii din Assisi au luat cu asalt fortăreaţa ale cărei ruine mai există şi astăzi, au cucerit-o şi au construit cu o iuţeală uimitoare un puternic zid de apărare în jurul oraşului. Francisc, care făcea parte de fapt, prin originea sa, din rândul nobilimii credincioase împăratului, a trecut de partea răsculaţilor, spre amărăciunea părinţilor săi. Nobilimea refugiată în Perugia învecinată a reuşit în cele din urmă, în 1203, să recucerească Assisi după bătălia sângeroasă de la Collestrada. Francisc a luat parte la lupte şi, asemenea altor sute de tineri răsculaţi, a căzut prizonier şi a fost aruncat în temniţă. Apoi a renunţat definitiv la rangul său

şi a întemeiat o comunitate ascetică de călugări-cerşetori.

Din biografia sa, scrisă de Gilbert K. Chesterton, reiese că Francisc trebuie considerat un ***loveable lunatic***, un nebun adorabil, un personaj care împinge ***cortese,*** cavalerismul specific epocii, dincolo de limită, până la sminteală, când le predică păsărilor şi îşi cere scuze scaunului pe care urmează să se aşeze. Francisc vedea în totul şi în toate nenumăratele ipostaze ale lui Dumnezeu şi considera că se cuvine să fie consecvent şi să venereze întreaga lume creată.

Dacă Francisc ar fi trăit în zilele noastre, părinţii săi cu siguranţă l-ar fi dat în seama unei instituţii psihiatrice competente, considerându-i scandalos radicalismul, blând exprimat. Dar Francisc era fascinant tocmai graţie radicalismului său. Iar bazele spirituale ale gândirii sale, respectul faţă de universul creat, considerat sacru, au o relevanţă specială într-o lume în care oamenii încearcă să-şi recupereze legătura pierdută cu cosmosul prin esoterism difuz şi continuă să creadă că aprovizionarea cu carne ieftină, produsă industrial, este un drept fundamental. Şi, cu toate că nu se cade să facem aprecieri de acest fel, cu o întârziere de opt sute de ani, rigoarea Sfântului Francisc – în comparaţie, spre exemplu, cu Sfântul Benedict, convins că belşugul, la fel ca asceza, împiedică viaţa spirituală – pare de-a dreptul necatolică. În orice caz, justa măsură, ***temperantia,*** nu pare să fi făcut parte dintre virtuţile sale principale.

Probabil că doar nevoiaşii pot trăi ca milionarii. Numai cine nu are un ban e înzestrat cu simţul luxului – pentru bogaţi, totul nu-i decât o povară. Numai cine nu-şi poate permite să mănânce în cel mai bun restaurant din oraş se bucură din plin dacă este invitat acolo. În timp ce bogaţii, în cel mai bun caz, constată doar, cu enervare, că puiul e mai fraged la Haeberlin decât la Tour d’Argent.

Cu adevărat săraci rămân de fapt doar bogaţii. Banii sunt un drog care te ţine departe de viaţă şi îţi permite

doar să îţi construieşti o faţadă – să călătoreşti şi să-ţi comanzi haine scumpe. Bogaţii fug din calea propriei lor vieţi şi se refugiază cu avionul personal la St Tropez sau la New York şi apoi dorm la cel mai scump hotel, unde vor fi, însă, la fel de nefericiţi ca până atunci. Fericirea adevărată nu există fără o porţie sănătoasă de smerenie, ceea ce bogatului îi vine foarte greu să guste. Capacitatea de a-şi recunoaşte greşelile, capacitatea de a-i preţui pe ceilalţi, indiferent de statutul lor social, iată ce le lipseşte celor mai mulţi, fiind un adevărat handicap.

Dar şi mai săraci decât bogaţii sunt săracii care vor să fie bogaţi. Singurul jucător la loterie care se bucură de totala mea admiraţie este un domn din Rhenania de Nord-Westfalia. A jucat toată viaţa, fără să-şi facă socoteala că va câştiga vreodată o sumă importantă. Şi, într-o bună zi, s-a ales cu peste nouă milioane de euro. Total şocat, şi-a păstrat zece mii de euro, iar restul i-a donat, ca să nu îşi distrugă viaţa. ***Chapeau bas!***

CE NU RĂMÂNE NICIODATĂ PE SPONCI

„Dacă vrei să trăieşti în bogăţie, banii reprezintă o adevărată ruină”.

MALCOLM FORBES

DESPRE LUCRURILE CARE TE ÎMBOGĂŢESC

Cel mai mult îi place prinţului Charles să se bage cu fundul în urzici. Iată exemplul cât se poate de edificator al unei controverse în care a fost implicat: o tânără, angajată pe post de secretară la sediul său din St James’s Palace, s-a interesat la intendentul casei regale dacă secretarele au perspective de promovare în cadrul palatului. Solicitarea a ajuns în cele din urmă pe biroul urmaşului la tron, care, indignat, a răspuns cu o notă scrisă de mână ce a fost făcută publică şi, vreme de o săptămână, a fost subiectul principal al dezbaterilor pe o temă picantă: E bine să te împaci cu locul tău din societate sau e preferabil să ţinteşti mai sus? Textul lui Charles suna astfel: „Ce se întâmplă cu oamenii? De ce cred cu toţii că sunt chemaţi să

îndeplinească lucruri care le depăşesc capacităţile? În zilele noastre, oricine pare să se considere îndreptăţit să fie cântăreţ pop, stea de televiziune sau cine mai ştie ce. De vină este probabil doar sistemul de educaţie care le suceşte mintea copiilor noştri”.

Firesc, publicarea acelei note interne a stârnit un val de indignare în Marea Britanie. Ministrul educaţiei a intrat imediat în discuţie şi a explicat că prinţul de Wales ar fi puţin demodat şi de aceea nu mai înţelege lumea modernă. „Nu toţi suntem născuţi să ajungem regi”, a spus el într-un interviu radiodifuzat, „dar cu toţii avem dreptul să răzbatem cât mai sus, pentru noi şi familiile noastre”. Apoi, cei de la St James’s Palace au încercat să liniştească apele. Purtătorul de cuvânt monarhic a dat asigurări că prinţul Charles nu a avut nici pe departe intenţia de a interzice oamenilor dreptul de a visa, ci a dorit doar să scoată în evidenţă importanţa individualităţii şi obligativitatea sistemului de învăţământ să ofere tuturor şansa de a-şi pune în valoare talentul şi aşa mai departe. Prea târziu… Când Tony Blair a fost rugat să-şi spună punctul de vedere într-o conferinţă de presă, s-a mulţumit să răspundă: „Nu mă amestec în această chestiune”.

Urmaşul la tron nu şi-a făcut mulţi prieteni prin nota sa de pe marginea actului, în schimb, fapt trecut cu vederea, a atacat o temă esenţială a sistemului nostru social: trăim într-o epocă a nesfârşitelor aşteptări. Din câte se pare, socialismul a acreditat iluzia că oamenii ar fi egali între ei, fără să mai existe privilegii ereditare, în vreme ce capitalismul ne adoarme cu basmul spălătorese! ajunse milionare. Nici nu deschizi bine televizorul, că şi încearcă cineva să-ţi vândă visul că vei ajunge fie superbogat, fie superstar. Fericirea îţi este promisă pe toate drumurile, nicio problemă, la fel şi succesul. Nu mai există „de sus” şi „de jos”, oricine este capabil, potrivit legendei, să ajungă „sus”, cu condiţia să aibă suficienţi bani. O asemenea idee are avantajele ei, fără îndoială, dar şi un dezavantaj serios:

cine nu „se realizează” riscă să fie considerat un ***loser.***

Unul dintre primii care au înţeles această dilemă a fost cărturarul francez Alexis de Tocqueville, care, în deceniul al patrulea al secolului al XIX-lea, a făcut o călătorie în Statele Unite, „ţara tuturor posibilităţilor”, şi a scris ***Despre democraţie în America*** (1835 – 1840), unde a analizat slăbiciunile noului sistem social democratic şi egalitar, ocupându-se, printre altele, şi de o chestiune astăzi mai actuală ca oricând: „Odată ce se abolesc toate privilegiile legate de naştere şi de proprietate şi oricine are calea deschisă să urmeze orice profesiune, […] este ca şi cum în faţa ambiţiei omeneşti s-ar deschide o cale de nimeni ştiută, dar foarte comodă, şi oricine şi-ar putea imagina plin de încântare că ar fi chemat să împlinească fapte măreţe. Total eronat, după cum dovedeşte experienţa lor de zi cu zi. […] Dacă inegalitatea este regula generală a unei societăţi, nu se percep nici cele mai izbitoare inegalităţi; dar dacă totul se va nivela, şi cele mai mici diferenţe vor fi dureroase. […] Tocmai aceasta este cauza straniei melancolii care tulbură populaţia democraţiilor, în mijlocul belşugului. […] în America nu am întâlnit niciun cetăţean, fie el cât de sărac, care să nu privească plin de speranţă şi de invidie către desfătările celor avuţi”.

Tocqueville nu era reacţionar, ci un mare liberal, prin urmare nimic nu-i putea fi mai străin decât dorinţa de întoarcere în epoca feudală, a inegalităţii neclintite. Dar a înţeles problema contemporanilor unui ev egalitarist: promisiunea că pot urca tot mai mult pe scara succesului, până în înălţimi – „Deşi această credinţă în şanse nelimitate e capabilă să declanşeze în primă instanţă o satisfacţie superficială, în special în rândul tinerilor, dându-le posibilitatea celor mai talentaţi şi mai norocoşi să-şi atingă ţinta, cei mai mulţi ajung doar la disperare, cu sufletul copleşit de amărăciune”.

Nemulţumirea de sine a atins cote alarmante de când toate barierele sociale au devenit permeabile. Cu cât

procesul de îmbogăţire este mai insistent prezentat ca un obiectiv realist, cu atât creşte sentimentul de frustrare în faţa eşecului. Însă averea, în accepţiunea ei imediată, este relativ lesne de obţinut. Dacă un Ferrari şi o vilă pe Costa Smeralda îmi pot da sentimentul că sunt „bogat", am toate şansele să rămân un amărât până la sfârşitul zilelor. Dar dacă aş putea renunţa la conturile mele uriaşe în schimbul timpului liber, dacă aş putea să mă ocup în sfârşit şi de mine şi, eventual, să fac şi puţin voluntariat… atunci aş avea toate şansele să devin putred de bogat. Altfel spus, când mă bazez doar pe propriile mele forţe am toate şansele să reuşesc, dar dacă mi-aş stabili ţinte prea înalte, legându-mi speranţele de ele, sărac şi nefericit aş rămâne pentru totdeauna. Mi-am petrecut jumătate din viaţă în umbra unor oameni mult prea bogaţi şi am rămas nefericit câtă vreme am crezut că aş putea fi fericit doar dacă aş avea banii „lor". Numai când am reuşit să pricep că am o viaţă, aşa cum este ea, frumoasă, şi mai ales că viaţa lor nu este viaţa mea, am început să mă relaxez. Bogăţia ţine de pretenţiile fiecăruia şi, doar când ajungi să înţelegi că majoritatea nevoilor sunt induse artificial şi, cel mai adesea, stau în calea adevăratelor nevoi pe care le ai, atunci bogăţia se poate transforma într-un ţel tangibil, dar uşor diferit de imaginea picurată de publicitate.

La sosirea primilor europeni pe pământ american, când au încercat să înceapă un comerţ cu băştinaşii, le-a fost aproape imposibil. Deoarece nu aveau nimic de oferit care să-i intereseze pe indieni, în schimb îşi doreau cu nesaţ de la ei blănuri de urs. Şi pentru a obţine trofeele atât de râvnite, a fost nevoie să îi facă pe indieni să-şi dorească mărgele de sticlă şi alcool. La sfârşitul secolului al XVII-lea, colonialistul englez John Banister relata că indienii s-au lăsat împinşi „cu mare succes să poftească lucruri cărora înainte nici nu le simţiseră lipsa, deoarece nici nu auziseră vreodată de ele, dar care, în urma comerţului iniţiat de europeni, le deveniseră

indispensabile”.

Goana după obiectele de care nu am avut niciodată nevoie, până nu ni s-a insuflat convingerea că nu putem trăi fără ele, nu se poate opri decât în momentul în care am conştientizat cum funcţionează neruşinatul mecanism de persuasiune. Indienilor li s-a repetat obsesiv că mărgelele de sticlă reprezintă o valoare, până când au început să creadă cu adevărat. Gustul pentru alcool şi arme de foc le-a fost şi el trezit pas cu pas. Iar urmările sunt bine cunoscute.

Necesităţile sunt astăzi create mai ales prin intermediul mass-media. În 1896, Alfred Harmsworth a fondat cotidianul britanic popular ***Daily Mail***, declarând deschis, uimitor, că se adresează direct omului simplu „cu venituri de o sută de lire pe an, care se va lăsa uşor tentat să viseze la o mie de lire”. Alain de Botion, care în volumul său.

Status Anxiety, analizează cum sunt fabricate necesităţile, atrage atenţia că în aceeaşi perioadă au apărut reviste ca ***Vogue*** şi ***Cosmopolitan,*** al căror scop era să le laude membrilor clasei mijlocii viaţa celor din clasa superioară. Primul număr al ediţiei americane ***Vogue,*** publicat în 1892, dezvăluia cine a participat la petrecerea oferită de Jacob Astor pe iahtul său, ***Nourmahal,*** ce se mai poartă în internatele exclusiviste pentru domnişoare, cine a organizat cele mai strălucite ***party-***uri la Newport şi Southampton şi ce trebuie servit alături de caviar (cartofi şi smântână): „Asemenea priviri aruncate în ***high society”,*** spune de B o tton, „îi creează publicului iluzia că ar face şi el parte din acel univers – efect puternic amplificat prin apariţia radioului, a filmului şi a televiziunii”.

Necesităţile fabricate de presă au mers mână în mână cu apariţia literaturii de formare morală din specia „şi-tu-poţi-reuşi”. Creatorul genului este nimeni altul decât Benjamin Franklin. Din autobiografia sa aflăm cum el, fiul

unui lumânărar sărman, a ajuns unul dintre cei mai reputaţi politicieni ai Americii. Amăgitoarea teză centrală a cărţii sale s-ar putea rezuma astfel: oricui îi este deschisă o asemenea carieră – cu singura condiţie să fie disciplinat şi harnic. Succesul unor asemenea publicaţii a rămas asigurat până în zilele noastre. Titluri ca ***Trezeşte uriaşul din tine, Gândeşte corect şi vei ajunge bogat, Ai dat lovitura, în sfârşit, Magia succesului, Nimic nu-i imposibil*** garantează succesul… autorilor, care chiar se umplu de bani de pe urma lor.

Din fericire, a apărut şi un curent cu efect invers. Unul dintre cele mai de succes ghiduri din ultimii ani, scris de un anume John F. Demartini, propune renunţarea la apologia succesului cu orice preţ. ***Count Your Blessings*** se cheamă, dar cel mai bine ar fi fost poate ***Principiul Robinson Crusoe.*** Demartini ne propune să nu mai alergăm după tot soiul de himere, ci să învăţăm să preţuim ceea ce avem. Şi nimeni nu a aplicat acest secret al fericirii mai bine decât eroul romanului lui Daniel Defoe.

După ce a naufragiat pe o insulă, Robinson Crusoe şi-a salvat viaţă printr-un artificiu: a luat un creion şi o bucată de hârtie de pe epava navei scufundate şi a făcut două liste. Pe una a scris ce anume era prost în situaţia sa, iar pe cealaltă ce anume l-ar putea face fericit. Rău: mă aflu pe o insulă pustie, fără nicio speranţă să fiu vreodată salvat. Bine: trăiesc şi nu m-am înecat, aşa cum au păţit toţi camarazii mei. Rău: nu mai am nicio haină pe mine. Bine: mă aflu într-o zonă caldă, unde nici nu aş putea suporta să stau îmbrăcat. Şi aşa mai departe. Apoi s-a hotărât să-şi alunge din minte tot ce era rău – oricum nu putea schimba nimic – şi să se concentreze asupra binelui, reuşind să gândească uluitor: „Din clipa aceea, în mintea mea s-a limpezit totul: îmi stă în putinţă să fiu mai fericit aici, în situaţia dată, singur şi pierdut, decât aş fi probabil în orice alt loc din lume, în orice altă situaţie”.

Cu uşurinţă i-am putea numi demersul „o mare

amăgire de sine”, doar nu reuşise să înlăture nimic din ceea ce era rău, dar păcălise deznădejdea, care l-ar fi împiedicat veşnic să se adapteze pe insulă pentru ca, în cele din urmă, să fie salvat.

Ceea ce face atât de atrăgător „principiul lui Robinson Crusoe” nu este vreo formă banală de ***positive thinking***, ci puterea de a accepta viaţa, cu suişurile şi coborâşurile ei, neconsolat cu rolul de victimă, veşnic capabil să o iei de la capăt, întreaga literatură din categoria „oricine-poate-avea-succes”.

este numai o amăgire aducătoare de deziluzii, care după ce vinde clişeul fericirii culege doar aşteptări deşarte. Căutarea fericirii printre nenumăratele obstacole ale vieţii trebuie să rămână în limitele realităţii, să nu alunece în fantasmele plăsmuite de visuri. Cine acceptă imperfecţiunile şi loviturile sorţii are toate şansele să fie mult mai fericit decât cine aleargă după sănătatea veşnică, mariajul perfect şi conturile ideale. Cât ar părea de surprinzător, fericirea depinde prea puţin de ce se petrece în jur. Există oameni bogaţi, sănătoşi-tun, înconjuraţi de familii, şi nefericiţi până la disperare – şi oameni amărâţi, şubrezi şi singuri, care pot fi însă mult mai fericiţi. Un lucru rămâne limpede: vei rămâne cu siguranţă nefericit, câtă vreme vei căuta fericirea perfectă. Şi vei rămâne categoric sărac, câtă vreme vei căuta, cu orice chip, bogăţia materială.

Specialista în medicină alternativă a soţiei mele ar spune acum, probabil: „Da, chiar aşa! Trebuie să ştii când să te dezlănţui”. Şi indiferent cât de esoteric ar suna, cred că tocmai acesta este secretul. Chiar şi cel al succesului financiar. Adnan Kashoggi povesteşte cu orice prilej că s-a îmbogăţit doar mulţumită faptului că a ştiut să renunţe la bani, şi nu pentru că ar fi încercat să-i adune grămadă. Pe vremea studenţiei sale, în America, nu avea un cent, din cauză că tatăl său, deşi medic personal al regelui saudit, refuza să-l ajute. Din puţinii săi bani şi-a cumpărat, în cele

din urmă, cel mai scump costum pe care l-a găsit, şi s-a pus să aştepte în recepţia hotelului Waldorf Astoria, cel mai bun din New York, acolo unde studia. Cei din urmă cincizeci de dolari din buzunar i-a dat bacşiş unui chelner, atrăgând astfel atenţia unui om de afaceri, care a dorit să îl cunoască pe tânărul arab cel bine îmbrăcat. Şi i-a oferit o slujbă, deoarece avea nevoie de un angajat cât mai prezentabil. Aşa a debutat ilustra carieră a lui Adnan Kashoggi.

Psihologii numesc „intervenţie paradoxală" acest tip de comportament absolut surprinzător, capabil să rezolve probleme aproape fără ieşire. Atunci când există, aparent, doar două modalităţi de a ţine sub control o situaţie, „intervenţia paradoxală" reprezintă o a treia cale, neortodoxă, poate chiar necugetată. Renumitul psiholog Paul Watzlawick a ilustrat, printr-o întâmplare reală, cât de eficient poate fi acest gen de „dezlănţuire". În cursul campaniei de cucerire a Carinthiei, în secolul al XIV-lea, contesei de Tirol i-a ieşit în cale fortăreaţa Hochosterwitz. Trupele sale au pornit ritualul obişnuit al asediului, care s-a prelungit peste aşteptări, iama se apropia, şi atât contesa, cât şi soldaţii ei au început să-şi piardă răbdarea, încetul cu încetul. Nici în fortăreaţă nu domnea o stare de spirit mai bună. Într-un final, i s-a raportat comandantului că, în toată cetatea, nu mai rămăsese nicio provizie, cu excepţia unui bou şi a doi saci de grâne. Pentru oricare altă căpetenie de oşti ar fi fost categoric semnalul capitulării. Dar comandantul fortăreţei a dat un ordin incredibil: boul să fie tăiat, sacii de grâne să fie vârâţi în corpul animalului şi totul să fie aruncat peste zid. Cum situaţia era oricum disperată, ordinul a fost dus la îndeplinire. Boul a ajuns dincolo de ziduri şi, văzând una ca asta, asediatorii au fost cuprinşi de disperare. Ca să faci aşa ceva, trebuia să ai la dispoziţie provizii pentru luni şi luni de zile, şi tirolezii ajunseseră la capătul răbdării. Contesa a ridicat asediul şi s-a retras, iar fortăreaţa a fost

astfel salvată.

Robinson Crusoe, Kashoggi şi comandantul de la Hochosterwitz s-au remarcat prin felul în care au ştiut să acţioneze pentru a ieşi din situaţii aparent fără ieşire, în loc să se plângă. În contextul situaţiei noastre economice, stratagema lui Robinson Crusoe, spre exemplu, ne poate ajuta să constatăm cu câtă uşurinţă putem renunţa, dacă trebuie, la o grămadă din aşa-zisele noastre nevoi. Şi la altele în plus, pe care le percepeam tot ca nevoi, ele fiind de fapt doar un răsfăţ, ajuns să fie înţeles doar la restrişte. Cât de curând nicio gospodărie din Germania nu va mai dispune de mai multă aparatură electrocasnică decât un sat de dimensiuni medii din Bulgaria. Multe accesorii care par la îndemâna oricui îşi vor recăpăta statutul de „lux”. Baia în cadă. Maşina de spălat vase. Călătoriile. Şi nu ne vom mai putea bucura de ele decât atunci când le vom simţi lipsa.

Cititorul atent trebuie să fi înţeles de mult că volumul de faţă nu se adresează persoanelor care, din cauza situaţiei economice, suferă de temeri existenţiale, ci doar celor care ar trebui să „o lase mai moale”. Majoritatea am fi capabili să ne continuăm viaţa la aceleaşi standarde, ba chiar şi mai sus, în ciuda bugetului diminuat. Dar cumpătarea atât de necesară ne-ar putea îmbunătăţi considerabil calitatea vieţii, după cum sper că am reuşit să arăt. Ce anume înseamnă „luxul” şi „sărăcia”? Nici dacă am stabili cu exactitate, nu am duce o viaţă mai bună. Werner Sombart spune astfel în ***Iubire***, ***lux şi capitalism:*** „Lux înseamnă orice cheltuială care merge dincolo de simpla necesitate. Este vorba, evident, de un concept care devine palpabil abia după ce conştientizăm ce înseamnă ***necesar***”. Dar cine ar fi dispus să ne lămurească?

Marele economist Adam Smith oferă singura definiţie utilă a conceptului de „necesar”. În lucrarea sa, ***Avuţia naţiunilor*** (1776), el spune: „Prin bunuri vitale înţeleg obiectele necesare supravieţuirii, dar şi pe cele fără de

care oamenii respectabili, chiar şi din cele mai modeste straturi, nu ar putea să îşi asigure o existenţă potrivit obiceiurilor naţionale. O cămaşă de înspre exemplu, nu asigură, judecând strict, supravieţuirea; grecii şi romanii au trăit, din câte cred, cât se poate de comod şi de plăcut fără să cunoască inul. Dar în zilele noastre orice zilier european care se respectă nu poate ieşi în lume fără o cămaşă de in".

Cămăşii de in de la 1776 trebuie să-i fi corespuns aparatul de radio în 1966 şi televizorul în 1986, iar în 2011? „Cămaşa de in „a lui Adam Smith este acel bun de care nu ai neapărat nevoie ca să supravieţuieşti, dar care îţi este necesar ca să te integrezi în mediul tău social. Amartya K. Sen, filosof indian al economiei şi laureat al Premiului Nobel, trage concluzia, din exemplul lui Smith, că sărăcia şi bogăţia nu depind obligatoriu de veniturile materiale, cât mai degrabă de ***capabilities,*** adică de capacitatea de dezvoltare a fiecărui individ. Grijile nu dispar odată cu siguranţa hranei şi a adăpostului, mai presus de toate plasându-se de fapt necesitatea integrării într-o comunitate, potrivit teoriei lui Sen. Excluderea din societate înseamnă sărăcie.

Legea federală germană a ajutorului social, adoptată în 1961 de Bundestag, poate fi considerată destul de prevăzătoare din acest punct de vedere, deoarece propunea, cu douăzeci de ani înaintea lui Sen, o definiţie a sărăciei care ţinea seama de o abordare „integrală", nelimitându-se pur şi simplu la aspectul material. Potrivit dreptului german, beneficiarul ajutorului de stat nu este un cerşetor, după cum se precizează în mod explicit, ci el este un membru al societăţii cu drepturi depline. Şi dacă nu se poate bucura de toate drepturile lui, statul are datoria să intervină. Paragraful 1 al legii spune: „Obligaţia asistenţei sociale este să-i asigure beneficiarului o viaţă care să corespundă demnităţii sale omeneşti/ Prin urmare, statul trebuie să îi asigure fiecărui cetăţean bunurile

vitale, dar şi condiţiile integrării în societate.

E limpede însă că, independent de problema „necesităţii", statutul social rămâne uşor de recunoscut. Ar fi o iluzie să credem că ne-am putea elibera să gândim în aceşti termeni. Fiecare om are nevoie de recunoaştere. Dar, din fericire, reperele se schimbă, odată cu trecerea vremii. În Sparta antică, numai adevăraţii războinici se bucurau de respect unanim. Orice altă calitate rămânea în plan secundar. La sfârşitul secolului al XIX-lea, odată cu emanciparea burgheziei, statutul social era conferit de imitarea stilului de viaţă al înaltei societăţi detronate – noua clasă prefera casele şi mai mari şi se dădea în vânt după călătorii. Şi tot atunci nobilimea scăpătată îşi vindea palatele de la oraş, care erau transformate în hoteluri de lux.

Acum, după o sută de ani, se petrece o nouă transformare vizibilă în rândurile celor care populează clasele Business şi Economy din avioane: în faţă, la clasa I, stau doamnele violent fardate, îmbrăcate din cap până în picioare de Versace; mai în spate, domnii în sacouri Boss, cu conturi de ***frequent flyer,*** care exploatează stewardesele, simţindu-se perfect îndreptăţiţi să o facă, dacă tot zboară cu Business Class. Călătorii decenţi mai pot fi întâlniţi doar la Economy Class, dar şi dintre ei puţini au mai rămas „eleganţi", în sensul clasic, total diferiţi de ocupanţii vulgari ai locurilor privilegiate.

Marea creatoare de modă Elsa Schiaparelli spunea: „Luxul nu are nimic de-a face cu bogăţia sau cu fiţele, ci doar cu lipsa de vulgaritate/ Iar vulgar este tot ceea ce a prins miros de bani şi singurii care dau semne să nu priceapă sunt tocmai proaspăt îmbogăţiţii. Nimeni nu poate susţine că un Oliver Kahn, cu geantă Louis Vuitton, costum de firmă şi concediu de cinci stele la The Palace at the One & Only Mirage – Dubai, ar putea fi vreodată un arbitru de stil. Dacă spunem vulgar, spunem Wayne Rooney – steaua fotbalului englez – şi Colleen McLoughlin,

logodnica sa: cu prilejul logodnei, Rooney i-a făcut cadou un inel cu diamant în valoare de patruzeci de mii de euro, după ceasul Rolex de treizeci de mii de euro şi garderoba Missoni. Şi cum la Manchester soarele nu străluceşte foarte des, dar tânăra se dă în vânt după tenul meridional, urmează şi cel mai scump spray de bronzat de pe piaţă, un St Tropez de o sută douăzeci de euro flaconul. Când Wayne şi Colleen îşi încep turul de shopping prin oraş, pun în mişcare ori Cadillac-ul Escalade cu tracţiune integrală, ori Chryslerül 300C V8. Lipsa vulgarităţii, adică luxul propriu-zis, mai există doar prin rândurile treptei inferioare a contribuabililor sau ale celor cu bani de când se ştiu şi bun-gust de generaţii, capabili să evite ostentaţia.

Valoarea lucrurilor care oferă cu adevărat desfătare nu se poate măsura în nicio monedă. Un autentic obiect de lux nu poate fi înlocuit de nicio asigurare din lume, odată ce a fost pierdut. Spre exemplu, o scrisoare scrisă de mână. Sau un ***ex-libris*** unicat. Sau florile din grădina unei bătrâne doamne, care uneori îţi permite să-ţi faci singur buchetul. Sau parfumul compus prin amestec, după reţete personale. Sau obiectele lucrate manual. Sau plimbările solitare prin parc, în plină ninsoare. Sau înotul pe arşiţă. Sau vinul păstrat de cel care ţi-a dat viaţă, pentru ziua în care vei împlini cincizeci de ani. Aşa cum spune prietenul meu Carl Laszlo în ***Chemare la lux***, în 1960, luxul înseamnă „să ai ceea ce vrei să ai, şi să renunţi la tot ceea ce trebuie să ai”. Produsul de serie, noaptea într-un apartament de hotel, maşina scumpă – de fapt tot ceea ce poate fi cumpărat în promoţii nu poate fi niciodată un obiect de lux, potrivit definiţiei.

Săracii bogaţi, care nu reuşesc să priceapă că viaţa în belşug este nu numai obositoare şi temă, ci iremediabil ***démodé,*** sunt vrednici de toată compasiunea. Doar cine sărăceşte constituie avangarda – şi în curând toţi, dar absolut toţi, vom fi considerabil mai săraci. Şi cu cât vom învăţa mai repede să privim realitatea cu detaşare şi stil,

cu atât vom fi mai lipsiţi de griji. Iar bogaţi vor rămâne doar cei ale căror necesităţi nu pot fi de vânzare. Din fericire, cele mai frumoase lucruri din viaţă pot fi păstrate chiar şi când conturile se golesc.

Ceea ce face viaţa vrednică de trăit nu se împuţinează odată cu averea. Spiritul liber, spre exemplu, nu a depins niciodată de bani. Şi nici erudiţia. Şi nici politeţea. Un unchi al meu, ai cărui părinţi îşi pierduseră averea după război, a făcut carieră în domeniul hotelier. A început ca picolo şi a ajuns director de hotel. Singura constantă din viaţa sa a rămas politeţea, câteodată uimitoare, din punctul meu de vedere. Odată, la o cină la el acasă, a pregătit sparanghel. Avea atunci şi un oaspete venit din Australia, nefamiliarizat cu obiceiurile şi tradiţiile europene. Lângă farfurii se aflau şi boluri mici cu apă, cu câte o felie de lămâie, pentru spălat pe degete, după sparanghel. Dar oaspetele său, fără să ştie la ce folosesc, a băut din bol. Iar când ceilalţi musafiri, lipsiţi de înţelegere, au început să clatine din cap, unchiul meu a ridicat imediat bolul la buze, pentru a nu-i lăsa omului impresia că ar fi comis un ***faux pas.***

Politeţea, curtenia, amabilitatea, bunăvoinţa – cu toatele atitudini care fac viaţa plăcută – nu au bariere şi vor rămâne pentru totdeauna independente de condiţiile materiale. Ceea ce este valabil pentru toate celelalte virtuţi, din fericire. Spre deosebire de legile moralei – veşnic limitate de „nu face asta” şi „nu face cealaltă” – care impun abţinere sau evitare, virtuţile, enorm avantaj, nu au oprelişti. Niciodată nu vei putea iubi prea mult, crede prea mult sau spera prea mult. Şi nici nu vei putea fi prea înţelept, prea viteaz, prea drept sau prea cumpătat. Aşa că, în vremuri grele, numai risipa de virtute nu va putea fi condamnată.

Iar unele virtuţi, căzute în desuetudine în epoca belşugului, vor străluci din nou, acum, în epoca lipsurilor. Scăderea nivelului de trai şi epuizarea resurselor naturale

nu vor duce neapărat la lupta pentru supravieţuire, ci, total neaşteptat, ar putea contribui la reinventarea fiinţei sociale. Au trecut vremurile în care puteam delega orice răspundere unor instituţii abstracte. Iar criza economică îşi va arăta şi latura ei frumoasă.

Când oamenii ajung să aibă nevoie unii de alţii dezvoltă capacităţi de mult uitate. Fapt demonstrat de oricare criză autentică. Şi criza în care am plonjat s-ar putea dovedi cel mai bun lucru care ni se putea întâmpla.

Glosar

ALDI

Paradis al cumpărăturilor pentru soţiile de avocat conectate la spiritul momentului, unde coboară în mijlocul maselor, dorind să semnaleze astfel că nu uită de unde au plecat.

APĂMINERALĂ

Noua elită a ***lifestyle-***ului, aşa-numiţii ***Lohas (Lifestyle of Health and Sustainability),*** îşi oficiază desfătarea prilejuită de ***a.*** cam la fel de ceremonios cum o făceau înaintaşii lor, ***Yuppies,*** cu şampania. Snobii acestui produs preferă marca japoneză Rokko No (la Berlin, în Adlon, o sticlă costă nu mai puţin de şaizeci şi doi de euro). Cele mai alese produse provin din izvoarele scoţiene, mult apreciate de cunoscători fiind mărcile Lovat, Highland Springs, Deeside Natural Mineral Water (se consumă la Castelul Balmoral) şi Fionnar. Însă Martin Strick, autorul primului ghid al apelor minerale din Germania, răspunde hotărât la întrebarea referitoare la cea mai bună apă minerală din lume: Staatlich Fachingen – „Un adevărat Mercedes al apelor minerale”. Cu cele 2, 97 g/1 componente minerale prezintă şi dovada cu adevărat palpabilă a efectelor ei benefice pentru sănătate.

ARTICOLE DE TOALETĂ

Cel mai comod ne putem completa stocul de ***a.*** când facem gestul discutabil de a înnopta la ***(v.)*** hotel, fiind de altfel singura formă acceptabilă de furt. Cei mai de temut

hoţi de hotel sunt consideraţi olandezii şi britanicii. Hotelierii susţin că şterpelesc tot ce nu stă prins în şuruburi.

Sustragerea de ***a. f*** în schimb, este de obicei tolerată cu mărinimie, cât timp se păstrează în limite decente. Iar dimineaţa, când se face ordine în camere, cu maximă precauţie se pot dosi şi câteva săpunuri şi sticluţe cu şampon de pe căruciorul de aprovizionare al cameristei.

ATTAC

Asociaţie de tineri simpatici, nu toţi, fii şi fiice ai unor părinţi cu venituri mari, care se revoltă împotriva „globalizării", fenomen altfel destul de confuz. Luptă în vederea schimbării comportamentului societăţii de consum şi împotriva concernelor multinaţionale. Coloana sonoră este asigurată de Notwist, Slut sau Underworld.

BIJUTERII

Potrivit lui Salvador Dalí, nu pot fi purtate decât de doamnele capabile să le trateze cu cel mai mare dispreţ.

CARTIER

Odinioară bijutier de vază la Paris, ajuns între timp fabricant în masă de produse teribil de scumpe şi lipsite de gust pentru oligarhi ruşi şi soţii de fotbalişti profesionişti la VfL Bochum.

CASĂ DE AMANET (FOSTĂ MUNTE DE PIETATE)

Pe lângă ***(v.)*** magazinul second hand, c. este, prin tradiţie, una dintre cele mai importante instituţii pentru scăpătaţi. Faţa neplăcută a celor mai multe c. rămâne aceea că încearcă să profite de pe urma grijilor financiare ale clientelei. Singura ***c.*** care se bucură de renume excelent atât în rândul celor care vând, cât şi în al celor care cumpără, este Dorotheum din Viena, în acelaşi timp şi cea mai mare casă de licitaţii din Europa. La Dorotheum se găseşte orice, de la Rolexul proxenetului care a dat de greu, până la cangurul împăiat al globe-trotterului lovit de criza financiară. Clienţii sunt trataţi cu politeţe şi preţurile oferite sunt întotdeauna corecte. Licitaţiile au loc de luni

până vineri, de la ora 14, iar sâmbăta de la ora 10.

CAVIAR

Confiture de poisson! – marmeladă de peşte – aşa s-a răstit regele Ludovic al XV-lea, scuipând enervat.

CĂLĂTORII CU TRENUL

Adesea, singura şansă de a mai sta locului, câteva ore la rând, oferită omului modern.

CEAI ALB

Există o alternativă la cafea şi ceai negru, sub forma unei reţete chinezeşti secrete: ceaiul alb. Este cât se poate de la îndemână de pregătit, fiindcă se bazează exclusiv pe apă caldă. Nimic altceva. Are gust cu adevărat delicios – iar în medicina āyurvedică este considerat băutura sacră. Mare avantaj: chiar şi rece, are gust desăvârşit. Nu poate fi nici prea tare, nici prea slab şi, în plus, nu mai există nici pliculeţele acelea supărătoare.

CEAI DE IASOMIE

Băutură ideală pentru scăpătaţii atenţi la sănătatea lor, deoarece există în toate magazinele asiatice, fiind foarte ieftină şi savuroasă. Apoi, ceaiul de iasomie este mai sănătos decât oricare alt ceai, datorită conţinutului extrem de ridicat de flavonoizi.

CLUB DE FITNESS

Cel mai bun ***c.*** este parcul de lângă casă. Nu trebuie să plăteşti taxe de înscriere, nu trebuie să te schimbi în vestiare cu miros greu, alături de proprietari de benzinării înfundaţi cu anabolizante, şi, în schimb, oferă gratis aer curat. Majoritatea taxelor de înscriere la ***c.*** sunt oricum plătite degeaba. În Germania se risipesc anual circa trei sute de milioane de euro în acest fel. Aproximativ echivalentul produsului social brut al Mongoliei.

COCAINĂ

Drog extrem de scump, a cărui calitate scade continuu în Europa, de douăzeci de ani încoace, deoarece marii dealeri îi adaugă cantităţi tot mai mari de amfetamine ieftine, ca să-şi sporească veniturile.

Consumatorii actuali de ***c.*** au rămas încremeniţi, fără nicio speranţă, în deceniul al nouălea al secolului trecut.

COMUNITATE LOCATIVĂ

C. este cea mai veche şi, în acelaşi timp, cea mai modernă formă de convieţuire care, dacă s-ar impune, ar putea rezolva o mulţime de probleme sociale şi economice. Gospodăriile individuale sunt o dementă totală, atât din punct de vedere economic, cât şi social.

CONCEDIU ÎN CREIERUL MUNŢILOR

Exact ce le trebuie workaholicilor stresaţi. Ultimul trend – în loc să-şi dorească la nebunie să se relaxeze, îşi pot petrece una până la două săptămâni trudind din greu, în Alpi. Rezervările la cabane şi intermedierile pentru angajarea de zilieri: www.zalp. ch, www.sub. ch, www.almferien.org.

CONSULTANŢĂ PENTRU DATORNICI

Societatea de consum ne-a prins pe mulţi în capcana datoriilor, din care există, în orice caz, şi căi de scăpare. Spre exemplu, nicio lege nu te poate obliga, la vremuri de restrişte financiară, să plăteşti contractele de asigurări sau de amortizare, ele pot fi reduse sau abandonate total. În acest sens, se pot obţine sfaturi excelente de la serviciul de consultanţă pentru datornici. La numărul de telefon 01 888 – 80 80 800 se poate afla adresa celui mai apropiat birou specializat, ***(v.*** Insolvenţă personală)

„DEFAVORIZAT SOCIAL”.

Unul dintre cele mai dezagreabile concepte este cel de „defavorizat social”, care calomniază populaţia săracă, insinuând că i-ar lipsi contactul interuman sau că ar dispune de insuficiente competenţe sociale. În cartierele de bancheri din Taunus sau în spatele zidurilor care înconjoară oribilele vile din Grünwald, lângă München, e plin de soţii singuratice de bancheri, care s-ar încadra mult mai bine în statutul de „defavorizat social”. Sau „izolat social” sau, mult mai exact, „invalid social”.

DEŞERT AL SERVICIILOR

Potrivit unui clişeu, Germania ar fi un ***d.*** – cu toate că am avea motive de mândrie pentru că trăim într-o ţară în care slugărnicia nu poate fi cumpărată cu bani. Atitudinea servilă se poate obţine în schimbul bacşişului numai în ţările în care nivelul de trai a rămas deosebit de scăzut. Demnitatea prestatorilor de servicii este o dovadă a progresului şi civilizaţiei.

DVD-URI

Vor dispărea şi ele curând, graţie progresului tehnic şi a sistemului ***video on demand,*** aşa cum s-a întâmplat şi cu LP-urile de vinii şi casetele VHS. Marile colecţii de DVD-uri sunt prin urmare o metodă sigură de a îngropa bani. Dar DVD-urile personale permit păstrarea unui grad de independenţă faţă de programele de televiziune tot mai respingătoare. Iată o dilemă.

FILARMONICĂ

F. este categoric cel mai nimerit loc unde, ca scăpătat, îţi poţi petrece o seară de bun-gust la Berlin. Preţul biletelor este de obicei moderat, iar cunoscătorii profită de pauze pentru a se strecura în culise, pe la intrarea artiştilor, unde amortizează preţul biletului în cafeteria extrem de rezonabilă.

GARDEROBĂ

Cum am putea să irosim cât mai puţin timp gândindu-ne la ***g.*** noastră şi, în acelaşi timp, să lăsăm impresia că ne-am concentrat îndelung? Steve Jobs, fostul şef de la Apple Computers, obişnuia să-şi cumpere un teanc impresionant de tricouri negre şi o duzină de bluejeans identici şi se îmbrăca în fiecare zi la fel.

HOTEL

Pe lângă aşa-numitele hoteluri de lux, există în mai toate marile oraşe case fermecătoare, în care se poate locui mult mai ieftin şi mai stilat. La Viena, pensiunea Pertschy sau ***h.*** König von Ungam.1 Bedford, la Paris. Şi, desigur, The Gore din Londra. Însă adevăraţii cunoscători, când călătoresc, trag fie la prieteni, fie îşi închiriază o

locuinţă mobilată. Vezi www.apartmentservice.com, www. fumishedquarters.com ori ww w. urbanstay. corn.

IAHTING

Cea mai mare problemă a proprietarilor de iaht nu sunt costurile ridicate de funcţionare ori bucătarul care suferă de rău de mare, ci oaspeţii. Cu cât eşti mai bogat, cu atât situaţia se complică. Deoarece cu atât mai mare este şi iahtul care trebuie umplut. Oaspeţii din categoria A nu intră în discuţie, pentru că au şi ei iaht şi case de vacanţă, pe care, la rândul lor, se străduiesc să le umple. Cei din categoria B (actori, top-modele) au de obicei agenda plină şi atunci rămâne doar categoria C, a oaspeţilor-slujbaşi din partea cărora, de altfel, deşi călătoresc din plin, nu te poţi aştepta la cine ştie ce performanţe. O doamnă care abia se întorsese dintr-o croazieră între Marea Mediterană şi Marea Neagră a fost întrebată: „Ce părere aveţi de Dardanele?" Iar ea a răspuns: „Da, desigur, am fost invitaţi şi de ele. Persoane cât se poate de şarmante!"

INSOLVENŢĂ PERSONALĂ

Guvernului Schröder trebuie să-i fim recunoscători că falimentul nu a rămas doar la îndemâna firmelor. Mulţumită iniţierii procedurii de insolvenţă personală, şi particularii pot astăzi să dea faliment. Pe vremuri erai condamnat să mergi la închisoarea datornicilor, până acum câţiva ani mai exista recunoaşterea incapacităţii financiare, după care, tot restul vieţii, erai hăituit de creditori şi nu puteai avea venituri mai mari decât valoarea ajutorului social. Astăzi, dacă prezinţi un plan serios de redresare, după şapte ani ţi se şterge restul datoriei şi ai dreptul la o nouă încercare.

ITUNES music store

Uriaş magazin virtual de muzică. Modalitate cât se poate de eficientă de tocat banii utilizatorilor de Apple: se aşază la birou şi când se plictiseşte intră pe iTunes Shop şi îşi comandă o melodie pe computer, din butonul mouse-

ului. Nouăzeci şi nouă de cenţi bucata. Cale sigură spre o ruină amuzantă – şi a lor, şi a magazinelor de discuri din oraş.

LVMH

Concern franţuzesc producător de mărfuri de serie (printre care Louis Vuitton şi Moët & Chandon), care încearcă disperat să le inspire clienţilor sentimentul de exclusivitate, stadiu de mult depăşit graţie copiilor perfecte din China şi Vietnam.

MAGAZINE UNIVERSALE

M. suportabile există doar pe hârtie, spre exemplu „La paradisul femeilor", descris de Emile Zola. Cine a citit cartea omonimă, apărută în 1883, nu va mai simţi decât dispreţ faţă de toate ra. din realitate.

MANUFACTUM

Magazin universal idilic, cu produse care amintesc de „vremurile bune de demult", de care nimeni nu mai are nevoie (cum ar fi maşinile de râşnit manual cafeaua, cu volant), plin cu obiecte foarte scumpe, ce-ţi lasă sentimentul că ai dat lovitura, împotrivindu-te lumii de spoliatori din jur.

MARBELLA

Printre toate celelalte locuri de joacă ale înaltei societăţi, M. a fost cea dintâi care a urmat consecvent calea vulgarizării. M. a ajuns acum să plângă până şi după arabii bogaţi, la care strâmba din nas în anii optzeci. Dar nici St Moritz, nici St Tropez nu au mai multe motive de laudă. Singurele vietăţi elegante ale acestor ţinuturi au rămas chelnerii şi servitorii.

METROU

Şi Frank Sinatra, la vremea lui, s-a arătat contrariat de dezgustul stupid faţă de mijloacele de transport în comun: „Ceea ce în metrou se cheamă supraaglomeraţie în ***night club*** se consideră intimitate plăcută".

MUNCĂ VOLUNTARĂ

Una dintre cele mai sigure metode de procurare a

nefericirii este preocuparea neîncetată de propria bunăstare. Reţeta secretă absolută a unei vieţi pline de stil rămâne grija adevărată faţă de cei din jur.

Serviciul de Ajutor Maltez, spre exemplu, caută persoane care să-i viziteze pe cei singuri şi bolnavi (www.maltez.ro).

OSAMA BIN LADEN

Şi în ţările arabe s-a petrecut o mutaţie în direcţia ascezei. Până de curând, normele locale de prestigiu presupuneau o anumită corpolenţă. La urcarea sa pe tronul Egiptului, regele Faruk a trebuit să fie ţinut departe de popor câteva luni de zile, din cauză că era prea slab, fiind pus mai întâi la îngrăşat, înainte de a putea ieşi în public. Altfel, nimeni nu i-ar fi arătat respect. Astăzi, însă, indiferent cât ar fi de îngrijorător, asceticul O. este considerat un model de stil al lumii arabe. Mitul său se susţine, nu în ultimul rând, pe afirmaţia că ar duce o viaţă extrem de modestă.

PARAZIŢI

Prin anii optzeci, la toate conferinţele organizate de institutele culturale străine cu sediul în München putea fi întâlnit un pretins duce care era mereu cel dintâi când se deschidea bufetul. Toţi îl cunoşteau, îl întâmpinau cu un zâmbet ironic şi îl lăsau să se înfrupte. Aşa trăia el mereu, înconjurat de italieni, de spanioli şi de francezi. Arta de a profita de pe urma evenimentelor culturale şi de societate trebuie să renască, dacă vrem ca Germania, în drumul său către ruină, să mai salveze aparenţele.

PLATĂ

Un proverb unguresc spune: „Un gentleman nu plăteşte, nu se miră şi nu se grăbeşte”.

POSTIT

Modalitate deosebit de eficientă de creştere a calităţii vieţii: o dată pe an, vreme de cel puţin o săptămână (maximum trei), se consumă numai supe de legume şi ceai de urzici. Astfel se economisesc bani, se

regenerează metabolismul şi se poate obţine, cu puţin noroc, o limpezime spirituală nebănuită. (A existat o vreme în care înţelepţii posteau înainte de a lua decizii importante.) Cum trebuie să se renunţe şi la toate otrăvurile (cafea, ceai negru, nicotină, alcool), bugetul se uşurează considerabil.

POTLATCH

Vechi obicei al unor triburi de indieni din America de Nord, prin care se făcea dovada statutului social personal dăruind cât mai multe lucruri. Cu cât dăruiai mai mult, cu atât deveneai mai nobil.

QUEEN

Puţini ştiu că regina Elisabeta a II-a este mare susţinătoare a stilului ***nouveau pauvre.*** Englezii filistini au clătinat din cap la auzul ştirii răspândite ca urmare a indiscreţiei comise de un ***(v.)*** valet, potrivit căreia regina Elisabeta a II-a consumă cereale cumpărate de la supermarket şi nu din cine ştie ce vas de argint – ci dintr-un castron de plastic. ***Long live our glorious Queen!***

REVERENDUL BILLY

Se numeşte în realitate Bill Talen şi este unul dintre cei mai ţicniţi şi mai amuzanţi activişti ai anticonsumismului din America. În cadrul acţiunilor sale, apare pe stradă în ipostaza de predicator apocaliptic, întotdeauna în costum alb, cu părul vopsit blond-pai, cu un megafon de carton în mână, prin care urlă: „Stop shopping! Start stopping! Aleluia!” După ce şi-a ratat cariera de actor şi nu i-a plăcut nici să fie chelner, a fondat la New York „Church of Stop Shopping”, care a ajuns să aibă comunităţi de adepţi în întreaga lume.

ROLLS ROYCE

În anii optzeci ai secolului XX, când banca SMH a contelui Galen a dat un faliment atât de spectaculos, Commerzbank a fost una dintre puţinele bănci germane rămase neafectate de acea prăbuşire. Paul Lichtenberg, mulţi ani membru al consiliului de administraţie al

Commerzbank, a explicat cât se poate de simplu: „Nu dau bani cu împrumut nimănui care se plimbă cu Rolls Royce-ul prin oraş”.

SECOND-HAND

Doamnele cu bun-gust, dar fără vacă de muls, achiziţionează haine de marcă practic numai de la magazinele’s. În Germania, unul dintre cel mai bine aprovizionate este Second Hand Agentur din München, pe Siegesstraße 20. Toţi snobii Münchenului, cel puţin cei de bun-gust, se îmbracă de acolo, unde, de fapt, aduc fără falsă reţinere şi piese din propria colecţie pe care nu le mai poartă. Iar pentru cei care îşi completează ***(v.)*** garderoba în magazinele scumpe de pe Maximilianstraße… doar un zâmbet ironic din partea cercurilor fine ale münchenezilor. Înalta societate din Zürich cumpără şi vinde la Jasmin (Seefeldstraße 47).

STATUL SOCIAL

Pentru a sonda mentalităţile din’s., un profesor de la Universitatea din Tübingen a conceput un experiment. Şi-a invitat studenţii într-un restaurant. „Vinul, berea şi apa le plătesc eu. Restul plătiţi separat”.

Studenţii au ales din meniu felurile cele mai ieftine. După câteva săptămâni, au mers din nou la restaurant, şi profesorul a spus: „Costul mâncării se împarte egal între toţi”. Şi nimeni nu s-a mai abţinut de la nimic. Tuturor li s-a părut logic, de ce să se abţină câtă vreme povara se suportă în comun? Şi aşa, statul social nu funcţionează.

ŞAMPANIE

Vin spumant din Franţa, produs din struguri de calitate inferioară. De aceea ş. poate fi băută doar răcită până aproape de punctul de îngheţ. Prin urmare, ceea ce face ş. atât de atrăgătoare nu este gustul (în afară de sticlele din producţii speciale, spre exemplu 1978), ci ritualul – deschiderea lentă şi pocnitura inevitabilă, întâmpinată cu mare entuziasm. Adevărata băutură de lux a epocii în pragul căreia ne aflăm rămâne însă ***(v.)*** apa

minerală.

TALCIOC

Echivalentul magazinelor de lux al parveniţilor – cum ar fi Quartier 206 la Berlin sau Bergdorf Goodman la New York – este, pentru scăpătaţii de bun-gust, ***t.*** Rastro de la Madrid. Se organizează săptămânal, duminică dimineaţa, dar nu este prea uşor de găsit. Descrierea traseului: se merge de la Puerta del Sol prin Caile de Carieras în direcţia Piaza de Cascorro, se traversează Piaza de Benavente, se parcurge Caile Conde de Romanones şi Caile Duque de Alba şi apoi se ajunge în Piaza de Cascorro, pe a cărei latură sudică se află Plaza del Rastro. Limpede?

TURIŞTI...

...sunt întotdeauna ceilalţi. Nostim.

UTILITATE MARGINALĂ, DIMINUARE

Fenomen economic, dincolo de un anumit prag al bunăstării, al cărui efect este că dobândirea unei noi proprietăţi nu mai reuşeşte să ridice nivelul de calitate al vieţii. Studiu de caz: după o carieră fulminantă, Peter H. câştigă acum mult mai mult decât poate cheltui (mai ales că nici nu mai are timp să cheltuiască). Un costum scump, o excursie scurtă la New York, orice îşi poate permite, fără probleme. În schimb, după cum recunoaşte, încurcat, nu mai are nicio bucurie, cum avea pe vremea când trebuia să economisească atent ca să îşi poată cumpăra ceva.

VALET

Cum ***v.*** de calitate prezintă particularitatea de a-şi domina stăpânii, este un lux să nu ai un ***v.*** Ultimul Duce de Marlborough depindea în asemenea hal de ***v.*** său, încât odată, când călătorea singur, s-a mirat de ce periuţa de dinţi nu face spumă de la sine. Cea mai bună soluţie este să poţi deveni propriul tău ***v.*** Să îţi aduci singur mâncarea la pat, să te trimiţi singur la cumpărături. Economisind astfel şi bani, şi nervi.

VITAMINE, PASTILE DE

Tot mai mulţi locuitori ai emisferei de vest încearcă să-şi compenseze alimentaţia săracă în vitamine şi bogată în grăsimi prin ***v.*** Cele mai multe ***v.*** le consumă, categoric, cetăţenii nord-americani. Cum ficatul prezintă particularitatea de a elimina rapid prin micţiune excesul de ***v.,*** cea mai scumpă urină din lume este cea a americanilor.

XENOFOBIE

De pe urma crizei economice, teama de străini a căpătat o tentă deosebit de urâtă, dar şi-a câştigat un soi de aparentă acceptabilitate socială: teama de muncitorii din „ţările cu salarii scăzute" învecinate. Dar dacă acordăm toată seriozitatea sublimelor noastre principii sociale, trebuie să învăţăm să împărţim, renunţând la iluzia că nimic din ceea ce se petrece dincolo de graniţe nu ne interesează sau că, spre exemplu, o familie cehă ar avea mai puţine drepturi la muncă şi la retribuţie decât o familie din Bavaria Inferioară.

ZIAR

Protagonistul romanului ***Platforma*** de Michel Houellebecq citea exclusiv paginile financiare ale ziarului, ferm convins că evenimentele mondiale pot fi cel mai bine percepute prin intermediul ştirilor economice. Drept urmare, ziarul cel mai nimerit pentru scăpătaţii cu stil ar fi ediţia europeană de ***Wall Street Journal***, publicată la Bruxelles, plină de absurdităţi despre lumea economiei şi a marilor finanţe, adică despre lumea noastră, mai ceva ca ***Tageszeitung*** şi ***Spiegel*** laolaltă.

Cuprins

PARTEA 1 5
Situaţia iniţială 7
Eroi ai pauperităţii 28
PARTEA A II-A 57
Banii sau viaţa! 62
Iubeşte-ţi căminul 76
Mâncatul te satură 88

Fitness for free 101
Coşmarul auto 107
Concediul prosteşte 118
Hainele cele vechi ale împăratului 130
Constipaţia culturală 135
Copii şi iarăşi copii 148
Shoppingul armonios 159
PARTEA A III-A 173
Sărmanii bogaţi 175
Ce nu rămâne niciodată pe sponci 198
Glosar 213

NOBLESSE®

Autorii volumelor sunt martori şi comentatori ai societăţii moderne, scriitori şi jurnalişti cu sânge albastru, dispuşi să-şi invite cititorii în universul lor înconjurat de misterul istoriei şi al prezentului.

O colecţie de comori vechi de când lumea, dar bine păstrate între zidurile castelelor sau în tainiţele lor adânci, printre dantele şi taftale.

Conservatorism şi liberalism, monarhie şi republică, bijuterii ale coroanei şi cristale Swarovski.

Uneori se întâmplă ca declinul să scoată la iveală adevărata strălucire.

„Ştiind câte virtuţi sunt necesare pentru a sluji, vă întreb, Excelenţă, câţi stăpâni cunoaşteţi, care ar fi demni de a fi valeţi?”

BEAUMARCHAIS, ***Bărbierul din Sevilla***

Alexander von Schönburg, la Editura Baroque Books & Arts:

ÎNALTA SOCIETATE
ARTA CONVERSAŢIEI
ENCICLOPEDIA INUTILITĂŢII